

วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภางิตพระร่วง

สารนิพนธ์

ของ

นางสาวอัญชลี วรรณบุญบริรักษ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

กุมภาพันธ์ 2546

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๙๙๕.๑๑๑๕

๑๕๕๖

๖.๓

วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาวิตพระร่วง

บทคัดย่อ

ของ

นางสาวอัญชลี วรรณบุญบริรักษ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖

๒๑๕๗๐๖๓

อัญชลี วรรณูปริภักษ์. (2546). วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วง. สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ รองศาสตราจารย์ สุนันทา โสรัจจ์.

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วง โดยใช้ตัวบทซึ่งกรมศิลปากรคัดมาจากจารึกวัดพระเชตุพนฯ ลงพิมพ์ในหนังสือสุภาสิตพระร่วง สุภาสิตอศรญาณ พิมพ์ครั้งที่ 22 พ.ศ. 2524 ดำเนินการศึกษาค้นคว้าโดยศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองการประพันธ์เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ใน 4 ด้าน คือ การใช้คำ การใช้ประโยค กวีโวหาร และทศนะ และเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า

1. การใช้คำมี 7 ลักษณะ คือ การใช้คำซ้ำทั้งแบบคำซ้ำชิดกันและคำซ้ำไม่ชิดกัน การซ้ำความ 4 แบบ คือ --- --- อย่า --- ตอบ , ระวังระไว --- , ผิจะ --- --- จง --- และ --- รัก --- กว่า --- การใช้คำซ้อนทั้งแบบคำซ้อนเสียงและคำซ้อนความหมาย การหลាកคำ 11 คำ คือ ที่มีความหมายเกี่ยวกับผู้เป็นใหญ่ แผ่นดิน เพื่อน คนไม่ดี เวลา ความโกรธ ความอยาก ความต้องการ การระมัดระวัง การใช้สรรพนามและคำเรียกบุคคล การใช้สัมผัสในทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ การใช้สัมผัสนอก และการใช้สัญลักษณ์
2. การใช้ประโยคมี 3 ลักษณะ คือ ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และประโยคเชิญชวน
3. กวีโวหารมี 3 ลักษณะ คือ อุปมาโวหารแบบนามนัย บรรยายโวหารและเทศนาโวหาร
4. ทศนะมี 4 ด้าน คือ ทศนะที่มีต่อสังคมพบมากที่สุด รองลงมาเป็นทศนะที่มีต่อวัฒนธรรม ทศนะที่มีต่อการปกครองและทศนะที่มีต่อความเชื่อเรื่องลี้ลับและอำนาจเหนือธรรมชาติตามลำดับ

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบด้านท่วงทำนองการประพันธ์กับวรรณคดีเรื่องอื่นๆ หรือใช้วิธีวิจัยอื่นๆ ร่วมศึกษาวิเคราะห์เพื่อสืบค้นประเด็นปัญหาผู้แต่งและยุคสมัยที่แต่งสุภาสิตพระร่วงได้ต่อไป

AN ANALYSIS OF SUPHASIT PHRA ROUNG' S POETIC STYLES

AN ABSTRACT

BY

MISS. ANCHALEE WARANYUBORIRAK

Presented in partial fulfillment of the requirements
For the Master of Education degree in Thai
at Srinakharinwirot University
February 2003

Anchalee Waranyuborirak. (2003). An Analysis of Suphasit Phra Rong's Poetic Styles. Master's Project, M.Ed.(Thai). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor : Assoc. Prof. Sunanta Sorach.

The objective of this research was analyzed the poetic styles of Suphasit Phra Rong. By used the text that the Department of Fine Arts copied from Wat Phra Chae Tu Phon's Engrave, was printed on Suphasit Phra Rong Suphasit It Sa Ra Yan book 2 nd ed., 1981. Start to researched by studied the literated works which about the poetic styles for guideline to analyzed poetic styles in 4 topics : vocabulary usage, sentence usage, author's poetic styles and point of view. The descriptive analysis was employed.

From this researched, finded :

1. Vocabulary usage 7 types were repeating words both of closing words and non – closing words. Repeating phrases 4 types are --- --- YA --- TOB , RA WANG RA WAI --- , PHI JA --- --- JONG --- and RAK --- KWA --- . Compound words both of sounding compound words and meaning compound words. Elegant variation 11 words were about king, land , friend , wicked man , time , anger , desire , beware , pronoun and call human words. Internal rhymes both of vowel and alphabet. External rhymes and symbol.

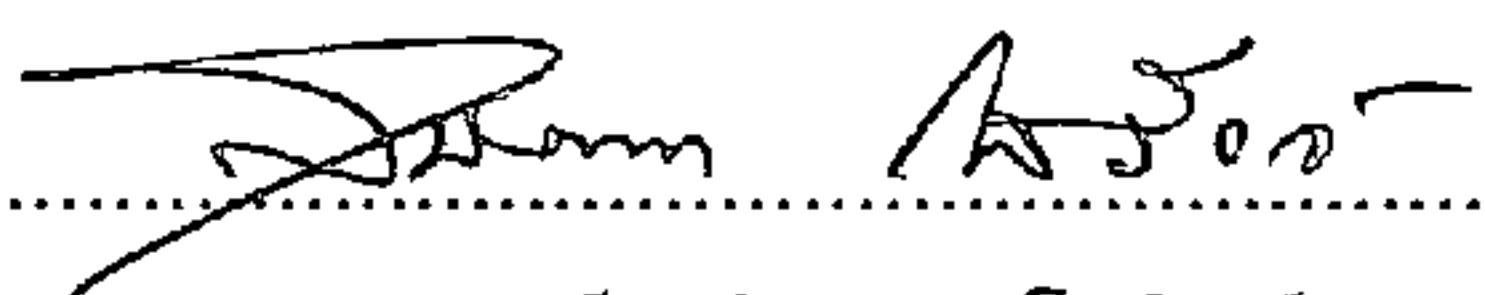
2. Sentence usage 3 types were commanding sentence, requesting sentence and inviting sentence.

3. Author's poetic styles 3 types were metonymy kind of simile, narrative and lecturing.

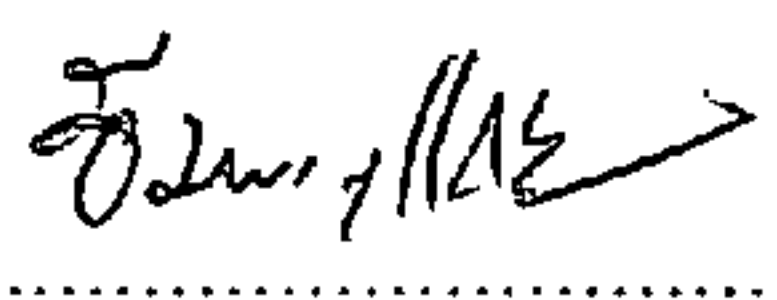
4. Point of view 4 sides, the most of respectively finding was social , culture govern and belief of mystery and supernatural power. } The result from this research was been guideline for compare the poetic styles of another literatures or use another research method to co – analysis for investigate the problem of author and era to composed Suphasit Phra Rong later.

อาจารย์ที่ปรึกษา ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

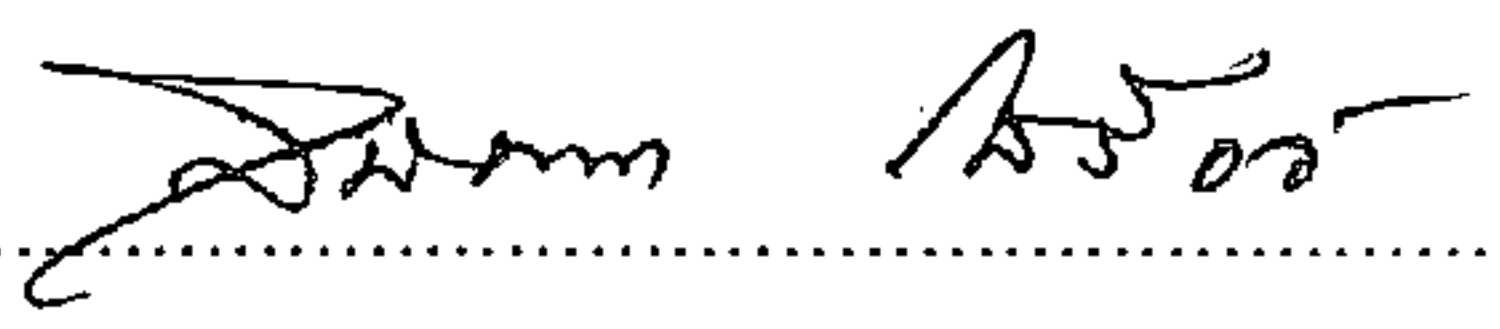
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

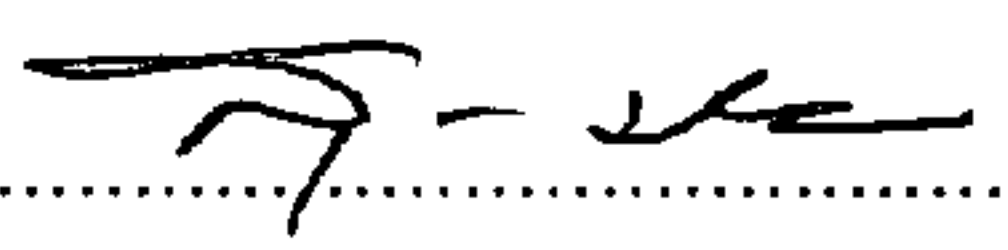

.....
(รองศาสตราจารย์ สุนันทา โสรจ)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. อัมพร สุขเกษม)

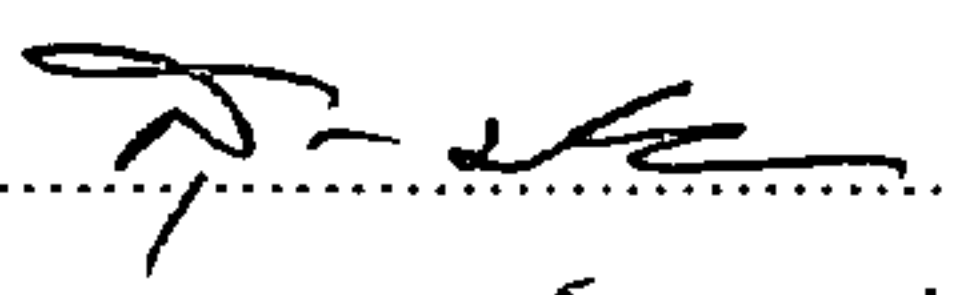
คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ สุนันทา โสรจ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุภา ปานเจริญ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ผกาศรี เย็นบุตร)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ สุภา ปานเจริญ)
วันที่ 10 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยคามอนุเคราะห์จากรองศาสตราจารย์ สุนันทา ไสรัจจ์ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ กระทั่งสารนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์สุภา ปานเจริญ และรองศาสตราจารย์ ผกาศรี เป็นบุตร รวมถึงอาจารย์ทุกท่านที่ได้กรุณาติดตามความคืบหน้า ให้คำปรึกษา แนะนำและให้กำลังใจในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอบคุณทุนสนับสนุนการวิจัย ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี ที่ช่วยให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยคามเรียบร้อย

ท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอโน้มรำลึกและกราบขอบพระคุณบิดา มารดาที่ให้ความรัก ความห่วงใยและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ รวมถึงกัลยาณมิตรที่คอยเป็นกำลังใจให้ตลอดเวลา

อัญชลี วรรณบุญบริรักษ์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	2
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	2
นิยามศัพท์เฉพาะ	3
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	3
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	4
เอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้า	4
ความหมายของท่วงทำนองการประพันธ์	4
ท่วงทำนองการประพันธ์	5
ผู้แต่งและสมัยที่แต่งสุภาสิตพระร่วง	7
เนื้อหาของสุภาสิตพระร่วง	11
งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้า	11
ท่วงทำนองการประพันธ์	11
เนื้อหาของสุภาสิตพระร่วง	12
2 ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วง	14
การใช้คำ	14
การใช้คำซ้ำ	14
การซ้ำความ	20
การใช้คำซ้อน	23
การหลាកคำ	37
การใช้สัมผัสใน	43
การใช้สัมผัสนอก	61
การใช้สัญลักษณ์	67
การใช้ประโยค	70
ประโยคคำสั่ง	70
ประโยคขอร้อง	87

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
2(ต่อ)	ประโยคเชิญชวน	88
	กวีโวหาร	91
	อุปมาโวหารในลักษณะนามนัย	94
	บรรยายโวหาร	94
	เทศนาโวหาร	95
	ทัศนะ	96
	ทัศนะที่มีต่อการปกครอง	96
	ทัศนะที่มีต่อสังคม	99
	ทัศนะที่มีต่อวัฒนธรรม	104
	ทัศนะที่มีต่อความเชื่อเรื่องลี้ลับและอำนาจเหนือธรรมชาติ	108
3	สรุปผลและอภิปรายผล	109
	สรุปผล	109
	อภิปรายผล	111
	บรรณานุกรม	113
	ภาคผนวก	117
	ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์	122

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ในวงการวรรณคดีมีปัญหาสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้าประการหนึ่ง คือ ปัญหาที่เกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่งวรรณคดีซึ่งปัญหานี้เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย เช่น ไม่สามารถจัดวรรณคดีที่มีปัญหานั้นเข้ายุคสมัยได้ถูกต้องแน่นอน นักวรรณคดีจึงได้แต่เพียงจัดไว้ในยุคสมัยที่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นไปได้และปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาตัววรรณคดี เช่น การศึกษาภาพสะท้อนสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมมีอุปสรรคที่ขัดขวางคือ ยุคสมัย หรือ การศึกษาทัศนคติ โลกทัศน์ของผู้แต่งก็มีปัญหาว่าไม่ทราบผู้แต่งที่แน่ชัด เป็นต้น ดังนั้นการศึกษาวិเคราะห์เกี่ยวกับท่วงทำนองการแต่งวรรณคดีจึงเป็นประโยชน์ในการสืบค้นหาผู้แต่งและสมัยที่แต่งวรรณคดีนั้นๆ แม้คำตอบที่ได้จากการวิเคราะห์อาจยังไม่ถึงที่สุด แต่คำตอบเหล่านั้นก็ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาค้นหาคำตอบที่น่าเป็นไปได้มากยิ่งขึ้น

การศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีที่มีปัญหาเกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่งเพื่อให้ได้คำตอบที่ดีที่สุดนั้นมีหลายวิธีการ เช่น การศึกษาวรรณคดีควบคู่ไปกับประวัติผู้แต่ง เพราะประวัติผู้แต่งจะช่วยสนับสนุนให้เข้าใจเรื่องได้เด่นชัดยิ่งขึ้น (กุหลาบ มลลิกะมาส. 2522 : 90) แต่ถ้าไม่ทราบว่าผู้แต่งเป็นใคร การวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์เป็นสิ่งที่ทำให้เรารู้จักตัวผู้แต่งได้ดีที่สุด (พระยาอนุมานราชธน. 2507 : 112 - 114) แต่วิธีการที่ดีและเป็นที่ยอมรับมากที่สุด คือ การวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์เพราะมีข้อดีหลายประการ เช่น ได้ทราบบุคลิกผู้แต่ง อุปนิสัย ความสนใจ ความชอบ - ไม่ชอบ และมีศีลธรรมระดับใด (กุหลาบ มลลิกะมาส. 2522 : 122 - 137) การศึกษาท่วงทำนองแต่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่ผู้แต่งแสดงออกมา กล่าวคือท่วงทำนองของใครก็เป็นของคนนั้นจะลอกเลียนแบบเอาอย่างกันไม่ได้

วรรณคดีที่มีปัญหาเกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่งเรื่องหนึ่ง ได้แก่ สุภาสิตพระร่วง คือ ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้แต่งและแต่งในสมัยใด ทำให้ผู้รู้หลายท่านแสดงความคิดเห็นหรือข้อสันนิษฐานไปต่างๆ กัน เช่น ผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงมีหลายคน แต่ก็แต่งในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ต่อมาภายหลังก็มีการต่อเติมข้อความบ้าง (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2526 : 142) บ้างก็ว่าผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงคือ พ่อขุนรามคำแหงนั่นเอง เพราะถ้อยคำในสุภาสิตพระร่วงเป็นถ้อยคำพื้นๆ แบบเดียวกับศิลาจารึก (พระวรเวทย์พิสิฐ. 2534 : 25 - 27) บ้างก็ว่าผู้แต่ง คือ พระมหาธรรมราชาลิไทยเพราะในรัชสมัยของพระองค์บ้านเมืองสงบสุข ประกอบกับทรงพระราชนิพนธ์เตภูมิกถาสั่งสอนประชาชน การที่สันนิษฐานว่าพระองค์ทรง

พระราชนิพนธ์ก็เพราะไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีผู้รวบรวมเรียบเรียงเป็นเรื่องราว คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์. ม.ป.ป. : 484 - 486) ผู้รู้บางท่านก็ว่าน่าจะเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ด้วยพิจารณาท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วงคล้ายกับท่วงทำนองการประพันธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (นิยะดา เหล่าสุนทร. 2535 : 102 - 108) เป็นต้น เมื่อความคิดเห็นหรือข้อสันนิษฐานมากมายแตกต่างกันไปตามเหตุผลของแต่ละท่าน จึงยากที่จะพิจารณาว่าความคิดเห็นใดน่าเชื่อถือ หรือเป็นไปได้มากกว่ากัน จึงยังไม่สามารถเชื่อได้ว่าผู้แต่งเป็นใครและแต่งในสมัยใดแน่นอน

ดังนั้นการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วงจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยสืบค้นเกี่ยวกับตัวผู้แต่งและสมัยที่แต่งได้ ทั้งยังไม่มีผู้ใดวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วงอย่างละเอียดด้านการใช้คำ ลักษณะประโยค กวีโวหาร และทัศนะ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวิเคราะห์สุภาสิตพระร่วงในด้านท่วงทำนองการประพันธ์ เพื่อผลการศึกษา นั้นจะได้เป็นข้อสนับสนุนในการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับตัวผู้แต่งและสมัยที่แต่งสุภาสิตพระร่วง ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วงด้านการใช้คำ ลักษณะประโยค กวีโวหาร และทัศนะ

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ผู้วิจัยจะใช้ตัวบทซึ่งกรมศิลปากรคัดสุภาสิตพระร่วงจากจารึกวัดพระเชตุพนฯ เล่ม 2 มาพิมพ์โดยใช้ชื่อหนังสือว่า สุภาสิตพระร่วง สุภาสิตอิศรญาณ พิมพ์ครั้งที่ 22 พ.ศ. 2524 โดยโรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร จัดจำหน่ายโดยบูรพาสาส์น ราคา 4 บาท
2. การวิเคราะห์ครั้งนี้จะวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์เท่านั้น จะไม่ตัดสินหรือสรุปเกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่งซึ่งยังเป็นปัญหาไม่ยุติ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ท่วงทำนองการประพันธ์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งแต่ละคนซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏในงานเขียนนั้น ลักษณะเฉพาะเหล่านั้น ได้แก่ การใช้คำ ลักษณะการใช้ประโยค กวีโวหาร และทัศนะ

การใช้คำ หมายถึง ลักษณะหรือรูปแบบคำที่ผู้แต่งเลือกใช้เพื่อให้เกิดความชัดเจนและไพเราะ ได้แก่ การใช้คำซ้ำ การซ้ำความ การใช้คำซ้อน การหลាកคำ การใช้สัมผัสในการใช้สัมผัสนอก และการใช้สัญลักษณ์ เป็นต้น

การใช้ประโยค หมายถึง การนำคำมาเรียบเรียงเป็นข้อความที่มีใจความสมบูรณ์ ซึ่งมีรูปแบบหรือประเภทของประโยคแตกต่างออกไปตามเจตนาของผู้ใช้ ได้แก่ ประโยคคำสั่งที่บังคับให้ผู้อื่นกระทำการสิ่งนั้นหรือมิให้กระทำการสิ่งนั้น เช่น จงเร่งระมัดระวังไฟ อย่าเอาแต่ชอบเสีย ผิด ผิดอย่าเอาเอาแต่ชอบ เป็นต้น

กวีโวหาร หมายถึง การเลือกใช้ถ้อยคำให้แสดงความหมายในทำนองต่างๆ อย่างลึกซึ้ง กวีโวหารอาจมีจุดประสงค์เพื่อบรรยาย / เล่า พรรณนา สั่งสอน ยกตัวอย่าง ประกอบหรือเปรียบเทียบให้เข้าใจยิ่งขึ้น กวีโวหาร เช่น เทศนาโวหาร อุปมาโวหาร บรรยายโวหาร เป็นต้น

ทัศนะ หมายถึง ความคิดเห็นของผู้แต่งที่มีต่อการปกครอง สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เช่น ทัศนะเกี่ยวกับกษัตริย์ ทัศนะเกี่ยวกับการดำรงชีวิต ทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อและค่านิยม เป็นต้น

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท่วงทำนองการประพันธ์เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์
2. วิเคราะห์สุภาพิตพระร่วงด้านท่วงทำนองการประพันธ์ ได้แก่
  - 2.1 การใช้คำ
  - 2.2 การใช้ประโยค
  - 2.3 กวีโวหาร
  - 2.4 ทัศนะ
3. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

1. ความหมายของท่วงทำนองการประพันธ์

เปลื้อง ณ นคร กล่าวว่า การที่ผู้เรียบเรียงใช้ถ้อยคำผูกประโยคต่างกันตามถนัดของตนนั้น เรียกว่า ทำนองเขียน (เปลื้อง ณ นคร. 2511 : 208)

พรพรรณา ธารานุมาศ แสดงความเห็นว่ำนวนการเขียนก็คือ การทำความเข้าใจลึกซึ้งนึกคิดที่มีอยู่มาเรียบเรียงเป็นถ้อยคำที่ดีหรือเลวตามความรู้ ภูมิปัญญา หรือจุดประสงค์ของผู้แต่งสำนวนนั้นโดยแสดงออกเป็นภาษาเขียน (พรพรรณา ธารานุมาศ. 2519 : 5)

กุหลาบ มลลิกะมาส กล่าวว่าสไตล์หมายถึงท่วงทำนองที่แสดงออกเป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งแต่ละคน ผู้แต่งต่างก็มีแบบของตนเองปรากฏอยู่ชัดๆ จนสรุปได้ว่า คนเขียนแบบนี้ สำนวนนี้เป็นของใคร ผู้แต่งมีวิธีวางลำดับเนื้อเรื่อง การเลือกใช้ถ้อยคำ วรรคตอนหรือแสดงแนวความคิดอันเป็นลักษณะของตนไปต่างๆ กัน (กุหลาบ มลลิกะมาส. 2542 : 21)

ยุพา ส่องศิริ อธิบายความหมายของสไตล์ว่าเป็นท่วงทำนองที่แสดงออกของคณผู้นั้นอันได้แก่ ปัญญา ความรู้ ความนึกคิด ฝีมือและนิสัยใจคอ ส่วนสำคัญอันเป็นรากฐานของท่วงทำนองที่แสดงออกทั้งหมดจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ถ้าเป็นวรรณกรรมก็อยู่ที่วิธีจัดเรียงถ้อยคำ ประโยค และวรรคตอนของผู้ประพันธ์ (ยุพา ส่องศิริ. 2512 : 152)

ม.ล. ต้อย ชุ่มสาย กล่าวว่าสำนวน หมายถึง Style ในภาษาอังกฤษ แปลว่า แบบก็ได้ สำนวนจากคำว่า Style ในภาษาอังกฤษ หมายถึง คุณภาพของการเขียน (Quality of Writing) แต่แบบ หมายถึง กระสวนแห่งท่าทางที่คนกระทำการอย่างหนึ่ง และสรุปว่า สำนวน คือ การเลือกใช้ถ้อยคำมีประสิทธิภาพตามต้องการเอามาผูกเป็นประโยคขึ้นให้เกิดความหมายอันแจ่มแจ้ง ชัดเจนและให้สะท้อนอารมณ์ เพื่อให้สารที่ผู้ประพันธ์กำหนดไว้ไปถึงผู้อ่านอย่างเพียบพร้อมบริบูรณ์ ลักษณะของท่วงทำนองที่จะสะท้อนให้เห็นบุคลิกภาพของผู้เขียนนั้น ผู้เขียนจะผูกประโยคขึ้นตามลักษณะวิธีการคิด และการพูดของเขาซึ่งจะทำให้ผู้อ่านได้เห็นว่า เป็นสำนวนของผู้เขียน (ม.ล. ต้อย ชุ่มสาย. 2516 : 25 - 28)

สุวิทย์ สังโยคะและประทีป เหมือนนิล กล่าวว่า “ประติลักษณ์” (Style) หมายถึง ลักษณะเฉพาะของผู้เขียนหรือของวรรณกรรมที่จะทำให้วรรณกรรมนั้นมีคุณค่า ได้แก่ การใช้ภาษา ถ้อยคำ สำนวน การวางโครงเรื่อง การเปิดเรื่อง เดินเรื่องและปิดเรื่อง ฯลฯ (สุวิทย์ สังโยคะและประทีป เหมือนนิล. 2518 : 27)

อุดม หนูทอง กล่าวว่าท่วงทำนองการเขียน หมายถึง ท่วงทีลีลาที่แสดงออกเป็นส่วน ตัวของผู้แต่ง หรือเป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งในการสร้างผลงาน เช่น การเลือกใช้ถ้อยคำ การใช้โวหาร การแทรกสิ่งต่างๆ ที่น่าสนใจลงไปในงาน รวมถึงเทคนิคต่างๆ ที่ผู้แต่งแสดงออกในคำประพันธ์และการแสดงออกซึ่งบุคลิกภาพของผู้แต่งด้วย (อุดม หนูทอง. 2523 : 17)

คำว่า “ท่วงทำนองการประพันธ์” “ท่วงทำนองเขียน” หรือ “ท่วงทำนอง” นั้น เป็นคำที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงเสนอแนะแทนคำ Style นอกจากนี้ก็ยังมีนักวิชาการหลายท่านใช้คำที่แตกต่างออกไป เช่น ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีและพระยาอนุมานราชธนใช้คำว่า ท่วงทีที่แสดงออก เจือ สตะเวทินใช้คำว่าลีลา - ทำนองเขียน ม.ล. ต้อย ชุมสายใช้คำว่าสำนวน กาญจนา นาคสกุลใช้คำว่าท่วงทีการแสดงออก เปลื้อง ณ นคร ใช้คำว่าสำนวนหรือทำนองเขียน กุหลาบ มลลิกะมาส ใช้คำว่าท่วงทำนองที่แสดงออก สุวิทย์ สัมโยคะและประทีป เหมือนนิลใช้คำว่าประติลักษณ์ ชลธิรา กลัดอยู่ ใช้คำว่าท่วงทีการแสดงออก เป็นต้น แม้นักวิชาการแต่ละท่านจะเลือกใช้คำต่างกันแต่ก็มีความหมายในทำนองเดียวกัน คือ ท่วงที หรือรูปแบบซึ่งแสดงถึงลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่ง เช่น ความรู้สึกนึกคิด อุปนิสัย สำนวนโวหาร เป็นต้น ท่วงทีหรือรูปแบบที่แสดงออกมากจะกลายเป็นแนวหน้าของผู้แต่งโดยเฉพาะ นักวิชาการหลายท่านแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าท่วงทีการแสดงออกเป็นแนวหน้าของนักเขียนคนหนึ่งๆ ซึ่งอาจเกิดโดยจงใจหรือไม่ก็ได้ (ชลธิรา กลัดอยู่. 2517 : 212) และจะทำให้วรรณกรรมนั้นๆ มีคุณค่า (สุวิทย์ สัมโยคะและประทีป เหมือนนิล. 2818 : 27)

2. ท่วงทำนองการประพันธ์

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ กล่าวถึงการศึกษาท่วงทำนองการแต่งว่าเป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้เขียนแต่ละคน ท่วงทำนองการแต่งปรากฏได้หลายอย่าง เช่น การเลือกใช้คำ การใช้รูปประโยคแบบต่างๆ การใช้สำนวนโวหารอุปมาอุปไมย การวางโครงเรื่อง การสร้างตัวละคร เป็นต้น (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. 2526 : 33, คำนำ)

ล้อม เพ็งแก้ว กล่าวถึงวรรณคดีว่ามีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ รูปแบบ ศิลปะการประพันธ์และเนื้อหา ในส่วนของศิลปะการประพันธ์ ล้อม เพ็งแก้วกล่าวว่าผู้แต่งแต่ละท่านมีอิสระที่จะใช้กลวิธีเสนอศิลปะนั้นมี 3 ประการ คือ ศิลปะการเลือกเฟ้นถ้อยคำ ศิลปะการเรียงคำ และศิลปะการปลูกอารมณ์ (ล้อม เพ็งแก้ว. 2540 : 15, 37)

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน กล่าวถึงท่วงทำนองการเขียนในบทผู้แต่งว่าเป็นการเลือกเฟ้นถ้อยคำที่มีเสียงเสนาะ สละสลวย และความหมายเด่นชัด นำมาเรียบเรียงกันเข้าเป็นวลีหรือข้อความที่ไพเราะตามรูปแบบของฉันทลักษณ์ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์และเข้าใจความหมายที่ผู้แต่งแสดงออกมา ภาษาผู้แต่งนั้นมีท่วงทำนองการเขียนเฉพาะตัว ได้แก่

การแสดงความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ออกมาเป็นภาษาซึ่งสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งแต่ละคนว่าเป็นอย่างไร การจะลอกเลียนเอาแบบอย่างก็ได้แต่เพียงผิวเผินเท่านั้นเพราะภาษาที่ผู้แต่งใช้มีลักษณะเฉพาะบุคคล เป็นสัญลักษณ์เป็นสุนทรവാจา มีท่วงทำนองเขียนเฉพาะตัว และมีระดับด้วย (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. 2518 : 24 - 25)

วิภา กงกะนันทน์ กล่าวถึงว่าการศึกษารูปประกอบของวรรณคดีจะช่วยให้รู้จักตัวผู้ประพันธ์ดีขึ้นซึ่งจะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งมิได้ คือ รูปแบบ เนื้อหา และการใช้ภาษา ในส่วนของการใช้ภาษานั้นประกอบด้วยไวยากรณ์ คือ กฎเกณฑ์ และระเบียบแบบแผนของการใช้คำลีลาการประพันธ์ โวหาร คือ ศิลปะการใช้ภาษาอย่างหนึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายความให้ชัดเจนหรือเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความฝัน ความรู้ให้กว้างขวางลึกซึ้งตามภูมิปัญญาผู้อ่านหรือผู้ฟัง โวหารจะช่วยให้เกิดมโนทัศน์ จินตภาพชัดเจนกว่าการใช้ภาษาตรงไปตรงมา สัญลักษณ์ คือ สรรพสิ่งที่มีความหมายถึงสิ่งอื่นที่มีคุณสมบัติร่วมหรือเกี่ยวข้องกันทั้งรูปธรรมและนามธรรมอันมีความหมายนอกเหนือจากความหมายตามตัวอักษร (วิภา กงกะนันทน์. 2533 : 8)

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวถึงการวิจารณ์แบบใหม่ว่า การวิจารณ์แนวนี้ถือว่า การวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์สำคัญกว่าเนื้อหาจึงสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับการวิเคราะห์ท่วงทำนองการแต่ง ภาษาที่ใช้ โครงสร้างทางฉันทลักษณ์ ความหมายของคำ และภาพพจน์ นักวิจารณ์แนวนี้ถนัดในการวิเคราะห์ความหมายของคำและสามารถชี้ให้เห็นการใช้ถ้อยคำที่เป็นสัญลักษณ์ อุปมาอุปไมย ภาพพจน์ ตลอดจนนัยประวัติได้อย่างลึกซึ้ง (วิทย์ ศิวะศรียานนท์. 2518 : 217 - 218, 236 - 238)

ประทีป วาทิกทินกร กล่าวถึงท่วงทำนองเขียนว่าเป็นลีลาท่าทีในการเขียนที่แสดงออกมาและปรากฏให้เห็นที่สังเกต เช่น การใช้คำยาก - ง่าย การผูกประโยคสั้น - ยาว เป็นต้น แต่ละคนย่อมมีท่วงทำนองของตนซึ่งอาจคล้ายคลึงหรือแตกต่างกับคนอื่นก็ได้ (ประทีป วาทิกทินกร. 2520 : 35 - 39)

อุดม หนูทอง ให้ความเห็นว่าท่วงที่แสดงออก (Style) ของผู้เขียนแต่ละคนสามารถพิจารณาได้จากแนวคิด การถ่ายทอดอารมณ์ การใช้ประโยคและการใช้ภาษาได้ (อุดม หนูทอง. 2522 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เจือ สตะเวทิน ให้ความเห็นว่าการศึกษาท่วงทำนองเขียนนั้น ต้องศึกษาเรื่องต่อไปนี้ (เจือ สตะเวทิน. 2518 : 141)

1. การเลือกคำ
2. โครงสร้างของประโยคและการผันแปร
3. ถ้อยคำสำนวนที่เกี่ยวข้องกับความคิดฝัน
4. อุปมาอุปไมยที่ชวนให้เกิดภาพในใจ
5. จังหวะจะโคน

6. ความสัมพันธ์
7. การย้าความ การเน้นความ
8. การจัดลำดับความคิด

ชลธิรา กลัดอยู่ กล่าวว่ สไตล์หรือท่วงทีแสดงออกเป็นแนวถนัดของนักเขียนคนหนึ่งๆ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นโดยจงใจหรือไม่จงใจก็ได้ การสร้างรูปประโยค การใช้สำนวนโวหาร การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ การเล่นคำเล่นเสียงในฉันทลักษณ์แบบต่างๆ เหล่านี้ถือได้ว่เป็นท่วงทีแสดงออกโดยตรง คือ เป็นท่วงทีที่ผู้แต่งแสดงออกในลักษณะต่างๆ จะเป็นแนวถนัดของผู้แต่งโดยเฉพาะ (ชลธิรา กลัดอยู่. 2517 : 212)

การสร้างรูปประโยค การใช้สำนวนโวหารซึ่งมีหลายแบบหลายอย่างต่างๆ กัน การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ การเล่นคำเล่นเสียงในฉันทลักษณ์แบบต่างๆ เหล่านี้ถือได้ว่เป็นท่วงทีการแสดงออกโดยตรง คือ เป็นท่วงทีที่ผู้แต่งแสดงออกมาในลักษณะต่างๆ กัน เป็นที่น่าสังเกตว่เป็นแนวถนัดของผู้แต่งโดยเฉพาะ

การศึกษาท่วงท่าของการประพันธ์กระทำไ้หลายลักษณะ โดยทั่วไปนักวิชาการเสนอแนะแนวทางการศึกษาล้ายคลึงกัน คือ การใช้คำ การใช้รูปแบบประโยค การใช้สำนวนโวหาร ทักษะ เป็นต้น นักวิชาการบางท่านเสนอแนะแนวทางการศึกษาท่วงท่าของการประพันธ์นอกเหนือจากที่กล่าวข้างต้น เช่น การใช้อุปมาอุปไมย การวางโครงเรื่อง การสร้างตัวละคร (รินทร์ทัย สัจจพันธ์. 2526 : 33, คำนำ) ความหมายของคำ โครงสร้างทางฉันทลักษณ์ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์. 2518 : 217 - 218, 236 - 238) จังหวะจะโคน ความสัมพันธ์ การย้าความ หรือการเน้นความ การจัดลำดับความคิด (เจือ สตะเวทิน. 2518 : 141)

3. ผู้แต่งและสมัยที่แต่งสุภาษิตพระร่วง

เนื่องจากผู้แต่งและสมัยที่แต่งเป็นปัญหาที่ยังไม่ยุติ ในที่นี้ผู้วิจัยจึงเพียงรวบรวมความคิดเห็นหรือข้อสันนิษฐานของผู้รู้หลายท่านมาไว้ดังนี้

พระวรวงศ์พินิจ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้แต่งว่สุภาษิตพระร่วงนี้ยังมีปัญหาที่ถกเถียงกัน คือ ไม่ทราบว่พระร่วงองค์ไหนแต่ง เพราะในยุคสุโขทัยพระเจ้าแผ่นดินครองราชย์มาแล้วถึง 6 พระองค์ และทุกๆ พระองค์ทรงพระนามว่พระร่วงทั้งนั้น จะเห็นได้ว่พระเจ้าขุนรามกำแหงทรงพระราชนิพนธ์เป็นแน่ และมีนักวรรณคดีบางท่านสันนิษฐานว่ สุภาษิตพระร่วงเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นใหม่เพื่อจะให้เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ มีผู้คนนับถือจึงอ้างว่เป็นของพระร่วง แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ทราบอยู่ว่ตนเองว่พระร่วงองค์ไหน นอกจากนี้พระวรวงศ์พินิจก็พิจารณาถ้อยคำสำนวนในสุภาษิตพระร่วงเทียบกับศิลาจารึกซึ่งท่านก็เชื่อว่าแต่งโดยพ่อขุนรามคำแหง

สมัยสุโขทัยพบว่าถ้อยคำในสุภาสิตพระร่วงเป็นคำพื้นๆ แบบเดียวกับศิลาจารึก (พระวรเวทย์ พิสิฐ. 2534 : 25 - 27)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งว่า “สุภาสิตพระร่วงได้เริ่มเก็บรวบรวมขึ้นในสมัยพระเจ้ารามคำแหงนี้เหมือนกัน แต่คงจะไม่ใช่เป็นของคนเดียวแต่ง คงจะได้แต่งกันหลายคนและไม่ใช้แล้วเสร็จในคราวเดียว แต่เพิ่มเติมกันหลายยุคจึงมีข้อความซ้ำกันอยู่บ้างหากสำนวนผิดกันเท่านั้น” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2526 : 142)

ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ กล่าวถึงผู้แต่งและสมัยที่แต่งว่าเป็นพระมหาธรรมราชาลิไทย พระราชนิพนธ์ในรัชสมัยของพระองค์เอง โดยให้เหตุผลว่าในรัชสมัยของพระองค์บ้านเมืองสงบและเจริญรุ่งเรืองมาก ทั้งพระราชนิพนธ์เตภูมิกถาซึ่งสั่งสอนประชาชนให้ทำความดี ดังนั้นการสันนิษฐานว่าทรงบัญญัติขึ้นก็ไม่ใช่เรื่องเหลือวิสัยของพระองค์ ทั้งยังกล่าวว่าได้อ่านสุภาสิตในลิลิตพระลอ ก็ทำให้เชื่อว่าสุภาสิตที่นางบุญเหลือสอนพระลอเป็นสุภาสิตเก่ามีมานานใกล้ๆ สุภาสิตพระร่วง นักปราชญ์รุ่นหลังได้นำมาผสมผสานเข้ากับเรื่องพระลอและเชื่อว่าเดิมสุภาสิตเหล่านี้กระจัดกระจาย นอกจากรวบรวมลงจารึกวัดพระเชตุพนฯ แล้วเพิ่งจะมาเรียบเรียงเข้าเป็นเรื่องสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เองและผู้รวบรวมคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์. ม.ป.ป. : 484 - 486)

สุจิตต์ วงษ์เทศ ให้ความเห็นเกี่ยวกับผู้แต่งว่าสุภาสิตพระร่วงเป็นวรรณคดีที่ไม่ปรากฏนามผู้นิพนธ์ แต่ชื่อเรื่อง “พระร่วง” ทำให้นักศึกษาวรรณคดีส่วนมากเข้าใจว่าเป็นพระราชนิพนธ์พระร่วงและจัดให้เป็นวรรณคดีสมัยสุโขทัย แต่ถ้าพิจารณาสำนวนโวหารพบว่ามีอายุไม่ถึงสมัยสุโขทัย นักวิชาการหลายคนพบว่าการรวบรวมสุภาสิตเช่นนี้เมื่อราวๆ กรุงศรีอยุธยาตอนปลายแล้วกลายเป็นแบบแผนให้มีการชำระขึ้นใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น นอกจากนี้การศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ทำให้ทราบว่ามีการปรับปรุงวัฒนธรรมครั้งสำคัญอย่างน้อย 2 ครั้ง คือ สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มักอ้างอิงถึงพระร่วงอันเป็นกษัตริย์ในอุดมคติ ทั้งนี้อาจเพื่อความมั่นคงทางการปกครองสมัยนั้นๆ (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2528 : 3)

เปลื้อง ณ นคร กล่าวว่าพิจารณาจากสำนวนที่แต่งเห็นจะเป็นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งนั้นและคงไม่ใช่งานนิพนธ์ของกรมพระปรมานุชิตชิโนรสแน่เพราะเป็นสำนวนพื้นๆ ตลาดๆ แต่ท่านอาจนำมาชำระขัดเกลา แสดงว่าสุภาสิตพระร่วงต้องมีมาก่อนโคลงประติษฐ์พระร่วงของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ คือ เป็นคำสุภาสิตที่คนไทยใช้กันอยู่ทั่วไป แล้วมีผู้รวบรวมไว้ด้วยกันแล้วตั้งชื่อว่าสุภาสิตพระร่วงก็ได้ (เปลื้อง ณ นคร. 2528 : 59 - 60)

คมทวน คันธนู เข้าใจว่าพ่อขุนรามคำแหงไม่ได้แต่งสุภาสิตพระร่วง น่าจะมาจากภาสิตพื้นบ้านทางภาคเหนือเพราะมีคำภาษาล้านนาหลายคำ ผู้ที่รวบรวมมีความฉลาดที่จะนำชื่อพระร่วงมาใช้ เพราะในช่วง ร.2 - ร.4 หนังสือทำนองสุภาสิตมีผู้แต่งแข่งขันกันมากมาย

การแต่งครั้งนี้ น่าจะแต่งขึ้นใน ร.2 แล้วอาจโปรดให้อาลักษณ์ประพันธ์ก็ได้ เพราะมีการเอ่ยถึง
สุภาสิตพระร่วงในขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงามด้วย (คมทวน คันธนู. 2541 : 18 -
19)

นิยะดา เหล่าสุนทร กล่าวถึงผู้แต่งโดยสรุปว่า น่าจะเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เนื่องด้วยประการที่ 1 ลักษณะคำประพันธ์ประเภท
รายสุภาพที่ดำเนินตามฉันทลักษณ์เคร่งครัดทั้งจำนวนคำในวรรคและสัมผัส แม้วรรณคดีสมัย
อยุธยาต้น เช่น ลิลิตพระลอ ฉันทลักษณ์ก็ยังไม่เคร่งครัดเท่าสุภาสิตพระร่วง ประการที่ 2
ท่วงทำนองแต่งมีลักษณะเป็นลิลิตเพราะแต่งด้วยรายสุภาพและโคลงสุภาพ ทั้งคำสุดท้ายของ
รายสัมผัสไปต้นคำของโคลงตามลักษณะลิลิต นอกจากนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระป
รมานุชิตชิโนรสเคยกล่าวทำนองว่าสุภาสิตพระร่วงแต่งเป็นลิลิต ดังเนื้อความบางตอนในโคลงต้น
ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ประการที่ 3 บทส่งท้ายลิลิตตะเลงพ่ายกล่าวถึงที่มาของการ
แต่งวรรณคดีประเภทสุภาสิตของพระองค์ท่านในคราวปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ว่าทรงรวบรวม
รวมสุภาสิตเหล่านี้มาจากของเก่า สุภาสิตพระร่วงก็เป็นเรื่องที่มีลักษณะเช่นนี้ ประการที่ 4
วิธีการจบเรื่องด้วยโคลงกระหู่บัณฑิตพระร่วง คล้ายกับวิธีการจบเรื่องของสมเด็จพระมหาสมณ
เจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (นิยะดา เหล่าสุนทร. 2535 : 101 - 106)

ประเสริฐ ณ นคร เห็นว่าสุภาสิตพระร่วงนี้สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตฯ อาจปรับ
ปรุงชำระให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ฉันทลักษณ์คล้ายการชำระต้นฉบับให้ดีที่สุดจะเรียกว่านิพนธ์
ไม่ได้ ถ้าสุภาสิตพระร่วงเกิดขึ้นจริงก็ต้องเกิดหลังสมัยพ่อขุนรามคำแหงหลายร้อยปี และ
ต้องการให้ศักดิ์สิทธิ์จึงอ้างชื่อ “พระร่วง” แล้วเราเพียงนำมาปรับปรุงตามความนิยมว่าไพเราะ
(ประเสริฐ ณ นคร. 2528 : 58 - 59)

ล้อม เพ็งแก้ว กล่าวถึงสมัยที่แต่งว่าสุภาสิตพระร่วงไม่ได้แต่งสมัย ร. 3 เพราะเป็น
เพียงแต่การรวบรวมข้อความเก่าๆ มาปรับปรุงไว้ พิสูจน์ได้จากโคลงประดิษฐ์พระร่วงของพระ
เจ้าอยู่หัวบรมโกศและสุภาสิตตั้งพ้องกัน แสดงว่าสมัย ร. 3 ไม่มีการแต่งสุภาสิตพระร่วง ถ้า
จะบอกว่าแต่งสมัยใดจริงๆ ก็ตอบได้ว่าแต่งก่อนพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศใช้ชื่อว่า “สุภาสิตตั้ง”
ใครแต่งไม่รู้ เป็นการรวบรวมสุภาสิตแต่โบราณมาเรียกกันว่า สุภาสิตตั้ง (ล้อม เพ็งแก้ว.
2528 : 57)

สมพันธ์ เลชะพันธ์ กล่าวว่าสุภาสิตพระร่วงนี้น่าเชื่อว่าส่วนใหญ่เป็นของเก่าเพราะ
คำสอนแสดงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมความเป็นอยู่และความเชื่อแบบไทยๆ ไม่พบอิทธิพล
ของวัฒนธรรมต่างชาติปะปนกับทั้งถ้อยคำเป็นภาษาเก่าด้วย (สมพันธ์ เลชะพันธ์. 2532 :
144)

กุหลาบ มลลิกะมาส กล่าวถึงสุภาสิตพระร่วงโดยสรุปว่าสุภาสิตพระร่วงหรือบัญญัติ
พระร่วงเขียนเป็นทำนองสั่งสอนมีลักษณะเป็นรายสุภาพ นักวรรณคดีหลายท่านกล่าวว่า
สุภาสิตพระร่วงเป็นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นมาภายหลังสุโขทัยมาก แต่ก็มีบางท่านเห็นว่าเป็น

ของเก่าที่ดัดแปลงแก้ไขในสมัยต่างๆ จนมีลักษณะใหม่เช่นนั้น เหตุผลที่นำมาอ้าง (กุหลาบ มัลลิกะมาส. 2542 : 45 - 46) คือ

1. รูปประโยคคล้ายหลักศิลาจารึก เป็นคำง่าย ความไม่ซับซ้อน
2. ภาษิตต่างๆ ที่กล่าวไว้นั้น เป็นภาษิตพื้นเมืองไม่มีอิทธิพลภาษิตต่างประเทศเข้ามาปะปน
3. พิจารณาเนื้อความจากภาษิตต่างๆ นั้นแสดงว่าเป็นภาษิตสั่งสอนควบคุมความประพฤติของคนไทย ซึ่งคงจะเพี้ยนหลุดจากอำนาจขอมใหม่ๆ ซึ่งพอเหมาะกับระยะเหตุการณ์และค่านิยมของสังคมไทยในอดีต

ข้อความตอนนี้อาจสอดคล้องกับสุวณีย์ มกราพันธุ์ ที่ว่า “... เนื้อความในสุภาษิตพระร่วงแสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองยังอยู่ในระยะก่อตั้ง เพิ่งจะรวบรวมเป็นบ้านเมือง จำเป็นต้องอบรมประชาชนให้มีระเบียบวินัย มีความประพฤติดีงาม สั่งสอนให้รู้ว่าอะไรควรไม่ควร ...” (สุวณีย์ มกราพันธุ์. 2525 : 34)

สิทธา พินิจภูวดล กล่าวถึงผู้แต่งสุภาษิตพระร่วงว่า วรรณกรรมประเภท Didactic เกิดจากการรวบรวมจึงยากที่จะสืบค้นว่าใครเป็นผู้สร้างแม้จะอ้างว่าเป็นสุภาษิตพระร่วงก็มิได้หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินแห่งสุโขทัยได้คิดแต่งขึ้น (สิทธา พินิจภูวดล. 2525 : 166)

ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวถึงผู้แต่งสุภาษิตพระร่วง (กรมศิลปากร. 2539 : 217 ; อ้างอิงจาก ธนิต อยู่โพธิ์. 2505. สุภาษิตพระร่วง : หน้าคำนำ) ว่า

... สังเกตจากข้อความและถ้อยคำเห็นได้ว่าเป็นภาษาไทยแท้ๆ ใช้ถ้อยคำอย่างพื้นๆ ... ถ้าพิจารณาตามรูปของผู้แต่งจะเห็นว่าคล้ายคลึงใกล้เคียงกับศิลาจารึกหลัก 1 อาจเป็นไปได้ว่าสุภาษิตพระร่วงเดิมเป็นพระบรมราโชวาท ซึ่งพระร่วงเจ้าพ่อขุนรามคำแหงทรงแสดงสั่งสอนประชาชนชาวไทยอย่างทีกล่าวไว้ในจารึก ... พระบรมราโชวาทเหล่านั้นกระมังที่ต่อมามีผู้แก้ไขแต่งเติมแต่น้อยเพื่อให้เข้าแบบผู้แต่งนิพนธ์แล้วมากลายเป็นสุภาษิตพระร่วง หรือบัญญัติพระร่วง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงประทานความเห็นไว้ในสาส์นสมเด็จฉบับลงวันที่ 22 เมษายน 2483 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2505 : 37) ว่า

... แต่พิจารณาถ้อยคำสำนวนที่แต่งดูเห็นหนังสือแต่งใหม่แทบจะว่าแต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งนั้นก็ได้ แต่พบข้อสำคัญอย่าง ๑ ที่บรรดาหนังสือชื่อว่าสุภาษิตพระร่วงไม่เลือกสำนวนใดเก็บคำสุภาษิตเก่าที่คนชอบพูดกันขึ้นในพื้นที่เมืองรวมเอามาเรียบเรียงเป็นตัวเอง เหมือนกันทั้งนั้นต่างกันแต่ลำดับคำสุภาษิตกับมักแก้คำเดิมเป็นคำอื่นที่ความคล้ายคลึงกันเพื่อให้ได้สัมผัสกลอน ทำคำเดิมให้หายไปเรื่อยๆ พิจารณาถ้อยคำสุภาษิตต่างๆ ที่เอามารวมไว้ในหนังสือสุภาษิตพระร่วงนั้นเห็นว่า ที่จริงเป็นคำสุภาษิตของไทยที่ชอบพูดกันในเมืองไทยแพร่หลายมาแต่โบราณที่เรียกว่า

สุภาษิตพระร่วง มีความหมายว่าสุภาษิตครั้งพระร่วง ความที่ว่านี้ยังเมื่ออ่านหนังสือเก่าที่ชาวลานนาและลานช้างแต่ง ชอบอ้างคำสุภาษิตต่างๆ อันมีแปลกไปจากสุภาษิตพระร่วง ซึ่งเป็นของไทย ชาวไท้แต่งอีกมาก ก็ยิ่งแลเห็นชัดว่าที่จริงเป็นคำสุภาษิตของชนชาติไทยหรือถ้าเรียกโดยย่อก็คือ สุภาษิตไทย ...

4. เนื้อหาของสุภาษิตพระร่วง

กำธร กิตติภูมิชัย ได้ศึกษาข้อคิดในสุภาษิตพระร่วงจำนวน 158 บท โดยนำมาตั้งที่ละบทแล้วแปลความหมายไว้เป็นข้อๆ มีการอ้างอิงเอกสารอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการแปลความหมายประกอบด้วย (กำธร กิตติภูมิชัย. 2520)

ปัญญา บริสุทธิ์ ศึกษาโลกทัศน์ของคนไทยวิเคราะห์จากวรรณคดีคำสอนสมัยสุโขทัย เกี่ยวกับค่านิยม ความเชื่อ วิถีชีวิตคนไทยสมัยก่อน โดยศึกษาจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง สุภาษิตพระร่วง ไตรภูมิพระร่วงเพื่อค้นหาความจริงทางประวัติศาสตร์ด้านศาสนา จริยธรรม การปกครอง วัฒนธรรม ความสำนึกทางสังคม ผลการวิจัยพบว่าคนในสมัยสุโขทัยมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มาก ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ประเพณีและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ผู้ปกครองก็มีความใกล้ชิดประชาชนเป็นอย่างยิ่ง (ปัญญา บริสุทธิ์. 2523)

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้า

1. ท่วงทำนองการประพันธ์

ผู้วิจัยหลายคนศึกษาเกี่ยวกับท่วงทำนองการประพันธ์ของวรรณคดีหรือวรรณกรรมต่างๆ จนสามารถสรุปผลการศึกษาค้นคว้าได้ เช่น

เพลินพิศ เทียรฆราตร ได้สรุปผลการศึกษาค้นคว้าในส่วนที่เกี่ยวกับท่วงทำนองการแต่งนวนิยายของสุวรรณี สุคนธาว่า ด้านการใช้คำและสำนวนโวหารนั้น นิยมภาษาปาก คำตลาด คำสแลงแต่ก็ขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่องและบุคลิกลักษณะตัวละครด้วย บางครั้งใช้คำใหม่โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องตามหลักภาษา แต่ให้ความหมาย สร้างความเข้าใจและอารมณ์แก่ผู้อ่านได้อย่างดี ทั้งยังนิยมใช้สำนวนเยาะหรือเสียดสีประชดประชันสังคมด้วยเสมอ ด้านการสร้างประโยคนั้น นิยมใช้ประโยคสั้นๆ แบบเอกัตถประโยค มีประธานและกริยาในประโยคชัดเจน ด้านการบรรยายและพรรณนาความนั้น มักใช้ในการดำเนินเรื่องโดยใช้ภาษาง่ายๆ ตรงไปตรงมา และมักสอดแทรกอารมณ์หรือความคิดส่วนตัวด้วยเสมอ อีกทั้งยังมีความประณีตเอาใจใส่รายละเอียดที่เกี่ยวกับความงามทุกแง่ด้วย (เพลินพิศ เทียรฆราตร. 2525 : 125)

ทัศนีย์ ทานตวณิช ได้สรุปผลการศึกษาค้นคว้าในส่วนที่เกี่ยวกับท่วงทำนองเขียนของพระยาตรังว่า ลักษณะเด่นที่ปรากฏในโคลงนิราศพระยาตรังด้านการใช้คำ การใช้ความเปรียบ การใช้คำเลียนเสียง การพรรณนาและการแสดงทัศนะได้ดีเยี่ยม แม้มีการใช้คำแผลง คำภาษากันและคำโบราณบ้างก็เป็นลักษณะเฉพาะของท่านทั้งยังกล้าใช้คำสร้อยที่มีความหมายซึ่งสมัยนั้นไม่มีผู้แต่งใดกระทำจึงทำให้เป็นที่วิจารณ์ว่าด้อยความไพเราะ สำหรับโคลงต้นเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้นมีทำนองเขียนที่ปรากฏเด่นชัดในตอนท้ายเรื่อง คือ ใช้คำได้ชัดเจน ความเปรียบดีเด่นเหมาะสม บางแห่งพรรณนาความยาวเพราะต้องการชักจูงให้อ่านคล้อยตาม (ทัศนีย์ ทานตวณิช. 2517 : 206 - 207)

เพ็ญศิริ พุกพันธ์ ได้สรุปผลการศึกษาค้นคว้าในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้ท่วงทำนองว่า ทั้งการใช้ถ้อยคำและการใช้โวหาร ผู้ประพันธ์เลือกใช้อย่างเหมาะสมกับทัศนะที่เราต้องการสื่อไปถึงผู้อ่าน โดยใช้วิธีการหลากคำ การซ้อนคำและการซ้ำคำทำให้บทประพันธ์น่าสนใจและเน้นทัศนะของผู้ประพันธ์ให้ชัดเจนขึ้น การใช้โวหาร ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร โวหารภาพพจน์ทำให้อ่านเกิดความสะเทือนใจ เข้าใจและมีความเห็นคล้อยตามในที่สุด (เพ็ญศิริ พุกพันธ์. 2529 : 266 - 267)

จตุพร จันทะสุด สรุปผลการศึกษาค้นคว้าในส่วนที่เกี่ยวกับท่วงทำนองการแต่งของทมนยันตีว่าทำให้นวนิยายน่าสนใจ เช่น การเลือกใช้คำที่ทำให้เกิดจินตนาการ การใช้คำแสดงอารมณ์ขันและการสร้างประโยคสั้น - ยาว ประโยคแบบพรรณนาโวหาร นอกจากนี้ยังนำสำนวนไทยต่างๆ มาใช้ในงานเขียนตลอดจนใช้สำนวนโวหารเพื่อสร้างภาพพจน์อีกด้วย ในส่วนของทัศนะและปรัชญาของทมนยันตี ได้แสดงถึงระบบการเมืองการปกครอง สถาบันกษัตริย์ สถาบันครอบครัว บทบาทและหน้าที่ของกุลสตรี รวมถึงแง่คิดทางพุทธปรัชญาผ่านความคิดและพฤติกรรมตัวละคร ซึ่งทัศนะและแนวคิดดังกล่าวมีคุณค่าต่อสังคมไทย (จตุพร จันทะสุด. 2543 : 221 - 222)

2. เนื้อหาของสุภาสิตพระร่วง

รัตนา สถิตานนท์ ศึกษาวิเคราะห์สุภาสิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม พบว่าวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏในเรื่องสุภาสิตพระร่วงเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจทั้งสิ้น และส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับค่านิยม เช่น การรู้จักกาลเทศะ รู้การควรไม่ควร ซื่อสัตย์ รักษาคำพูด ไม่กล่าวเท็จ รักศักดิ์ศรีตนเอง รักพวกพ้อง กตัญญูรู้คุณ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นมิตรกับคนทั่วไปเสมอ ทำอะไรจริงจัง ไม่จับจด ไม่อิจฉาริษยา เป็นต้น ค่านิยมเหล่านี้มีลักษณะเดียวกับคตินิยมทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะในหมวดที่เกี่ยวกับความประพฤติ ค่านิยมส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นที่ยอมรับในสังคมไทยปัจจุบัน แม้จะมีส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่ก็เป็นอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมในสังคมและการศึกษาอบรมที่เปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิม (รัตนา สถิตานนท์. 2520)

วารี สามารถ ศึกษาความคิดทางสังคมในวรรณกรรมสมัยสุโขทัยเกี่ยวกับการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ลัทธิความเชื่อจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง สุภาสิตพระร่วง ศิลาจารึก วัดป่ามะม่วงและไตรภูมิพระร่วง พบว่าสังคมสมัยสุโขทัยประชาชนนับถือพระพุทธศาสนา มาก รวมถึงศาสนาพราหมณ์และลัทธิบูชาผี ด้านการเมืองเป็นความคิดเรื่องสังคมในอุดมคติที่แสดง ถึงความอุดมสมบูรณ์ เศรษฐกิจแบบเสรีนิยม การปกครองที่เรียบง่าย บ้านเมืองสงบสุขใน ระบอบประชาธิปไตยและราชาธิปไตย (วารี สามารถ. 2531)

เดชา ชากักดี วิเคราะห์หลักจริยธรรมในสุภาสิตพระร่วงซึ่งเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็น หลักคำสอนเปรียบเทียบกับหลักจริยธรรมของพระพุทธศาสนา พบว่าสุภาสิตพระร่วงสอนหลัก จริยธรรมหรือหลักปฏิบัติตนของชาววาสด้านต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพ ความรับผิดชอบ และการพัฒนาตนให้ดีขึ้นในบริบทต่าง ๆ ของการดำเนินชีวิตในสังคม ตลอดจนการปฏิบัติตน ต่อบุคคลอื่น กล่าวได้ว่าสุภาสิตพระร่วงนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับ คตินิยม ความเชื่อและวิถีชีวิตของคนในสังคม (เดชา ชากักดี. 2542)

สมศรี ชัยวนิชยา ศึกษาคติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่ รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2325 - 2468) ภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ในคติความเชื่อของพระร่วงเพื่อการสร้างการรับรู้แก่ สมาชิกในสังคม พบว่างานเขียนประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้นไปมีลักษณะการ เขียนและอธิบายแบบจารีต คือ พงศาวดารแต่มีการรับอิทธิพลต่างประเทศทำให้มีลักษณะที่ เปลี่ยนแปลงไปตามภูมิปัญญา สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง มีผลต่อการเปลี่ยน แปลงโลกทัศน์บางประการของชนชั้นนำ เช่น ความเชื่อมั่นในพลังความสามารถของมนุษย์จึง ให้ความสำคัญแก่ความสามารถของมนุษย์มากขึ้น ดังจะพบว่าความเปลี่ยนแปลงด้านคติความ เชื่อเรื่องพระร่วงในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 สะท้อนพลังความสามารถของกษัตริย์ใน ด้านสติปัญญา และเป็นผู้นำในศูนย์กลางอำนาจรัฐ การอธิบายแบบจารีตที่เน้นความเหนือจริง ก็เปลี่ยนมาเป็นการอธิบายโดยใช้เหตุผลและหลักฐานสนับสนุน สมัยรัชกาลที่ 6 เกิดการตื่นตัว ในรัฐชาติและสภาพปัญหาทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกตลอดจนกระบวนการเรียนรู้ของ รัชกาลที่ 6 ส่งผลให้พระองค์ทรงสร้างคติความเชื่อเรื่องพระร่วงในแบบสัญลักษณ์ของความเป็น เอกภาพของรัฐชาติซึ่งมีรูปธรรมอยู่ที่ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ โดยทรงนำคติความเชื่อ เรื่องพระร่วงมาเป็นบทเพลงปลุกใจ ชื่อพระพุทธรูปและชื่อเรือรบ เป็นต้น (สมศรี ชัยวนิชยา. 2536)

บทที่ 2

ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วง

ท่วงทำนองการประพันธ์เป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งซึ่งแต่ละคนมีวิธีการไม่เหมือนกัน การศึกษาท่วงทำนองการประพันธ์จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะของผู้แต่งบทประพันธ์นั้นๆ ได้ ในบทนี้จะวิเคราะห์ท่วงทำนองการแต่งสุภาสิตพระร่วงด้านการใช้คำ การใช้ประโยค กวีโวหาร และทศนะ ดังต่อไปนี้

1. การใช้คำ

การใช้คำ หมายถึง ลักษณะหรือรูปแบบของคำที่ผู้แต่งเลือกใช้เพื่อให้สารที่ต้องการสื่อ นั้นมีความชัดเจนเข้าใจง่ายและเกิดความไพเราะ สละสลวย วัชร ตรีรัตนภรณ์กล่าวว่า “การพิจารณาถึงการใช้ถ้อยคำมีความสำคัญเพราะถ้อยคำเป็นเครื่องมือสื่อสารให้ผู้อ่านเข้าใจ ความคิดของผู้แต่งที่ต้องการแสดงออกมา ผู้อ่านจะได้เข้าใจเรื่องราวได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้งยิ่งขึ้น” (วัชร ตรีรัตนภรณ์. 2534 : 356)

ลักษณะหรือรูปแบบของคำที่ผู้แต่งเลือกใช้ในสุภาสิตพระร่วงมีหลายลักษณะ เช่น การใช้คำซ้ำ การใช้คำซ้อน การหลากคำ การใช้สัมผัสใน การใช้สัมผัสนอก เป็นต้น ลักษณะการใช้คำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ การใช้คำที่แสดงถึงการห้ามปฏิบัติมีอยู่เกือบทุกข้อความเนื่องจากเป็นวรรณกรรมคำสอน ดังการวิเคราะห์การใช้คำดังต่อไปนี้

1.1 การใช้คำซ้ำ

การใช้คำซ้ำ คือ การที่ผู้แต่งใช้คำที่มีรูปและเสียงเดียวกันให้อยู่ติดกันหรือใกล้เคียงกันในวรรคหนึ่ง ๆ คำที่ซ้ำในสุภาสิตพระร่วงนี้เป็นคำซ้ำกัน 2 คำใน 1 วรรค ในลักษณะการวางคำซ้ำที่ติดกันและคำซ้ำที่ไม่ติดกัน

1.1.1 คำซ้ำที่ติดกัน คือ การนำคำที่มีรูปและเสียงเดียวกันมาใช้ซ้ำกันอีกโดยไม่ มีคำใดมาคั่น และคำซ้ำที่ติดกันจะเป็นคำที่ 3 กับ 4 ของวรรคซึ่งจะเป็นคำซ้ำที่กลางวรรค ดัง การใช้คำซ้ำในสุภาสิตต่อไปนี้

- จงยั้งผู้ผู้มีศักดิ์

ผู้ เป็นคำซ้ำคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

ผู้ เป็นคำนาม หมายถึง คน บุคคล

จงยั้งผู้ผู้มีศักดิ์ เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ให้ดูแบบอย่างของผู้มีดีที่เราในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ ฐานะ เป็นต้น เพื่อจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง

ผู้แต่งเลือกใช้คำว่า “ผู้” ซ้ำกัน 2 ครั้งเพื่อย้ำให้มีความหมายให้หนักแน่นมากขึ้น คำว่า “ผู้” ทั้งสองคำมีความหมายเหมือนกันแต่นำหนักอยู่ที่คำที่สอง เพราะคำว่า “ผู้” คำที่สองนั้นอยู่กลุ่มเดียวกับคำว่า “มีศักดิ์” จึงมีความหมายไปด้วยกัน คำว่า “ผู้” คำแรกไม่ใช่คำที่มีความหมายหลักและไม่หนักแน่นกว่าคำว่า “ผู้” คำที่สอง แต่ก็ทำให้ความหมายของสุภาสิตนี้ชัดเจนมากขึ้น

- ผิจะบังบังจงลับ

บัง เป็นคำซ้ำคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

บัง เป็นคำกริยา หมายถึง กั้น ปิด

ผิจะบังบังจงลับ เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ถ้าต้องการจะปกปิดสิ่งใดก็ต้องทำให้มิดชิดที่สุด ไม่ให้ผู้ใดจับได้ สิ่งที่ถูกปิดนั้นอาจเป็นสิ่งที่สำคัญที่ต้องรักษาไว้ไม่ให้ใครรู้ เพราะหากมีคนอื่นล่วงรู้ความลับนั้นอาจถูกนำไปใช้ในทางที่ไม่ดี หรือนำมาทำลายผู้เป็นเจ้าของความลับได้

สำหรับคำว่า “บัง” คำที่สองนั้นมีน้ำหนักและความสำคัญมากกว่าคำว่า “บัง” คำแรก เพราะความหมายหลักอยู่ที่คำแรกนั่นเอง แต่จะตัดคำใดคำหนึ่งออกก็เสียความ ดังนั้นคำว่า “บัง” ทั้งสองคำจึงอยู่ด้วยกันได้อย่างเหมาะสม

- ผิจะจับจับจงมัน

จับ เป็นคำซ้ำคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

จับ เป็นคำกริยา หมายถึง ยึด ถือ เกาะกุม

ผิจะจับจับจงมัน เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ถ้าจะจับหรือยึดสิ่งใดแล้วก็ต้องยึดไว้ให้แน่น แน่นอน ไม่ใช้การยึดธรรมดาหรือเพียงเล็กน้อย เพราะอาจทำให้สิ่งนั้นหลุดหรือเสียหายได้

ผู้แต่งเลือกใช้คำว่า “จับ” ทั้งสองคำในสุภาสิตนี้เป็นการเสริมความหมายให้ชัดเจนหนักแน่น และเหมาะสมกับคำว่า “มัน” เช่นเดียวกับ ผิจะบังบังจงลับ คำว่า “จับ” คำที่สองก็เป็นคำที่มีความหมายหลักและมีความสำคัญกว่าคำแรก เพราะเป็นจุดประสงค์หลักที่ผู้แต่งต้องการเสนอ จึงไม่สามารถตัดคำใดคำหนึ่งออกได้เช่นกัน

- ผิจะคั้นคั้นจงตาย

คั้น เป็นคำซ้ำคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

คั้น เป็นคำกริยา หมายถึง บีบขยำโดยแรง มีความหมายว่าบีบบังคับมาก

ผิจะคั้นคั้นจงตาย เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ถ้าจะบังคับสิ่งใดหรือฝ่ายใดก็ต้องทำให้แน่นนอน เด็ดขาดลงไป เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดภายหลังได้

ผู้แต่งเลือกใช้คำว่า “คั้น” ทั้งสองคำนี้ เหมาะสมกับคำว่า “ตาย” เป็นการเสริมให้สุภาษิตมีความชัดเจน แน่นแน่น คำว่า “คั้น” คำที่สองเป็นคำที่มีความหมายหลักและมีความสำคัญมากกว่าคำแรก แต่ไม่สามารถตัดคำใดคำหนึ่งออกได้เพราะจะทำให้เสียความ

- ผิจะหมายหมายจงแท้

หมาย เป็นคำซ้ำคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

หมาย เป็นคำกริยา หมายถึง มุ่ง คาด กะ

ผิจะหมายหมายจงแท้ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า การจะมุ่งหรือคาดในสิ่งใดก็ต้องมุ่งให้จริง ให้แน่นนอน ถ้ามุ่งอย่างลั้เล ไม่เต็มที่ หรือไม่จริงจัง จะทำให้สิ่งที่มุ่งนั้นหลุดลอย สูญเสียไปได้

ผู้แต่งเลือกใช้คำว่า “หมาย” ในสุภาษิตนี้เหมาะสมกับคำว่า “แท้” คำว่า “หมาย” คำที่สองเป็นความหมายหลักและมีความสำคัญมากกว่าคำแรก แต่ตัดคำใดคำหนึ่งออกไม่ได้เพราะจะทำให้เสียความ

- ผิจะแก้แก้จงกระจ่าง

แก้ เป็นคำซ้ำคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

แก้ เป็นคำกริยา หมายถึง คลาย ทำให้ดีขึ้น ทำให้ใช้ได้ ทำให้หาย เอากลับคืนมา

ผิจะแก้แก้จงกระจ่าง เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ถ้าต้องการทำสิ่งใดให้ดีขึ้นก็ต้องทำให้ดี ชัดเจน แน่นนอนลงไปจึงจะได้ผล ถ้าพยายามทำให้ดีขึ้นอย่างไม่เต็มแรงความสามารถของเรา ก็จะไม่ได้รับผลที่ดีหรือเพียงดีขึ้นกว่าเดิมเล็กน้อยเท่านั้น

ผู้แต่งเลือกใช้คำว่า “แก้” ในสุภาษิตนี้เหมาะสมกับคำว่า “กระจ่าง” คำว่า “แก้” คำที่สองนั้นมีความหมายหลักและมีความสำคัญมากกว่าคำแรก ถ้าตัดคำใดคำหนึ่งออกก็อาจทำให้เสียความได้

- ผิดอย่าเอาเอาแต่ชอบ

เอา เป็นคำซ้ำคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

เอา เป็นคำกริยา หมายถึง ยึด ถือ ทำ

ผิดอย่าเอาเอาแต่ชอบ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ และมีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า อย่าทำในสิ่งที่ผิด แต่ให้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง

ผู้แต่งเลือกใช้คำว่า “เอา” ในสุภาษิตนี้ให้มีความหมายกว้างครอบคลุมไปถึงการยอมรับ การคิด และการกระทำ คำว่า “เอา” ทั้งสองคำมีความหมายเหมือนกัน แต่น้ำหนักของความหมายอยู่ที่คำที่สอง เพราะผู้แต่งมีจุดประสงค์หลักให้ผู้อ่านทำความดี ความถูกต้องมากกว่าที่จะบอกเพียงว่าอย่าทำความชั่ว ความไม่ดี

การใช้คำซ้ำที่ชิดกันนี้มี 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ การใช้คำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ ได้แก่ จงยิ่งผู้ผู้มีศักดิ์ ผิดะบังบังจงลับ ผิดจะจับจับจงมัน ผิดจะคั่นคั่นจงตาย ผิดจะหมายหมายจงแท้ ผิดจะแก้แก้จงกระจ่าง และลักษณะที่สอง คือ การใช้คำที่แสดงถึงการห้ามปฏิบัติ ได้แก่ ผิดอย่าเอาเอาแต่ชอบ การใช้คำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติซึ่งคำที่ใช้ซ้ำกันนั้นเป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน แต่น้ำหนักของคำอยู่ที่คำที่สองซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการกล่าวสั่งสอน สำหรับคำซ้ำคำแรกเป็นคำที่แสดงความต้องการของผู้แต่งเช่นกันแต่น้ำหนักน้อยกว่าคำที่สอง คำซ้ำทั้งสองคำจะเสริมความซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงไม่สามารถตัดคำใดคำหนึ่งออกได้ เพราะจะทำให้เสียความ ขาดความไพเราะและไม่อาจสื่อจุดประสงค์หลักของผู้แต่งได้

คำซ้ำที่ชิดกันนี้เป็นคำซ้ำคำที่ 3 กับ 4 ในจำนวน 6 คำของวรรค จัดเป็นคำซ้ำกลางวรรค ลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นระบบระเบียบและสม่ำเสมอในการกล่าวถ้อยคำสั่งสอน แม้สุภาษิตบางบทจะอยู่ต่างตำแหน่งกันก็ตาม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าผู้แต่งเป็นผู้มีความละเอียดถี่ถ้วน คำนึงถึงความไพเราะของภาษา ความเหมาะสมของตำแหน่งคำที่วางคำซ้ำและใช้คำธรรมดาๆ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายและนำไปปฏิบัติได้

1.1.2 คำซ้ำที่ไม่ชิดกัน คือ การนำคำที่มีรูปและเสียงเดียวกันมาใช้ซ้ำกันอีก แต่มีคำอื่นมาคั่นกลางคำที่ซ้ำนั้น สำหรับคำซ้ำที่พบเป็นคำที่ 2 กับ 4 จำนวน 5 วรรค คำที่ 2 กับ 5 จำนวน 3 วรรค และคำที่ 1 กับ 3 จำนวน 1 วรรค ดังนี้

1.1.2.1 คำซ้ำคำที่ 2 กับ 4 ในวรรค ได้แก่

- ท่านสอนอย่าสอนตอบ

สอน เป็นคำซ้ำคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 ของวรรค คือ อย่า

สอน เป็นคำกริยา หมายถึง การบอกวิชาความรู้ หรือบอกแนวทางปฏิบัติ

ท่านสอนอย่าสอนตอบ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ห้ามโต้ตอบ ห้ามเถียงท่านเมื่อท่านกล่าวสั่งสอน อบรมท่านในที่นี้หมายถึงผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสที่ผู้น้อยหรือผู้อ่อนอาวุโสต้องเคารพเชื่อฟังเสมอ

- คนพาลอย่าพาลผิด

พาล เป็นคำซ้ำคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค มีคำคั่นเป็นคำที่ 3 ของวรรค คือ อย่าพาล หมายถึง ชั่ว เกเร เกะกะ

คนพาลอย่าพาลผิด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ถ้าคนชั่วหรือคนไม่ดีเข้ามาชักชวนตนให้ไปในทางเสียหาย ตนไม่ควรใจอ่อนทำความผิดตามคนๆ นั้นด้วย เพราะจะเกิดผลเสียทั้งต่อตนเองและสังคม ไม่มีผลดีอะไรเลย

- ท่านเคียดอย่าเคียดตอบ

เคียด เป็นคำซ้ำคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค มีคำคั่นเป็นคำที่ 3 ของวรรค คือ อย่าเคียด หมายถึง โกรธ เคือง

ท่านเคียดอย่าเคียดตอบ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ถ้าเจ้านายหรือผู้ใหญ่โกรธเรา เราก็ไม่ควรโกรธตอบเพราะท่านเป็นผู้มีอำนาจมากกว่าเรา อาจทำให้เราเดือดร้อนได้

- สุวานขบอย่าขบตอบ

ขบ เป็นคำซ้ำคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค มีคำคั่นเป็นคำที่ 3 ของวรรค คือ อย่าขบ หมายถึง กัด มีความหมายเชิงทำร้าย

สุวานขบอย่าขบตอบ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า สุนัขหรือสิ่งที่ด้อยต่ำกว่ามาทำร้ายเรา เราก็ไม่ควรแสดงกิริยาเช่นเดียวกับมันกลับไปเพราะเป็นการลดคุณค่าของตัวเองให้เท่ากับสุนัขหรือคนด้อยดำนั้น

- อย่าชังครูชังมิตร

ชัง เป็นคำซ้ำคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค มีคำคั่นเป็นคำที่ 3 ของวรรค คือ ครูชัง หมายถึง เกลียด ไม่ชอบ ไม่รัก

อย่าชังครูชังมิตร เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า การเกลียด ไม่ชอบครูและเพื่อนนั้นเป็นสิ่งไม่ดี ไม่ควรกระทำ เพราะครูเป็นผู้ให้ความรู้ ให้สติปัญญา นำทางชีวิตให้เดินไปได้อย่างถูกต้อง สำหรับเพื่อนก็มีความสำคัญ เพราะเป็นผู้อยู่เคียงข้างคอยให้กำลังใจ รับฟังความทุกข์ ให้ความช่วยเหลือในยามที่เราต้องการ

เป็นต้น เมื่อครูและเพื่อนเป็นบุคคลที่มีความหมายและมีคุณค่าดังนี้แล้ว เราจึงไม่ควรเกลียดหรือไม่ชอบครูและเพื่อนเลย

1.1.2.2 คำซ้ำคำที่ 2 กับ 5 ในวรรค ได้แก่

- ท่านรักตนจงรักตอบ

รัก เป็นคำซ้ำคำที่ 2 และ 5 ของวรรค มีคำคั่นเป็นคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค คือ ตน และ จง

รัก หมายถึง ชอบอย่างผูกพันพร้อมด้วยความชื่นชมยินดี

ท่านรักตนจงรักตอบ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อผู้ใดให้ความรัก ความปรารถนาดี เราก็ต้องตอบสนองความรักกลับไปเช่นกัน

- ท่านนอบตนจงนอบแทน

นอบ เป็นคำซ้ำคำที่ 2 กับ 5 ของวรรค มีคำคั่นเป็นคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค คือ ตน และ จง

นอบ หมายถึง นบนอบ ในที่นี้มีความหมายเชิงให้ความเคารพ

ท่านนอบตนจงนอบแทน เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ผู้ใดให้ความเคารพนบนอบแก่เรา เราก็ควรนบนอบต่อเขาเช่นกัน

ท่านนอบตนจงนอบแทน นี้ คล้าย ท่านรักตนจงรักตอบ ที่ว่า ผู้ใดให้ความเคารพรักแก่เรา เราก็ควรมอบสิ่งเหล่านั้นตอบแทน แต่มีความต่างกันที่ว่าการนอบ เป็นการแสดงความเคารพ นอบน้อม ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามเป็นธรรมเนียมประเพณีไทย ส่วนความรักเป็นเรื่องส่วนบุคคล การให้ความรักแก่ผู้อื่นจึงไม่ถือว่าเป็นการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี

- สู่เสียสินอย่าเสียศักดิ์

เสีย เป็นคำซ้ำคำที่ 2 กับ 5 ของวรรค มีคำคั่นเป็นคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค คือ สิน และ อย่า

เสีย หมายถึง หหมด สละ ทิ้ง

สู่เสียสินอย่าเสียศักดิ์ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ทรัพย์สิน ศักดิ์ศรี เกียรติยศต่างก็เป็นสิ่งมีค่า เมื่อเมื่อถึงคราวคับขันหรือจำเป็นที่จะต้องเลือก สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ศักดิ์ศรี ทรัพย์สินที่เสียไปเราสามารถหาใหม่ได้ภายหลัง แต่ถ้ายอมเสียศักดิ์แทนทรัพย์สิน ก็จะเป็นคนที่มีทรัพย์แต่ไม่มีศักดิ์ศรี

1.1.2.3 คำซ้ำคำที่ 1 กับ 3 ในวรรค ได้แก่

- ยอครูยอต่อหน้า

ยอ เป็นคำซ้ำคำที่ 1 กับ 3 ของวรรค มีคำคั่นเป็นคำที่ 2 ของวรรค คือ ครู

ยอ เป็นคำกริยา หมายถึง ยกย่อง ชมเชย กล่าวคำเชิดชูเพื่อให้เกิดความพอใจ

ยอครูยอต่อหน้า เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ถ้าต้องการยกย่องชมเชยครูก็ควรทำต่อหน้ามากกว่าจะทำลับหลัง เพราะคำยกย่องชมเชยจะเป็นกำลังใจให้ครูและครูจะรู้ว่าลูกศิษย์มีความพร้อม เต็มใจที่จะรับความรู้ที่ครูถ่ายทอดมาให้

คำซ้ำที่ไม่ชิดกันนี้มี 3 ลักษณะ คือ การใช้คำซ้ำคำที่ 2 กับ 4 การใช้คำซ้ำคำที่ 2 กับ 5 การใช้คำซ้ำคำที่ 1 กับ 3 คำที่ซ้ำกันนั้นมีความหมายเหมือนกัน แต่มีลักษณะการกล่าวสอนต่างกัน 2 แบบ คือ กล่าวสอนให้แสดงกริยาที่เหมาะสมหรือไม่ได้ตอบกลับไป ได้แก่ ท่านสอนอย่าสอนตอบ คนพาลอย่าพาลผิด ท่านเคียดอย่าเคียดตอบ สุวานขออย่าขอตอบ ท่านรักตนจงรักตอบ ท่านนอบตนจงนอบแทน และการกล่าวสอนว่าควรปฏิบัติเราหรือไม่ควรปฏิบัติตนเช่นไร ได้แก่ อย่าชังครูชังมิตร สู้เสียสละอย่าเสียศักดิ์ ยอครูยอต่อหน้า คำซ้ำคำที่สองนั้นเป็นคำที่มีน้ำหนักแสดงจุดประสงค์หลักในการสั่งสอนของผู้แต่ง คำซ้ำคำแรกก็เป็นความต้องการของผู้แต่งเช่นกัน แต่มีน้ำหนักน้อยกว่าคำซ้ำคำที่สอง ยกเว้นสุภาษิตที่กล่าวว่า อย่าชังครูชังมิตร เพราะคำซ้ำคำแรกและคำที่สอง มีน้ำหนักเท่ากัน โดยผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านไม่ชังทั้งครูและมิตร มิได้มีจุดประสงค์หลักที่ไม่ให้ชังแต่ครูหรือมิตรแต่ฝ่ายเดียว

การใช้คำซ้ำคำที่ 2 กับ 4 มีจำนวน 5 วรรค ซึ่งพบตัวอย่างจำนวนมากที่สุด ผู้แต่งเลือกใช้คำที่ 2 กับ 4 ให้ซ้ำกันทำให้เกิดความไพเราะและเข้าใจง่ายมากกว่าการใช้คำซ้ำคำที่ 2 กับ 5 ให้ซ้ำกัน ซึ่งมีคำคั่นถึง 2 คำ คือ ท่านรักตนจงรักตอบ ท่านนอบตนจงนอบแทน ทำให้ความไพเราะลดลง นอกจากนี้การใช้คำซ้ำคำที่ 1 กับ 3 คือ ยอครูยอต่อหน้า ซึ่งมีความหมายแสดงถึงการบังคับให้ปฏิบัติมากกว่าควรปฏิบัติ จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้แต่งนิยมใช้คำซ้ำคำที่ 2 กับ 4 ด้วยเห็นว่ามีไพเราะ เข้าใจง่าย แม้จะใช้คำซ้ำในตำแหน่งอื่นบ้างแต่ก็ไม่นิยมเท่าคำที่ 2 กับ 4

1.2 การซ้ำความ คือ การนำข้อความที่มีลักษณะหรือรูปแบบเหมือนหรือทำนองเดียวกันซึ่งปรากฏในวรรคหนึ่ง แล้วนำมาใช้ซ้ำอีกวรรคหนึ่ง ในสุภาษิตพระร่วงพบรูปแบบการซ้ำความ ดังนี้

1.2.1 รูปแบบ “ระวังระไว ---” ได้แก่

- ระวังระไวหน้าหลัง

“ระวังระไว ---” เป็นคำที่ 1 กับ 2 ของวรรค

ระวัจระไวหน้าหลัง เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ระวัจระไวที่ไปมา

“ระวัจระไว ---” เป็นคำที่ 1 กับ 2 ของวรรค

ระวัจระไวที่ไปมา เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

1.2.2 รูปแบบ “ผิจะ --- --- จง ---” ได้แก่

- ผิจะบังบังจงลับ

“ผิจะ --- --- จง ---” เป็นคำที่ 1 กับ 4 ของวรรค

ผิจะบังบังจงลับ เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ผิจะจับจับจงมัน

“ผิจะ --- --- จง ---” เป็นคำที่ 1 กับ 4 ของวรรค

ผิจะจับจับจงมัน เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ผิจะคั่นคั่นจงตาย

“ผิจะ --- --- จง ---” เป็นคำที่ 1 กับ 4 ของวรรค

ผิจะคั่นคั่นจงตาย เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ผิจะหมายหมายจงแท้

“ผิจะ --- --- จง ---” เป็นคำที่ 1 กับ 4 ของวรรค

ผิจะหมายหมายจงแท้ เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ผิจะแก้แก้จงกระจ่าง

“ผิจะ --- --- จง ---” เป็นคำที่ 1 กับ 4 ของวรรค

ผิจะแก้แก้จงกระจ่าง เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

1.2.3 รูปแบบ “--- --- อย่า --- ตอบ” ได้แก่

- ท่านเคียดอย่าเคียดตอบ

“--- --- อย่า --- ตอบ” เป็นคำที่ 3 กับ 5 ของวรรค

ท่านเคียดอย่าเคียดตอบ เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ท่านสอนอย่าสอนตอบ

“--- --- อย่า --- ตอบ” เป็นคำที่ 3 กับ 5 ของวรรค

ท่านสอนอย่าสอนตอบ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- สุวานขออย่าขอตอบ

“--- --- อย่า --- ตอบ” เป็นคำที่ 3 กับ 5 ของวรรค

สุวานขออย่าขอตอบ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

1.2.4 รูปแบบ “ --- รัก --- กว่า ---” ได้แก่

- อย่ารักห่างกว่าชิด

“--- รัก --- กว่า ---” เป็นคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค

อย่ารักห่างกว่าชิด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่ารักเหากว่าผม

“--- รัก --- กว่า ---” เป็นคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค

อย่ารักเหากว่าผม เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่ารักลมกว่าน้ำ

“--- รัก --- กว่า ---” เป็นคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค

อย่ารักลมกว่าน้ำ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่ารักถ้ากว่าเรือน

“--- รัก --- กว่า ---” เป็นคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค

อย่ารักถ้ากว่าเรือน เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่ารักเดือนกว่าตะวัน

“--- รัก --- กว่า ---” เป็นคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค

อย่ารักเดือนกว่าตะวัน เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- รักตนกว่ารักทรัพย์

“--- รัก --- กว่า ---” เป็นคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค

รักตนกว่ารักทรัพย์ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

การซ้ำความข้างต้นใช้รูปแบบข้อความเดียวกัน 4 รูปแบบ คือ --- --- อย่า --- ตอบ ,
 ระวังระไว --- , ผิดจะ --- --- จง --- และ --- รัก --- กว่า --- ตำแหน่งคำที่ใช้ในวรรค คือ
 ตำแหน่งที่ 1 กับ 2 ได้แก่ ระวังระไวหน้าหลัง ระวังระไวที่ไปมา ตำแหน่งที่ 2 กับ 4 เช่น
อย่ารักเหากกว่าผม อย่ารักลมกว่าน้ำ เป็นต้น ตำแหน่งที่ 3 กับ 5 เช่น ท่านสอนอย่าสอน
ตอบ สุวานขออย่าขอตอบ เป็นต้น การซ้ำความ 4 รูปแบบดังกล่าวประกอบด้วยถ้อยคำ
 กล่าวสั่งสอนในสิ่งที่ควรปฏิบัติโดยใช้คำว่า “จง” รวมถึงสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้
 ปฏิบัติ และถ้อยคำกล่าวสั่งสอนในสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ ซึ่งใช้คำว่า “อย่า” รวมถึงการซ้ำความใน
 รูปแบบที่ 4 --- รัก --- กว่า --- ผู้แต่งใช้คำว่า “กว่า” เน้นย้ำเพื่อกล่าวสอนในสิ่งที่ควรปฏิบัติ
 มากกว่าอีกสิ่งหนึ่ง

ผู้แต่งใช้ข้อความที่มีรูปแบบซ้ำกันในการสั่งสอนเรื่องต่างๆ จนสามารถจัดเป็นกลุ่มได้
 แสดงว่าผู้แต่งเป็นผู้มีความละเอียดลออ มีความเป็นระบบระเบียบในการใช้ถ้อยคำเพื่อกล่าว
 อบรมสั่งสอน

การซ้ำคำและการซ้ำความมีลักษณะร่วมกันที่มีรูปแบบที่เป็นระบบและมีจังหวะ ผู้แต่ง
 จึงสามารถกล่าวเน้นย้ำในสิ่งที่ผู้แต่งต้องการสั่งสอนเพื่อให้ผู้อ่านตระหนักในความสำคัญ
 สามารถจดจำได้ง่ายและนำไปปฏิบัติได้

1.3 การใช้คำซ้อน

การใช้คำซ้อน คือ การที่ผู้แต่งใช้คำที่มีเสียงเดียวกัน หรือใกล้เคียงกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป
 ไปมาซ้อนติดกันโดยไม่มีคำอื่นมาคั่นเพื่อช่วยให้คำมีน้ำหนัก และไพเราะยิ่งขึ้น คำที่ซ้อนกันนั้น
 อาจมีความหมายอย่างเดียวกันหรือไม่ก็ได้ คำซ้อนในในสุภาษิตพระร่วงเป็นคำซ้อนเสียงและ
 คำซ้อนความหมาย ดังนี้

1.3.1 คำซ้อนเสียง คือ คำที่มีเสียงเดียวกันหรือใกล้เคียงกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป
 มาซ้อนติดกันโดยไม่มีคำอื่นมาคั่น แบ่งเป็นคำซ้อนเสียงสระและคำซ้อนเสียงพยัญชนะ ดังนี้

1.3.1.1 คำซ้อนเสียงสระ คือ คำที่มีเสียงสระเดียวกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมา
 ซ้อนด้วยกันโดยไม่มีคำอื่นมาคั่น ในสุภาษิตพระร่วงพบการใช้คำซ้อนเสียงสระ 2 คำจำนวน 3
 วรรค ซึ่งเป็นคำซ้อนเสียงสระกลางวรรค ได้แก่

- อย่าเบียดเสียดแก่มิตร

เบียด และ เสียด เป็นคำซ้อนเสียงสระ เอีย + ตัวสะกดในแม่กด เป็นคำซ้อนคำที่ 2
 กับ 3 ในวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงสระกลางวรรค

เบียด เป็นคำกริยา หมายถึง แทรก หรือ เสียด

เสียด เป็นคำกริยา หมายถึง แทรกเข้าไป เบียดกัน

อย่าเบียดเสียดแก่มิตร เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรเอาเปรียบหรือเอาผลประโยชน์จากเพื่อน เพราะเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม

- (เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ) นอบนบใจใสสุทร

ใจ และ ใส เป็นคำซ้อนเสียงสระ - เป็นคำซ้อนคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงสระกลางวรรค

ใจ เป็นคำนาม หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่รู้ รู้สึก นึก และ คิด, ความรู้สึกนึกคิด

ใส เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง แจ่ม, ไม่ขุ่น, ไม่มัว

(เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ) นอบนบใจใสสุทร เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ถ้าจะเคารพนอบนบเจ้านายหรือผู้ใหญ่ก็ควรทำอย่างจริงใจ

- (อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลันจับหายวายม้วย

(จับ) หาย และ วาย เป็นคำซ้อนเสียงสระ อา + ตัวสะกดในแม่เกย เป็นคำซ้อนคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงสระกลางวรรค

จับหาย เป็นคำกริยา หมายถึง สูญหมด, เสียหมด, หมดเร็ว, ปันปี

วายเป็นคำกริยา หมายถึง ค่อยสิ้นไปตามคราวหรือกำหนดอายุเวลา

(อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลันจับหายวายม้วย เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการไม่ให้ปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรกระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมแก่กาลเทศะหรือสิ่งที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายแก่ตนเองและผู้อื่น

คำซ้อนเสียงสระนี้ใช้คำซ้อนในตำแหน่งที่ 2 กับ 3 คือ อย่าเบียดเสียดแก่มิตร คำซ้อนในตำแหน่งที่ 3 กับ 4 คือ (เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ) นอบนบใจใสสุทร (อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลันจับหายวายม้วย การใช้คำซ้อนเสียงสระของทั้ง 3 ตัวอย่างนี้มีจำนวนคำในวรรค 5 คำและเป็นคำซ้อนเสียงสระกลางวรรค

การใช้คำซ้อนเสียงสระในวรรค ผู้แต่งใช้คำที่มีเสียงสระซ้อนกัน 2 คำ ซึ่งพบเพียง 3 วรรคดังกล่าวนี้ มีความหมายอยู่ 2 ลักษณะ คือ เสียงสระที่ซ้อนกันอยู่ในคำที่มีความหมายต่าง ๆ เหมือนกันหรือเสริมความให้หนักแน่นยิ่งขึ้น ได้แก่ อย่าเบียดเสียดแก่มิตร และ (อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลันจับหายวายม้วยนั้น เป็นคำซ้อนเสียงสระ เอีย + ตัวสะกดในแม่กต ในคำ “เบียด – เสียด” คำซ้อนเสียงสระ อา + ตัวสะกดในแม่เกย ในคำ “จับหาย – วาย” และเสียงสระที่ซ้อนกันทำให้คำทั้งสองเป็นคำสัมผัสในที่มีเสียงสระเดียวกัน ได้แก่ (เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ) นอบนบใจใสสุทร นอกจากนี้การใช้คำซ้อนเสียงสระกลาง

วรรคเป็นการเชื่อมข้อความทั้งหมดในวรรคให้มีความไพเราะ สั้นไหลและเข้ากันได้ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจและจดจำได้ง่ายจนสามารถนำไปปฏิบัติได้

1.3.1.2 คำซ้อนเสียงพยัญชนะ คือ คำที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกันหรือใกล้เคียงกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปโดยไม่มีคำอื่นมาคั่น คำที่เป็นเสียงพยัญชนะเดียวกันหรือใกล้เคียงกันนี้นอกจากจะใช้พยัญชนะตัวเดียวกันแล้ว ยังรวมถึงพยัญชนะที่มีเสียงใกล้เคียงกัน ต่างกันเพียงเสียงสูง - ต่ำ เช่น จ, ถ (เสียงสูง) - ท, ฒ, ฑ, ฐ (เสียงต่ำ) ให้ถือว่าเสียง ท เป็นเสียงแทนพยัญชนะสูงต่ำดังกล่าว เป็นต้น ในสุภาษิตพระร่วงพบการใช้คำซ้อนเสียงพยัญชนะ 2 คำ, 3 คำ และ 4 คำใน 1 วรรค ดังนี้

ก. คำซ้อนเสียงพยัญชนะ 2 คำ ซึ่งเป็นคำซ้อนที่กลางวรรคและท้ายวรรค เช่น

- คิดชวน ขวายที่ชอบ

ชวน และ ขวาย เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ขว/ เป็นคำซ้อนคำที่ 2 และ 3 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะกลางวรรค

ชวนขวาย เป็นคำกริยา หมายถึง ใฝ่ใจ, ฝักใฝ่

คิดชวนขวายที่ชอบ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า หมั่นคิดใคร่ครวญและใฝ่ใจแต่ในสิ่งที่ดี ถูกต้อง เหมาะสม

- จงนบ นอบผู้ใหญ่

นบ และ นอบ เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /น/ เป็นคำซ้อนคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะกลางวรรค

นบ เป็นคำกริยา หมายถึง ไหว้, นอบน้อม

นอบ เป็นคำกริยา หมายถึง น้อม, หมอบยอลง

จงนบนอบผู้ใหญ่ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรให้ความเคารพนอบน้อมต่อผู้ใหญ่

- เฝ้าท้าว ไทอย่าทรนง

ท้าว และ ไท เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ท/ เป็นคำซ้อนคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะกลางวรรค

ท้าว เป็นคำนาม หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน

ไท เป็นคำนาม หมายถึง ผู้เป็นใหญ่

เฝ้าท้าวไทอย่าทรนง เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อเข้าเฝ้าผู้เป็นใหญ่หรือเจ้านายก็อย่าได้แสดงการถือตัว หรือหยิ่งทรนง

- ทางแถวเถื่อนไคลคลา

ไคล และ คลา เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /คล/ เป็นคำซ้อนคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะท้ายวรรค

ไคล เป็นคำกริยา หมายถึง 'ไป'

คลา เป็นคำกริยา หมายถึง เดิน, เคลื่อน, คล้อย, คลาด

ทางแถวเถื่อนไคลคลา เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า หนทางใดที่เป็นป่าหรือที่รกชัฏก็ควรหลีกเลี่ยงให้ห่างเพราะเป็นสถานที่ที่มีสัตว์ร้าย โจรผู้ร้าย หรืออื่นๆ อาศัยอยู่

- ทำรั้ว เรือกไว้กันตน

รั้ว และ เรือก เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ร/ เป็นคำซ้อนคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะกลางวรรค

รั้ว เป็นคำนาม หมายถึง เครื่องล้อมกันเป็นเขตของบ้าน

เรือก เป็นคำนาม หมายถึง ไม้ที่ผ่าออกเป็นซี่ๆ แล้วถักด้วยหวายสำหรับปูพื้นหรือ กันเป็นรั้ว

ทำรั้วเรือกไว้ตน เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรสร้างรั้วหรือเครื่องป้องกันอันตรายรอบบ้านของตน

- ข้าคนไพร่อย่าไฟฟุณ

ไฟ และ ฟุณ เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ฟ/ เป็นคำซ้อนคำที่ 5 กับ 6 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะท้ายวรรค

ไฟ เป็นคำนาม หมายถึง สิ่งที่เกิดความร้อน แสงสว่างและเปลว คือกลุ่มแก๊สที่กำลังลุกไหม้

ฟุณ เป็นคำกริยา หมายถึง ลุกฮือ, โกรธเป็นไฟ มักใช้คู่กับคำ ไฟ เป็นไฟฟุณ

ข้าคนไพร่อย่าไฟฟุณ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า "อย่า" เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรแสดงความโกรธแก่ผู้รับใช้หรือข้าทาสบริวาร เพราะเขาเป็นผู้คอยช่วยเหลือกิจการงานต่างๆ ของเราอยู่เสมอ

- (เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ) นอบนบใจใสสุทธี

นอบ และ นบ เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /น/ เป็นคำซ้อนคำที่ 1 กับ 2 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะต้นวรรค

ใส และ สุทธี เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ส/ เป็นคำซ้อนคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะท้ายวรรค

นอบ เป็นคำกริยา หมายถึง ไหว้, นอบน้อม

นบ เป็นคำกริยา หมายถึง น้อม, หมอบย่อลง

ใส เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง แจ่ม, ไม่ขุ่น, ไม่มัว

สุทธิ์ เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง แท้, หมดจต, สะอาด, ล้วน

เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ นอบนบใจใสสุทธิ์ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า หากเจ้านายหรือผู้เป็นใหญ่กริ้วโกรธและลงโทษเรา เราก็ไม่ควรโต้ตอบหรือแสดงความเคียดแค้นตอบกลับไป แต่ควรแสดงความเคารพภักดีอย่างจริงใจ

- อย่ามัวเมาเนื่องนิจ

มัว และ เมา เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ม/ เป็นคำซ้อนคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะกลางวรรค

เนื่อง และ นิจ เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /น/ เป็นคำซ้อนคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะท้ายวรรค

มัว เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ไม่แจ่ม, ขุ่น, กำกับหน้ากริยาใดแปลว่า พะวงในกริยานั้น

เมา เป็นคำกริยา หมายถึง อากักร์ฟั่นเฟือนเพราะฤทธิ์เหล้าฤทธิ์ยา, อากักร์หลงจนหมกมุ่น

เนื่อง เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เสมอๆ, บ่อยๆ

นิจ เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เสมอๆ, สม่ำเสมอ

อย่ามัวเมาเนื่องนิจ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรหลงหมกมุ่นอยู่ในสิ่งที่ไม่ดี ซึ่งรวมถึงของมีนเมาต่างๆ ด้วย

- ที่ผิดช่วยเตือนตอบ ที่ชอบช่วยยกยอ

เตือน และ ตอบ เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ต/ เป็นคำซ้อนคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะท้ายวรรค

ชอบ และ ช่วย เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ช/ เป็นคำซ้อนคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะกลางวรรค

ยก และ ยอ เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ย/ เป็นคำซ้อนคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะท้ายวรรค

เตือน เป็นคำกริยา หมายถึง บอกให้รู้ล่วงหน้า, ทำให้รู้ตัว, ทำให้รู้สำนึก

ตอบ เป็นคำกริยา หมายถึง แจ้งกลับให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้ตัว

ชอบ เป็นคำกริยา หมายถึง พอใจ, ถูกต้อง, เหมาะ

ช่วย เป็นคำกริยา หมายถึง ส่งเสริมเพื่อให้สำเร็จประโยชน์

ยก เป็นคำกริยา หมายถึง เอาขึ้นให้สูงจากที่เดิม
 ยอ เป็นคำกริยา หมายถึง กล่าวคำเพื่อเชิดชูหรือให้ชอบใจ, ยก
 ที่ผิดช่วยเตือนตอบ ที่ชอบช่วยยกยอ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้
 ปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อบุคคลใดกระทำผิดก็ควรตักเตือน แต่ถ้ากระทำถูกต้องก็ควรยกย่อง
 ชมเชย

ข. คำซ้อนเสียงพยัญชนะ 3 คำ ซึ่งเป็นคำซ้อนเสียงต้นวรรคและกลาง
 วรรค ได้แก่

- ทางแถวเถื่อนไคลคลา

ทาง, แถว และ เถื่อน เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ท/ เป็นคำซ้อนคำที่ 1, 2 และ 3
 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะต้นวรรคกับกลางวรรค

ทาง เป็นคำนาม หมายถึง แนวหรือพื้นที่สำหรับใช้สัญจร, แถว, แถบ, ถิ่น

แถว เป็นคำนาม หมายถึง แถบ, คนหรือสิ่งที่เรียงเป็นเส้นเป็นแนว

เถื่อน เป็นคำนาม หมายถึง ป่า

เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ห่างไกลจากที่อยู่ของคน, ห่างไกลจากความเจริญ

ทางแถวเถื่อนไคลคลา เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า
 ว่า สถานที่ที่เป็นป่าหรืออยู่ห่างไกลก็ไม่ควรเข้าไปที่แห่งนั้น ควรหลีกเลี่ยงไปให้ไกล เพราะเป็น
 สถานที่ที่มีอันตรายแอบแฝงอยู่

- พรรคพวกพึ่งทำนุ (ปลุกเอาแรงทั่วตน)

พรรค, พวก และ พึ่ง เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /พ/ เป็นคำซ้อนคำที่ 1, 2 และ 3
 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะต้นวรรคกับกลางวรรค

พรรค เป็นคำนาม หมายถึง หมู่คนที่เข้ารวมกันเป็นพวกเป็นฝ่าย

พวก เป็นคำนาม หมายถึง คน สัตว์ หรือสิ่งต่างๆ ที่รวมกันเป็นหมู่ตามอาชีพหรือ
 ชนิด

พึ่ง เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ควร, ถูกต้อง

พรรคพวกพึ่งทำนุ (ปลุกเอาแรงทั่วตน) เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “พึ่ง” เป็นคำแสดงถึง
 สิ่งที่ต้องปฏิบัติ หมายความว่า ควรดูแลเอาใจใส่พวกพ้องหรือบริวารของตนให้ทั่วถึงเพราะเรา
 ต้องพึ่งแรงงานของพวกเขา

- โอบอ้อมเอาใจคน

โอบ, อ้อม และ เอา เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /อ/ เป็นคำซ้อนคำที่ 1, 2 และ 3 ของ
 วรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะต้นวรรคกับกลางวรรค

โอบ เป็นคำกริยา หมายถึง เอาแขนอ้อมไว้, โดยปริยายหมายถึงอาการที่คล้ายคลึงเช่นนั้น

อ้อม เป็นคำกริยา หมายถึง โอบรอบ, ล้อม, ห่อหุ้ม

เอา เป็นคำกริยา หมายถึง ยึด, พา, นำ

โอบอ้อมเอาใจคน เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรรู้จักเอาใจหรือทำให้ผู้อื่นพอใจ

- (ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า) เฝ้าแผ่นภพสุโขทัย (มลักเห็นในอนาคต จึงผายพจนประภาษ เป็นอนุสาสนกถา สอนคณานรชน ท้าวธาดลพิงเพียร เรียนอำรุงผดุงอาตม์) อย่าเคลื่อนคลาดคลาถ้อย

เฝ้า, แผ่น และ ภพ เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /พ/ เป็นคำซ้อนคำที่ 1, 2 และ 3 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะต้นวรรคกับกลางวรรค

เคลื่อน, คลาด และ คลา เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /คล/ เป็นคำซ้อนคำที่ 2, 3 และ 4 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะกลางวรรค

เฝ้า เป็นคำนาม หมายถึง ผม

แผ่น เป็นคำนาม หมายถึง ลักษณะนามใช้เรียกของแบนๆ, พื้นดิน

ภพ เป็นคำนาม หมายถึง โลก, แผ่นดิน

เคลื่อน เป็นคำกริยา หมายถึง ออกจากที่หรือทำให้ออกจากที่, เลื่อนหรือทำให้เลื่อนไปจากที่

คลาด เป็นคำกริยา หมายถึง เคลื่อนจากที่หมาย, เคลื่อนจากกำหนดเวลา

คลา เป็นคำกริยา หมายถึง เดิน, เคลื่อน, คล้อย, คลาด

(ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า) เฝ้าแผ่นภพสุโขทัย (มลักเห็นในอนาคต จึงผายพจนประภาษ เป็นอนุสาสนกถา สอนคณานรชน ท้าวธาดลพิงเพียร เรียนอำรุงผดุงอาตม์) อย่าเคลื่อนคลาดคลาถ้อย เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า คราวที่พระร่วงเป็นผู้ปกครองสุโขทัย พระองค์ทรงเข้าใจถึงเหตุการณ์ในอนาคต จึงกล่าวสั่งสอนราษฎร ราษฎรทุกคนจึงควรศึกษาจดจำเพื่อใช้ดำรงชีวิต อย่าให้คลาดเคลื่อนไปจากคำสอนของท่าน

ค. คำซ้อนเสียงพยัญชนะ 4 คำ ซึ่งเป็นคำซ้อนที่กลางวรรคและท้ายวรรค ได้แก่

- ช้างไล่แล่นเลียงหลบ

ไล่, แล่น, เลียง และหลบ เป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะ /ล/ เป็นคำซ้อนคำที่ 2, 3, 4 และ 5 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนเสียงพยัญชนะกลางวรรคและท้ายวรรค

ไล่ เป็นคำกริยา หมายถึง ตามไปโดยไม่รื้อเพื่อให้ทัน

แล่น เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้เคลื่อนไปอย่างรวดเร็ว, วิ่ง

เลียง เป็นคำกริยา หมายถึง อาการที่เบี่ยงเบนออกไปจากแนวเดิมเพื่อหลีก, พลาด หรือเบี่ยงจากที่หมายเดิม

หลบ เป็นคำกริยา หมายถึง หลีก, เลี่ยงไม่ให้พบ, เลี่ยงไม่ให้ถูก, แอบ

ข้างไล่แล่นเลียงหลบ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อมีภัยอันตรายเข้ามาหาตัว ก็ต้องหาทางหลบหลีกภัยอันตรายนั้น

การใช้คำซ้อนเสียงพยัญชนะมีตั้งแต่ 2 คำ ถึง 4 คำ คำซ้อนเสียงพยัญชนะ 2 คำโดยมากอยู่ในตำแหน่งกลางวรรคและท้ายวรรค เช่น ทำเร็วเรือกไวกันตน เฝ้าท้าวไทอย่าทรนง ทางแถวเถื่อนไคลคลา ข้าคนไพร่อย่าไฟฟุน เป็นต้น ตำแหน่งต้นวรรคมีเพียง 1 สุภาษิต คือ (เจ้าเคียดดอยาเคียดตอบ) นอบนบใจใสสุทร คำซ้อนเสียงพยัญชนะ 3 คำ อยู่ในตำแหน่งต้นวรรคและกลางวรรค เช่น พรรคพวกพึงทำนุก (ปลุกเอาแรงทั่วตน) โอบอ้อมเอาใจคน และคำซ้อนเสียงพยัญชนะ 4 คำอยู่ในตำแหน่งกลางวรรคและท้ายวรรค ได้แก่ ข้างไล่แล่นเลียงหลบ มีการใช้คำในวรรคจำนวน 5 และ 6 คำ สุภาษิตที่มีคำจำนวน 6 คำในวรรค คือ ทำเร็วเรือกไวกันตน และ ข้าคนไพร่อย่าไฟฟุน

คำที่ใช้ซ้อนเสียงพยัญชนะมีความหมาย 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ เสียงพยัญชนะที่ซ้อนกันอยู่ในคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือเสริมความให้หนักแน่นยิ่งขึ้นซึ่งจะพบแต่การใช้คำซ้อนเสียงพยัญชนะ 2 คำ เท่านั้น ได้แก่ ทางแถวเถื่อนไคลคลา จงนอบนอบผู้ใหญ่ เฝ้าท้าวไทอย่าทรนง ทำเร็วเรือกไวกันตน อย่ามัวเมาเนื่องนิจ ข้าคนไพร่อย่าไฟฟุน (เจ้าเคียดดอยาเคียดตอบ) นอบนบใจใสสุทร (ที่ผิดช่วยเตือนตอบ) ที่ขอบช่วยยกยอ และลักษณะที่สอง คือ คำที่ใช้เสียงพยัญชนะซ้อนกันเป็นคำสัมผัสในที่ที่ใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันโดยมากพบในคำซ้อนเสียงพยัญชนะ 3 คำ และ 4 คำ เช่น ทางแถวเถื่อนไคลคลา พรรคพวกพึงทำนุก (ปลุกเอาแรงทั่วตน) โอบอ้อมเอาใจคน ข้างไล่แล่นเลียงหลบ เป็นต้น สำหรับคำซ้อนเสียงพยัญชนะ 2 คำมีจำนวน 3 สุภาษิต คือ ที่ผิดช่วยเตือนตอบ ที่ขอบช่วยยกยอ และ อย่ามัวเมาเนื่องนิจ

1.3.2 คำซ้อนความหมาย คือ คำที่มีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาซ้อนกันเข้า เพื่อให้มีความหมายหนักแน่น ชัดเจนมากขึ้น ในสุภาษิตพระร่วงใช้คำซ้อนความหมาย 2 คำ และ 3 คำ ซึ่งเป็นคำซ้อนที่ติดกันไม่มีคำอื่นมาคั่น คือ

1.3.2.1 คำซ้อนความหมาย 2 คำ ซึ่งเป็นคำซ้อนที่ต้นวรรค, กลางวรรค และท้ายวรรค ดังนี้

ก. คำซ้อนความหมาย 2 คำ ที่ต้นวรรค เช่น

- ครูบาสอนอย่าโกรธ

ครู และ บา เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 1 กับ 2 ของวรรค

ครู เป็นคำนาม หมายถึง ผู้สั่งสอนศิษย์, ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์

บา เป็นคำนาม หมายถึง ครู, อาจารย์

ครูบาสอนอย่าโกรธ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อครูอาจารย์กล่าวสั่งสอนสิ่งใด ศิษย์ก็ไม่ควรโกรธหรือเถียงท่าน

- โต้ตอบอย่าเสียคำ

โต้ และ ตอบ เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 1 กับ 2 ของวรรค

โต้ เป็นคำกริยา หมายถึง ตอบกลับไป

ตอบ เป็นคำกริยา หมายถึง ทำหรือพูดโต้ในทำนองเดียวกับที่ผู้ทำหรือพูดมา, กล่าวแก่, กล่าวเมื่อมีผู้ถาม, แจ้งกลับไปให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้

โต้ตอบอย่าเสียคำ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อจะกล่าวตอบสิ่งใดก็ควรเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ มีค่า เหมาะแก่การที่ผู้อื่นรับฟัง

- (เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ) นอบ นบใจใสสุทธิ์

นอบ และ นบ เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 1 กับ 2 ของวรรค

นอบ เป็นคำกริยา หมายถึง น้อม, หมอบย่อลง

นบ เป็นคำกริยา หมายถึง ไหว้, นอบน้อม

(เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ) นอบนบใจใสสุทธิ์ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรมีความนอบน้อมต่อกษัตริย์หรือผู้เป็นใหญ่อย่างจริงใจแม้ท่านจะโกรธหรือลงโทษเรากก็ตาม

- พรรค พวกพึ่งทำนุ (ปลุกเอาแรงทั่วตน)

พรรค และ พวก เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 1 กับ 2 ของวรรค

พรรค เป็นคำนาม หมายถึง หมู่คนที่รวมกันเป็นพวกเป็นฝ่าย

พวก เป็นคำนาม หมายถึง คน สัตว์ หรือสิ่งต่างๆ ที่รวมกันเข้าเป็นกลุ่มเป็นหมู่ตามอาชีพหรือชนิด

พรรคพวกพึ่งทำนุ (ปลุกเอาแรงทั่วตน) เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ผู้ที่เป็นพวกหรือกลุ่มเดียวกับเรา เราควรให้ความดูแลเอาใจใส่ด้วย

- ระวัง ระไวที่ไปมา

ระวัง และ ระไว เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 1 กับ 2 ของวรรค

ระวัง เป็นคำนาม หมายถึง คอยดู, เอาใจใส่โดยไม่ประมาท, กันไว้ไม่ให้เกิดความเสียหาย

ระไว เป็นคำนาม หมายถึง คอยระวัง

ระวังระไวที่ไปมา เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อไปที่แห่งใดก็ต้องมีความระมัดระวัง ไม่ประมาทในเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้

- ระวัง ระไวหน้าหลัง

ระวัง และ ระไว เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 1 กับ 2 ของวรรค

ระวัง เป็นคำนาม หมายถึง คอยดู, เอาใจใส่โดยไม่ประมาท, กันไว้ไม่ให้เกิดความเสียหาย

ระไว เป็นคำนาม หมายถึง คอยระวัง

ระวังระไวหน้าหลัง เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อไปสถานที่แห่งใดก็ต้องระมัดระวังข้างหน้าและข้างหลัง เป็นการไม่ประมาทต่อสิ่งที่อาจเกิดขึ้น

- โอบ อ้อมเอาใจคน

โอบ และ อ้อม เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 1 กับ 2 ของวรรค

โอบ เป็นคำกริยา หมายถึง เอาแขนล้อมไว้

อ้อม เป็นคำกริยา หมายถึง โอบรอบ, ล้อม

โอบอ้อมเอาใจคน เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรมีความเมตตา โอบอ้อมต่อผู้อื่น

- ที่ขวาง หนามอย่าเสียเกือก

ขวาง และ หนาม เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

ขวาง เป็นคำนาม หมายถึง ไม้หรือเหล็กที่มีปลายแหลมสำหรับปักหรือโปรยหรือดักหรือตำผู้ผ่านเข้าไป

หนาม เป็นคำนาม หมายถึง ส่วนแหลมๆ ที่งอกออกจากกิ่งไม้

ที่ขวางหนามอย่าเสียเกือก เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า สถานที่มีขวางหนามเป็นอุปสรรคต่อการเดินก็ควรละเว้นไม่ไปเพราะจะทำให้รองเท้าชำรุดเสียหายเป็นอันตรายต่อเท้า

ข. คำซ้อนความหมาย 2 คำ ที่กลางวรรค เช่น

- อย่างกริ้ว โกรธเนื่องใจ

กริ้ว และ โกรธ เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

กริ้ว เป็นคำกริยา หมายถึง โกรธ, เคือง

โกรธ เป็นคำกริยา หมายถึง ขุ่นเคืองใจอย่างแรง, ไม่พอใจอย่างรุนแรง

อย่างกริ้วโกรธเนื่องใจ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรแสดงกิริยาเกรี้ยวกราดหรือโกรธบ่อยๆ

- จงนบ นอบผู้ใหญ่

นบ และ นอบ เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

นบ เป็นคำกริยา หมายถึง ไหว้, นอบน้อม

นอบ เป็นคำกริยา หมายถึง น้อม, หมอบย่อลง

จงนบนอบผู้ใหญ่ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรให้ความเคารพนอบน้อมต่อผู้ใหญ่

- เฝ้าท้าว ไทอย่าทรนง

ท้าว และ ไท เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

ท้าว เป็นคำนาม หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน, ตำแหน่งบรรดาศักดิ์ข้าราชการฝ่ายใน

ไท เป็นคำนาม หมายถึง ผู้เป็นใหญ่

เฝ้าท้าวไทอย่าทรนง เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อต้องเข้าเฝ้ากษัตริย์หรือผู้เป็นใหญ่ไม่ควรแสดงกิริยาเย่อหยิ่งหรืออวดดี

- อย่าเบียด เสียดแก่มิตร

เบียด และ เสียด เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

เบียด เป็นคำกริยา หมายถึง แทรกหรือเสียด

เสียด เป็นคำกริยา หมายถึง แทรกเข้าไป เบียดกัน

อย่าเบียดเสียดแก่มิตร เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรเอาเปรียบหรือเอาประโยชน์จากเพื่อนเพราะเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง

ค. คำซ้อนความหมาย 2 คำ ที่ท้ายวรรค เช่น

- อย่ามัวเมาเนื่องนิจ

เนื่อง และ นิจ เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

เนื่อง เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เสมอ, บ่อยๆ

นิจ เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เสมอไป, สม่ำเสมอ

อย่ามัวเมาเนื่องนิจ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรดื่มของมึนเมาหรือลุ่มหลงในสิ่งผิดอยู่เสมอ

- ทางแถวเถื่อนไคลคลา

ไคล และ คลา เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

ไคล เป็นคำกริยา หมายถึง ไป

คลา เป็นคำกริยา หมายถึง เดิน, เคลื่อน, คล้อย

ทางแถวเถื่อนไคลคลา เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า สถานที่ที่เป็นป่าเปลี่ยวหากเข้าไปก็ควรระมัดระวังตนให้ดี เพราะเป็นสถานที่อันตราย

- ช้างไล่เล่นเลียงหลบ

เลียง และ หลบ เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

เลียง เป็นคำกริยา หมายถึง อากักรเบียงเบนออกไปจากแนวเดิม

หลบ เป็นคำกริยา หมายถึง หลีก, เลี่ยงไม่ให้พบ, เลี่ยงไม่ให้ถูก, แอบ

ช้างไล่เล่นเลียงหลบ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อมีภัยอันตรายมาถึงตัวก็ต้องรู้จักหาทางหลบหลีกภัยอันตรายนั้น

- (ที่ผิดช่วยเตือนตอบ) ที่ชอบช่วยยกยอ

ยก และ ยอ เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

ยก เป็นคำกริยา หมายถึง เอาให้สูงขึ้นจากที่เดิม, เคลื่อนไป, พากันไป

ยอ เป็นคำกริยา หมายถึง กล่าวคำเพื่อเชิดชูหรือเพื่อให้ชอบใจ, ยก

(ที่ผิดช่วยเตือนตอบ) ที่ชอบช่วยยกยอ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อมิตรหรือบุคคลที่เรารู้จักกระทำความผิดก็ควรตักเตือน แต่ถ้ากระทำในสิ่งดี ถูกต้องก็ควรส่งเสริมให้กระทำดียิ่งๆ ขึ้น

1.3.2.2 คำซ้อนความหมาย 3 คำ ซึ่งเป็นคำซ้อนที่ต้นวรรค, กลางวรรค และท้ายวรรค ดังนี้

ก. คำซ้อนความหมาย 3 คำ ที่ต้นวรรค ได้แก่

- คิด ตรง ตริก ทุกเมื่อ

คิด, ตรง และ ตริก เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 1, 2 และ 3 ของวรรค จัดเป็นคำซ้อนความหมายต้นวรรค

คิด เป็นคำกริยา หมายถึง ใคร่ครวญ, ไตร่ตรอง

ตรง เป็นคำกริยา หมายถึง คิดทบทวน

ตริก เป็นคำกริยา หมายถึง นึก, คิด

คิดตรงตริกทุกเมื่อ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า การกระทำสิ่งใด ๆ ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ก็ควรคิดใคร่ครวญอย่างรอบคอบทุกครั้งเพื่อให้สิ่งนั้นสำเร็จและเกิดปัญหาน้อยที่สุด

ข. คำซ้อนความหมาย 3 คำ ที่กลางวรรค ได้แก่

- (ท้าวธราดลพึงเพียร เรือนอำรุงผดุงอาตม์) อย่า เคลื่อน คลาด

คลาถ้อย

เคลื่อน, คลาด และ คลา เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 2, 3 กับ 4 ของวรรค

เคลื่อน เป็นคำกริยา หมายถึง ออกจากที่หรือทำให้ออกจากที่, เลื่อนหรือทำให้เลื่อนไปจากที่

คลาด เป็นคำกริยา หมายถึง เคลื่อนจากที่หมาย, จากกำหนดเวลา

คลา เป็นคำกริยา หมายถึง เดิน, เคลื่อน, คล้อย, คลาด

(ท้าวธราดลพึงเพียร เรือนอำรุงผดุงอาตม์) อย่า เคลื่อน คลาด คลาถ้อย เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า คราวที่พระร่วงเป็นผู้ปกครองสุโขทัยพระองค์ทรงเข้าใจถึงเหตุการณ์ในอนาคต จึงกล่าวสั่งสอนราษฎร ดังนั้นราษฎรจึงควรศึกษาจดจำเพื่อใช้ดำรงชีวิต อย่าให้คลาดเคลื่อนไปจากคำสอนของท่าน

ค. คำซ้อนความหมาย 3 คำ ที่ท้ายวรรค ได้แก่

- (อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรือนอาถรรพ์) ปล้น ฉิบ หาย

วาย ม้วย

ฉิบหาย, วาย และ ม้วย เป็นคำซ้อนความหมายคำที่ 2, 3 และ 4 ของวรรค

ฉิบหาย เป็นคำกริยา หมายถึง สูญหมด, เสียหมด, หมดเร็ว, ป่นปี้

วาย เป็นคำกริยา หมายถึง ค่อยสิ้นไปตามคราวหรือกำหนดอายุเวลา

ม้วย เป็นคำกริยา หมายถึง ตาย, สิ้นสุด, มอดหมด

(อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลันจับหายวายม้วย เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรกระทำการที่ไม่เหมาะสมแก่เวลาและสถานที่ เพราะจะก่อให้เกิดความเดือดร้อน เสียหายแก่ตนเองและผู้อื่น

จากการวิเคราะห์คำซ้อนความหมายที่ผู้แต่งใช้พบว่า คำซ้อนความหมาย 2 คำโดยมากจะอยู่ที่ต้นวรรค เช่น ครูบาสอนอย่าโกรธ โต้ตอบอย่าเสียคำ โอบอ้อมเอาใจคน ที่ขวากหนามอย่าเสียเกือก เป็นต้น คำซ้อนความหมายที่อยู่กลางวรรคพบรองลงมา เช่น อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิจ จงบนบนผู้ใหญ่ อย่ามัวเมาเนื่องนิจ เป็นต้น และคำซ้อนความหมายที่ท้ายวรรคพบน้อย เช่น ทางแถวเถื่อนไคลคลา ข้างไล่เล่นเลียงหลบ เป็นต้น คำซ้อนความหมาย 3 คำมีทั้งที่ตำแหน่งต้นวรรค เช่น คิดตรองตริกทุกเมื่อ ตำแหน่งกลางวรรค เช่น (ท้าวราดลพึงเพียร เรียนอำรุงผดงอาตม) อย่าเลื่อนคลาดคลาถ้อย และตำแหน่งท้ายวรรค คือ (อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลันจับหายวายม้วย ส่วนการใช้คำที่แต่ละวรรคของสุภาสิตมีจำนวน 4 คำ - 6 คำ เช่น ระวังระไวหน้าหลัง ระวังระไวที่ไปมา อย่ามัวเมาเนื่องนิจ ที่ขวากหนามอย่าเสียเกือก เป็นต้น

คำที่ซ้อนกันนั้นมีความหมายเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ คำที่มีความหมายเดียวกันหรือเหมือนกัน เช่น ครูบาสอนอย่าโกรธ ระวังระไวที่ไปมา อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิจ เฝ้าท้าวไทอย่าทรนง อย่ามัวเมาเนื่องนิจ อย่าเบียดเสียดแก่มิตร คิดตรองตริกทุกเมื่อ เป็นต้น และลักษณะที่สอง คือ คำซ้ำที่มีความหมายคล้ายกันต่างก็เสริมความให้แก่กัน เช่น ที่ขวากหนามอย่าเสียเกือก พรรคพวกพิงทำนุก (ปลุกเอาแรงทั่วตน) เป็นต้น

คำซ้อนความหมายมักใช้พยัญชนะที่มีรูปและเสียงเดียวกัน นอกเหนือจากนี้ก็จะใช้พยัญชนะรูปอื่นๆ ที่ต่างกันไป เมื่อนำคำเหล่านั้นมาซ้อนเข้าก็就会有ความหมายไปในแนวทางเดียวกัน เช่น (ที่ผิตช่วยเตือนตอบ) ที่ชอบช่วยยกยอ ทางแถวเถื่อนไคลคลา (อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลันจับหายวายม้วย เป็นต้น นอกจากเป็นคำซ้อนที่มีรูปและเสียงเดียวกันหรือใกล้เคียงกันซึ่งทำให้ข้อความมีความไพเราะแล้ว ยังช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจได้รวดเร็วอีกด้วย

คำซ้อนเสียงและคำซ้อนความหมายนี้เกิดขึ้นจากความต้องการของผู้แต่งที่จะให้สุภาสิตมีความไพเราะ คล่องจองเข้าใจและจดจำได้ง่ายแต่คำซ้อนเสียงและคำซ้อนความหมายก็ยังคงมีความแตกต่างกันที่ว่า คำซ้อนความหมายจะทำให้สุภาสิตมีความหมายชัดเจน หนักแน่น และจดจำง่ายมากกว่าคำซ้อนเสียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำซ้อนที่เป็นทั้งคำซ้อนเสียงสระหรือพยัญชนะและคำซ้อนความหมาย เช่น อย่าเบียดเสียดแก่มิตร ที่ผิตช่วยเตือนตอบ ที่ชอบช่วยยกยอ คิดตรองตริกทุกเมื่อ ข้างไล่เล่นเลียงหลบ เป็นต้น

1.4 การหลากคำ

การหลากคำ คือ การที่ผู้แต่งใช้คำที่มีรูปและเสียงต่างๆ กันไป แต่มีความหมายอย่างเดียวกันซึ่งผู้แต่งเลือกใช้ในข้อความเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้คำเดิมซ้ำๆ กัน เพราะผู้อ่านจะเบื่อหน่ายและเพื่อความสะดวกในการเล่นสัมผัสช่วยให้ข้อความมีความไพเราะยิ่งขึ้น คำแต่ละคำแม้จะมีความหมายเหมือนกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน แต่ก็มีรสของอารมณ์ต่างกัน

เปลื้อง ณ นคร กล่าวถึงคำหลากไว้ว่า ถ้าเราใช้คำใดบ่อยครั้งก็มักจืดชืด ขัดหู ฉะนั้นนักประพันธ์จึงต้องมีวิธีการหาคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาสับเปลี่ยน หลักข้อนี้เรียกในวิชาการประพันธ์ว่า การหลากคำ (Elegant variation) (เปลื้อง ณ นคร. 2514 : 12) การใช้คำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติในลักษณะการหลากคำที่พบในสุภาษิตพระร่วง มีดังนี้

1.4.1 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับผู้เป็นใหญ่ ได้แก่

- ท่านให้^๑อย่าหมายโทษ

ท่านให้ เป็นคำนาม หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, กษัตริย์, เจ้านาย, ผู้ปกครองบ้านเมือง

ท่านให้^๑อย่าหมายโทษ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรคิดปองร้ายต่อกษัตริย์ เจ้านายหรือผู้ปกครองบ้านเมือง เพราะตนเองและผู้เกี่ยวข้องอาจได้รับภัยได้

- อาสาเจ้าจนตนตาย

เจ้า เป็นคำนาม หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นหัวหน้า

อาสาเจ้าจนตนตาย เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อปฏิบัติกิจการงานที่ได้รับมอบหมายก็ควรมีความเต็มใจ ปฏิบัติอย่างเต็มที่

- เฝ้ากษัตริย์เพลิงงู (อย่าดูถูกว่าน้อย)

กษัตริย์ เป็นคำนาม หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน, ผู้เป็นใหญ่

เฝ้ากษัตริย์เพลิงงู (อย่าดูถูกว่าน้อย) เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรประมาทพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้เป็นใหญ่ กองไฟกองเล็กหรือแม้น้ำเต่งตัวเล็กซึ่งอาจทำร้ายตนถึงชีวิตได้

- อย่าปองภัยต่อท้าว

ท้าว เป็นคำนาม หมายถึง ผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน

อย่าปองภัยต่อท้าว เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรคิดวางแผนทำร้ายต่อกษัตริย์หรือผู้เป็นใหญ่เพราะจะทำให้ได้รับความเดือดร้อน

- พระปิ่นนคราสถาน (อุตรสุข ไทยนา)

พระปิ่นนคราสถาน (อุตรสุข ไทยนา) เป็นคำนาม หมายถึง ผู้เป็นยอดหรือผู้สูงสุดแห่งนคร คือ กษัตริย์

โคลงบทนี้กล่าวถึงเหตุที่เกิดสุภาสิตพระร่วง คือ กษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมืองซึ่งเป็นผู้ทำให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขนามพระร่วงเป็นผู้กล่าวถ้อยคำสั่งสอน

1.4.2 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับแผ่นดิน ได้แก่

- ท้าวธราดลพึงเพียร (เรียนอำรุงผดุงอาตม์)

ธราดล เป็นคำนาม หมายถึง พื้นแผ่นดิน

ท้าวธราดลพึงเพียร (เรียนอำรุงผดุงอาตม์) ใช้คำว่า “พึง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ราษฎรทั่วแผ่นดินควรตั้งใจศึกษาเล่าเรียนโอวาทคำสอนของพระร่วงเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต

- (ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า) แผ้วแผ่นภพสุโขทัย (มลักเห็นในอนาคต จิงผายพจนประภาษ เป็นอนุสาสนกถา สอนคณานรชน)

แผ่นภพ เป็นคำนาม หมายถึง พื้นดิน

(ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า) แผ้วแผ่นภพสุโขทัย (มลักเห็นในอนาคต จิงผายพจนประภาษ เป็นอนุสาสนกถา สอนคณานรชน) หมายถึง เมื่อคราวพระร่วงเป็นผู้ปกครองแผ่นดินนี้ได้ทรงเล็งเห็นเหตุการณ์ในอนาคต พระองค์จึงกล่าวถ้อยคำสั่งสอนราษฎรทั้งหลาย

1.4.3 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับเพื่อน ได้แก่

- ที่ไปจงมีเพื่อน

เพื่อน เป็นคำนาม หมายถึง ผู้ร่วมธุระ, ผู้ชอบพอรักใคร่

ที่ไปจงมีเพื่อน เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ว่าจะไปที่แห่งใดก็ควรมีเพื่อนร่วมทางไปด้วยเพื่อคอยช่วยเหลือและดูแลกัน

- เมตดาตอบต่อมิตร

มิตร เป็นคำนาม หมายถึง เพื่อนรักใคร่คุ้นเคย

เมตดาตอบต่อมิตร เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรมีความรัก ความเอ็นดู และความปรารถนาดีต่อเพื่อนให้พวกเขามีความสุข

1.4.4 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับคนไม่ดี ไม่น่าไว้วางใจ ได้แก่

- คนขำอย่าร่วมรัก

คนขำ เป็นคำนาม หมายถึง คนที่มีนัย ไม่เปิดเผยตัว

คนขำอย่าร่วมรัก เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรคบหาหรือสนิทสนมกับคนที่ไม่เปิดเผยตัวหรือคนที่มีความลับ

- คนทรยศอย่าเชื่อ

คนทรยศ เป็นคำนาม หมายถึง คนคิดร้ายต่อผู้มีอุปการะ, กบฏ

คนทรยศอย่าเชื่อ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรไว้วางใจคนที่คิดไม่ซื่อ

- คนพาลอย่าพาลผิด

คนพาล เป็นคำนาม หมายถึง คนเกร เกะกะระรานผู้อื่น

คนพาลอย่าพาลผิด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรคิดกระทำความชั่วหรือประพฤติดนเป็นคนเกรตามคนที่มีพฤติกรรมเช่นนั้นด้วย

- อย่ายินคำคนโลก

คนโลก เป็นคำนาม หมายถึง คนที่อยากได้ไม่รู้จักพอ

อย่ายินคำคนโลก เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรเชื่อถ้อยคำของคนที่ยากได้ไม่รู้จักพอ

- อย่าใช้คนบังบด

คนบังบด เป็นคำนาม หมายถึง คนที่มักปกปิดความต่าง ๆ

อย่าใช้คนบังบด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรไว้วางใจคนที่ชอบปกปิดความจริงต่าง ๆ ให้มาช่วยเหลือกิจการงานของตน

1.4.5 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับ เวลา ได้แก่

- ปางมีชอบท่านช่วย ปางป่วยท่านชิงชัง

ปาง เป็นคำนาม หมายถึง ครั้ง, คราว, เมื่อ

ปางมีชอบท่านช่วย ปางป่วยท่านชิงชัง เป็นสุภาษิตที่เป็นคำกล่าวเตือนใจ หมายความว่า เมื่อตนยังมีกำลังสามารถช่วยเหลือกิจการงานท่านได้ ท่านก็ให้ความดูแลตน แต่เมื่อตนเจ็บป่วยไม่สามารถดูแลกิจการงานท่านได้ ท่านก็ไม่ดูแลตนดังแต่ก่อน

- ยอข้าเมื่อแล้วกิจ

เมื่อ เป็นคำนาม หมายถึง ครั่ง, คราว, ขณะ

ยอข้าเมื่อแล้วกิจ เป็นสุภาषิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรกล่าวชมเชยผู้รับใช้เมื่อปฏิบัติกิจธุระที่ได้รับสำเร็จเรียบร้อยแล้ว

1.3.6 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับความโกรธ ได้แก่

- อย่างกริ้วโกรธเนื่องนิจ

กริ้วโกรธ เป็นคำกริยา หมายถึง โกรธ ขุ่นเคืองอย่างรุนแรง

อย่างกริ้วโกรธเนื่องนิจ เป็นสุภาषิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรแสดงกิริยาอาการโกรธหรือขุ่นเคืองอย่างรุนแรงบ่อยๆ

- เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ

เคียด เป็นคำกริยา หมายถึง เคือง, โกรธ

เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ เป็นสุภาषิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า แม้ศัตรูหรือเจ้านายโกรธเรา เราก็ไม่ควรแสดงความโกรธตอบกลับไป

- ข้าคนไฟอย่าไฟฟู

ไฟฟู เป็นคำนามและคำกริยา หมายถึง โกรธเกรี้ยวอย่างรุนแรง

ข้าคนไฟอย่าไฟฟู เป็นสุภาषิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรแสดงความโกรธเกรี้ยวต่อผู้รับใช้ เพราะอย่างไรก็เคยช่วยเหลือกิจการงานของตนมาก่อน

1.4.7 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับความอยาก ความต้องการ ได้แก่

- อย่าใฝ่สูงให้พ้นศักดิ์

ใฝ่ เป็นคำกริยา หมายถึง มุ่ง, หวัง, ไคร่

เห็นงามตาอย่าปอง เป็นสุภาषิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรต้องการหรือทะเยอทะยานเกินกว่าที่ตนจะไปได้

- อย่าริร้านแก่ความ

ร้าน เป็นคำกริยา หมายถึง อยาก, ไคร่

อย่าริร้านแก่ความ เป็นสุภาषิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรต้องการมีเรื่องหรือก่อเรื่องราวให้เกิดขึ้น เพราะจะได้รับอันตรายตามมา

- ได้ส่วนน้อยมักมาก

มัก เป็นคำกริยา หมายถึง ชอบ, พอใจ

ได้ส่วนน้อยมักมาก เป็นสุภาชิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อตนได้รับผลประโยชน์ส่วนหนึ่งก็ไม่ควรคิดต้องการให้ได้รับมากกว่านั้น เป็นการป้องกันความทุกข์และภัยอันตรายที่จะตามมาภายหลัง

- เห็นงามตาอย่าปอง

ปอง เป็นคำกริยา หมายถึง มุ่งปรารถนา

เห็นงามตาอย่าปอง เป็นสุภาชิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรแสดงความต้องการในสิ่งที่สวยงามเพราะเป็นสิ่งที่ได้มาโดยยากและตนเองอาจได้รับความทุกข์เพราะการไม่สมปรารถนา

1.4.8 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับการระมัดระวัง ได้แก่

- ระวังระไวหน้าหลัง

ระวังระไว เป็นคำกริยา หมายถึง คอยดูแล, คอยระวังไม่ประมาท

ระวังระไวหน้าหลัง เป็นสุภาชิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรมีความระมัดระวังข้างหน้าและข้างหลังตนเอง เพื่อความปลอดภัยไม่ประมาท

- จงเร่งระมัดไฟนไฟ

ระมัด เป็นคำกริยา หมายถึง ดูแลให้ปลอดภัยอย่างรอบคอบ

จงเร่งระมัดไฟนไฟ เป็นสุภาชิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรประมาทภัยอันตรายที่มาจากไฟ

- เมื่อเข้าศึกระวังตน

ระวัง เป็นคำกริยา หมายถึง ดูแลให้ปลอดภัยอย่างรอบคอบ

เมื่อเข้าศึกระวังตน เป็นสุภาชิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า เมื่ออยู่ในช่วงศึกสงครามควรมีความระมัดระวัง รอบคอบ ไม่ประมาท

- ที่ลุ้มเลื่อจงประหัยต

ประหัยต เป็นคำกริยา หมายถึง ยับยั้ง, ระมัดระวัง

ที่ลุ้มเลื่อจงประหัยต เป็นสุภาชิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า สถานที่คอยดักรุมเลื่อต้องมีความระมัดระวัง ไม่ประมาท

1.4.9 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับ ตัวเอง เช่น

- ข้างตนไว้อาวุธ

ตน เป็นคำนาม หมายถึง ตัว (ตัวคน)

ข้างตนไว้อาวุธ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรเตรียมอาวุธไว้ใกล้ๆ ตนเองเพื่อป้องกันภัยอันตราย

- ทั้วราดลพิงเพียร เรียนอำรุงผลดุงอาตม

อาตม เป็นคำหลักที่มีความหมายเกี่ยวกับตัวเอง

อาตม เป็นคำนาม หมายถึง เรา, ตัวเรา

ทั้วราดลพิงเพียร เรียนอำรุงผลดุงอาตม เป็นร่ายที่กล่าวถึงสิ่งที่ควรให้ปฏิบัติว่า ราษฎรทั่วแผ่นดินควรตั้งใจเรียนโอวาทคำสั่งสอนเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต

1.4.10 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับบุคคลอื่น ๆ ได้แก่

- จงยิงผู้ผู้มีศักดิ์

ผู้ เป็นคำนาม หมายถึง การใช้แทนคำว่า คน หรือสิ่งที่ถือเสมือนคน

จงยิงผู้ผู้มีศักดิ์ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ให้ปฏิบัติตนให้ดีกว่าผู้ที่เราถือเป็นแบบอย่าง

- ความไนอย่าใหเา

เา เป็นคำสรรพนาม หมายถึง คำใช้แทนผู้ที่เราพูดถึง, สรรพนามบุรุษที่ 3

ความไยอย่าใหเา เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า สิ่งใดที่เป็นความลับไม่ควรนำไปบอกกล่าวแก่ผู้อื่น

- อย่านินทาผู้อื่น

ผู้อื่น เป็นคำนาม หมายถึง คนที่ต่างออกไป, คนกลุ่มอื่น

อย่านินทาผู้อื่น เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรกล่าวถึงผู้อื่นในแง่ร้าย เป็นการไม่สมควร

1.4.11 คำที่มีความหมายเกี่ยวกับตัวมนุษย์ เช่น

- (ปางสมเด็จพะรวงเจ้า เฝ้าแผ่นภพสุขโขทัย มลักเห็นในอนาคต
จึงผายพจนประภาษ เป็นอนุสาสนกถา) สอนคณานรชน

นรชน เป็นคำนาม หมายถึง คน

(ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า แผ่นนภพสุโขทัย มลักเห็นในอนาคต จึงฉายพจน
ประภาษ เป็นอนุสาสนกถา) สอนคนนรชน หมายความว่า เมื่อครั้งพระร่วงปกครองบ้าน
เมืองทรงเล็งเห็นถึงเหตุการณ์ในอนาคต จึงกล่าวคำสั่งสอนแก่ราษฎรทั้งหลาย

- อย่าจับลิ้นแก่คน

คน เป็นคำนาม หมายถึง มนุษย์

อย่าจับลิ้นแก่คน เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ
หมายความว่า ไม่ควรจับผิดคำพูดของผู้อื่น เพราะอาจนำภัยมาถึงตนเองได้

- ปลูกไมตรีทั่วชน

ชน เป็นคำพหูพจน์ที่มีความหมายเกี่ยวกับตัวมนุษย์

ชน เป็นคำนาม หมายถึง คน

ปลูกไมตรีทั่วชน เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ หมายความว่า ควรมี
น้ำใจต่อผู้อื่นทั่วไป

จากการวิเคราะห์คำพหูพจน์ได้ว่า ผู้แต่งใช้คำพหูพจน์เกี่ยวกับบุคคล อาการ กิริยา
บางอย่าง เวลา และสถานที่ คำพหูพจน์เกี่ยวกับบุคคลพบมากที่สุดเป็นคำพหูพจน์ที่หมายถึงคน
ธรรมดาทั่วไปทั้งตนเองและผู้อื่น จำนวน 9 คำ ได้แก่ ตน อาตม์ เขา ผู้ ผู้อื่น เพื่อน คน
ชน และนรชน คำพหูพจน์ที่หมายถึงผู้เป็นใหญ่จำนวน 5 คำ ได้แก่ ท่านไท้ เจ้า กษัตริย์ ท้าว
และพระปิ่นนคราสถานและคำพหูพจน์ที่หมายถึงคนไม่ดี จำนวน 5 คำ ได้แก่ คนขำ คนทรยศ
คนพาล คนโลภ และคนบังบด คำพหูพจน์ที่พบมากเป็นอันดับสองเป็นคำพหูพจน์ที่เกี่ยวกับ
อาการ ซึ่งเป็นกิริยาอาการที่แสดงออกมา คือ คำพหูพจน์ที่หมายถึง การระมัดระวัง จำนวน 4 คำ
ได้แก่ ระวังระไว ระมัด ระวัง และประหยัด และคำพหูพจน์ที่หมายถึงความโกรธ จำนวน 3 คำ
ได้แก่ กริ้วโกรธ เคียด และไฟฟุ่

คำพหูพจน์ที่พบมากเป็นอันดับสาม เป็นคำพหูพจน์ที่เป็นนามธรรมเกี่ยวกับอารมณ์ของ
มนุษย์ เช่น ความอยาก ความต้องการ พบจำนวน 4 คำ ได้แก่ ใฝ่ รำน มัก และปอง คำ
พหูพจน์ที่เกี่ยวกับเวลาและสถานที่ พบเพียง 4 คำ ได้แก่ ปาง เมื่อ ธรรมดา และแผ่นนภพ

1.5 การใช้สัมผัสใน

การใช้คำสัมผัสใน คือ การที่ผู้แต่งนำคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปซึ่งเป็นคำที่มีเสียงของสระ
และเสียงพยัญชนะเดียวกันมาสัมผัสกันในแต่ละวรรค

1.5.1 การใช้สัมผัสสระ คือ การใช้คำที่มีเสียงสระเดียวกันสัมผัสกันในวรรคหนึ่งๆ
ในสุภาษิตพระร่วงใช้คำสัมผัสสระที่ใช้สัมผัสชนิดและสัมผัสคั่น

1.5.1.1 สัมผัสชนิด คือ การใช้คำที่มีเสียงสระเสียงเดียวกันติดกัน มี 2 ลักษณะ คือ

ก. สัมผัสชนิดกลางวรรค เช่น

- เห็นงามตาอย่าปอง

ตา และ อย่า เป็นคำสัมผัสสระ อา กลางวรรค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

เห็นงามตาอย่าปอง เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าดีปลาหน้าไซ

ปลา และ หน้า เป็นคำสัมผัสสระ อา กลางวรรคและเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

อย่าดีปลาหน้าไซ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- คิดข้างหน้าอย่าเบา

หน้า และ อย่า เป็นคำสัมผัสสระ อา กลางวรรค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

คิดข้างหน้าอย่าเบา เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- (อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลันฉิบหายว้ายม้วย

ฉิบหาย และ ว้าย เป็นคำสัมผัสสระ อา + ตัวสะกดในแม่เกย กลางวรรคและเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

(อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลันฉิบหายว้ายม้วย เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ผิดผิดปลิดไปร้าง

ผิด และ ปลิด เป็นคำสัมผัสสระ อิ + ตัวสะกดในแม่กด กลางวรรค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

ผิดผิดปลิดไปร้าง เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- อย่าคะนิ่งถึงโทษท่าน

คะ และ ถึง เป็นคำสัมผัสสระ อี + ตัวสะกดในแม่กง กลางวรรค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

อย่าคะเนถึงโทษทาน เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าเบียดเสียดแก่มิตร

เบียด และ เสียด เป็นคำสัมผัสสระ เอีย + ตัวสะกดในแม่กด กลางวรรค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

อย่าเบียดเสียดแก่มิตร เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อาสาเจ้าจนตนตาย

จน และ ตน เป็นคำสัมผัสสระ โอะ ลจรูป กลางวรรค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

อาสาเจ้าจนตนตาย เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- นอบนบใจใสสุทธิ

ใจ และ ใส เป็นคำสัมผัสสระ ไ- กลางวรรค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

นอบนบใจใสสุทธิ เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ยอครูยอต่อหน้า

ยอ และ ต่อ เป็นคำสัมผัสสระ ออ กลางวรรค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของวรรค

ยอครูยอต่อหน้า เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

ข. สัมผัสชิตท้ายวรรค เช่น

- อย่างกอปจริตริษยา

จิต และ ริษยา เป็นคำสัมผัสสระ อิ + ตัวสะกดในแม่กด และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 และ 4 ของวรรค

อย่างกอปจริตริษยา เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ความชอบจำใส่ใจ

ใส่ และ ใจ เป็นคำสัมผัสสระ ไ- กลางวรรค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

ความชอบจำใส่ใจ เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

การใช้คำสัมผัสสระแบบสัมผัสชนิด ตำแหน่งของคำที่สัมผัสกันโดยมากเป็นตำแหน่งที่ 3 กับ 4 ในวรรค เช่น อย่าดีปลาหน้าไซ เห็นงามตาอย่าปอง อย่ากอปรจิตริษยา อาสาเจ้าจนตนตาย เป็นต้น ตำแหน่งที่ 2 กับ 3 เช่น ผิวผิดปลิตไปร้าง อย่าคะนึ่งถึงโทษทาน เป็นต้น ส่วนคำสัมผัสตำแหน่งที่ 4 กับ 5 มีเพียงบทเดียว คือ ความชอบจำใส่ใจ

1.5.1.2 สัมผัสคั่น คือ การใช้คำที่มีเสียงสระเดียวกันสัมผัสกัน แต่มีคำอื่นมาคั่นแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

ก. คำที่ใช้สัมผัสคั่น 1 คำ ได้แก่

- หน้าศีกอย่านอนใจ

หน้า และ อย่า เป็นคำสัมผัสสระ อา และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 3 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 2 คือ ศีก

หน้าศีกอย่านอนใจ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ครอบาสอนอย่าโกรธ

บา และ อย่า เป็นคำสัมผัสสระ อา และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 คือ ครอบ

ครอบาสอนอย่าโกรธ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าเฝดนให้เกิน

เฝ และ ให้ เป็นคำสัมผัสสระ เ- และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 คือ ดน

อย่าเฝदनให้เกิณ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าเฝสงให้พนศักดี

เฝ และ ให้ เป็นคำสัมผัสสระ เ- และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 คือ สง

อย่าเฝสงให้พนศักดี เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ระวง (ระ) ใวที่ไปมา

ระไว และ ไป เป็นคำสัมผัสสระ ไ- และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 คือ ที่

ระวัง (ระ) ใวที่ไปมา เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ข้าคนไพร่อย่าไฟฟู่น

ไพร่ และ ไฟ เป็นคำสัมผัสสระ ไ- และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 5 ของวรรค คำต้นเป็นคำที่ 4 คือ อย่า

ข้าคนไพร่อย่าไฟฟู่น เป็นสุภาษิตที่มีคำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ความในอย่าไขเขา

ใน และ ไข เป็นคำสัมผัสสระ ไ- และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค คำต้นเป็นคำที่ 3 คือ อย่า

ความในอย่าไขเขา เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

ข. คำที่ใช้สัมผัสกัน 2 คำ ได้แก่

- (ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา) พาลูกหลานมากิน

พา และ มา เป็นคำสัมผัสสระ อา และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 4 ของวรรค คำต้นเป็นคำที่ 2 และ 3 คือ ลูก และ หลาน

(ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา) พาลูกหลานมากิน เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

จากการวิเคราะห์พบว่า การใช้คำสัมผัสสระแบบสัมผัสกัน 1 คำ นิยมใช้มากกว่าแบบสัมผัสกัน 2 คำ และตำแหน่งของคำที่สัมผัสกันโดยมากเป็นตำแหน่งที่ 2 กับ 4 ในวรรคซึ่งมีจำนวนคำวรรคละ 5 – 6 คำ

การใช้คำสัมผัสสระเป็นคำที่มีเสียงสระคล้องจองกัน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจรวดเร็วและจดจำง่าย การสัมผัสสระแบบสัมผัสชิดและแบบสัมผัสกันมีความแตกต่างกันในแง่ของการเน้นย้ำความให้หนักแน่น คือ คำที่ใช้สัมผัสชิดจะช่วยเน้นย้ำความหมาย เสียงไพเราะ คล้องจองกันจึงจดจำง่าย เช่น (อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลันจับหายวายม้วย ผิวผิดปลิดไปร้าง อย่าคะนึ่งถึงโทษท่าน เป็นต้น แต่คำที่ใช้สัมผัสกันจะมีน้ำหนักของการเน้นย้ำอ่อนลงกว่า เพราะมีคำอื่นมาคั่นกลางคำที่สัมผัส ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสะดุดบางสิ่งที่กั้นกลางคำที่ไพเราะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำที่กั้นกลางมีตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป เช่น (ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา) พาลูกหลานมากิน เป็นต้น

1.5.2 การใช้สัมผัสพยัญชนะ คือ การใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกันสัมผัสกัน
ในวรรค การสัมผัสพยัญชนะในสุภาษิตพระร่วงใช้คำแบบสัมผัสชิดและคำแบบสัมผัสกัน

1.5.2.1 การใช้พยัญชนะสัมผัสคือ การใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกัน สัมผัสติดกันโดยไม่มีคำอื่นมาคั่น แบ่งเป็นคำพยางค์ที่ใช้สัมผัส 2 คำ 3 คำ และ 4 คำ ดังนี้

ก. คำที่ใช้สัมผัส 2 คำ แบ่งเป็น

1) คำที่ใช้สัมผัส 2 คำต้นวรรค เช่น

- โต้ตอบอย่าเสียคำ

โต้ และ ตอบ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ต และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

โต้ตอบอย่าเสียคำ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก

ทด และ แทน เป็นคำสัมผัสพยางค์ ท และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ที่ทับจงมีไฟ

ที่ และ ทับ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ท และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

ที่ทับจงมีไฟ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ท่านให้อย่าหมายโทษ

ท่าน และ ให้ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ท และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

ท่านให้อย่าหมายโทษ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่ายลเหตุแต่ไกล

อย่า และ ยล เป็นคำสัมผัสพยางค์ ย และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

อย่ายลเหตุแต่ไกล เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ให้หาสินเมื่อใหญ่

ให้ และ หา เป็นคำสัมผัสพยางค์ ห และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

ให้หาสินเมื่อใหญ่ เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “ให้” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

2) คำที่ใช้สัมผัสชนิด 2 คำกลางวรรค เช่น

- อย่างกริ้ว โกรธเนื่องนิจ

กริ้ว และ โกรธ เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ กร และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

อย่างกริ้วโกรธเนื่องนิจ เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่างประกอบ กิจเป็นพาล

(ประ) กอบ และ กิจ เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ก และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของ
วรรค

อย่าประกอบกิจเป็นพาล เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้าม
ปฏิบัติ

- อย่างขัด แข็งผู้ใหญ่

ขัด และ แข็ง เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ข และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

อย่าขัดแข็งผู้ใหญ่ เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- คิดชวน ขวายที่ชอบ

ชวน และ ขวาย เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ขว และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 และ 3 ของ
วรรค

คิดชวนขวายที่ชอบ เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- อย่างโดยคำ คน พลอด

คำ และ คน เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของ
วรรค

อย่าโดยคำคนพลอด เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- นอบตน ต่อผู้เฒ่า

ตน และ ต่อ เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ต และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

นอบตนต่อผู้เฒ่า เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- คิตตฺรองตฺรึกทุกเมื่อ

ตฺรอง และ ตฺรึก เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ต และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

คิตตฺรองตฺรึกทุกเมื่อ เป็นสุภาสิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- จงนบ นอบผู้ใหญ่

นบ และ นอบ เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ น และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

จงนบ นอบผู้ใหญ่ เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- อย่าเฝือแผ่ความผิด

เฝือ และ แผ่ เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ผ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

อย่าเฝือแผ่ความผิด เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- โทษตนผิดพึงรู้

ผิด และ พึง เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ผ - พ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของ
วรรค

โทษตนผิดพึงรู้ เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “พึง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- อย่าพาผิดด้วยหู

พา และ ผิด เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ พ - ผ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

อย่าพาผิดด้วยหู เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ (เยียวสะเทินจะอดสู)

ยัง และ อย่า เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ย และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของ
วรรค

ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ (เยียวสะเทินจะอดสู) เป็นสุภาสิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าริรำนแก้ความ

ริ และ รำน เป็นคำสัมผัสพยางค์ ร และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

อย่าริรำนแก้ความ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ที่ลุ่มเสื่อจงประหยัด

ลุ่ม และ เสื่อ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ส และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

ที่ลุ่มเสื่อจงประหยัด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- คนโหดให้เอ็นดู

โหด และ ให้ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ห และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

คนโหดให้เอ็นดู เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “ให้” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

3) คำที่ใช้สัมผัสชนิด 2 คำท้ายวรรค เช่น

- อย่าตึงให้แก้กา

แก้ และ กา เป็นคำสัมผัสพยางค์ ก และเป็นคำสัมผัสคำที่ 5 กับ 6 ของ
วรรค

อย่าตึงให้แก้กา เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าได้รับของเข็ญ

ของ และ เข็ญ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ข และเป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของ
วรรค

อย่าได้รับของเข็ญ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ความในอย่าไขเขา

ไข และ เขา เป็นคำสัมผัสพยางค์ ข และเป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของ
วรรค

ความในอย่าไขเขา เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าริกล้าวคำคด

คำ และ คด เป็นคำสัมผัสพยางค์ ๔ และ ๕ ของวรรค

อย่าริกล้าวคำคด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ทางแถวเถื่อนไคลคลา

ไคล และ คลา เป็นคำสัมผัสพยางค์ ๔ และ ๕ ของวรรค

อย่าริกล้าวคำคด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ที่ผิดช่วยเตือนตอบ

เตือน และ ตอบ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ๓ และ ๕ ของวรรค

ที่ผิดช่วยเตือนตอบ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- อย่าคะนึ่งถึงโทษท่าน

โทษ และ ท่าน เป็นคำสัมผัสพยางค์ ๓ และ ๕ ของวรรค

อย่าคะนึ่งถึงโทษท่าน เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน

นั่ง และ นาน เป็นคำสัมผัสพยางค์ ๓ และ ๕ ของวรรค

ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าใช้คนบังบด

บัง และ บด เป็นคำสัมผัสพยางค์ ๒ และ ๕ ของวรรค

อย่าใช้คนบังบด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- คนพาลอย่าพาลผิด

พาล และ ผิด เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ พ – ผ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

คนพาลอย่าพาลผิด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- จงเร่งระมัดฟันไฟ

ฟัน และ ไฟ เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ฟ และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

จงเร่งระมัดฟันไฟ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ข้าคนไพรอย่าไฟฟุน

ไฟ และ ฟุน เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ฟ และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 5 กับ 6 ของวรรค

ข้าคนไพรอย่าไฟฟุน เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ได้ส่วนอย่ามักมาก

มัก และ มาก เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ม และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

ได้ส่วนอย่ามักมาก เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย

รู้ และ ร้าง , รู้ และ โรย เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ร และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- สู้เสียสินอย่าเสียศักดิ์

เสีย และ ศักดิ์ เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ส - ศ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 5 กับ 6 ของวรรค

สู้เสียสินอย่าเสียศักดิ์ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าตีสุนัขห้ามเห่า

ห้าม และ เห่า เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ห และเป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของ
วรรค

อย่าตีสุนัขห้ามเห่า เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ข้าแก่ร้ายอดเอา

อด และ เอา เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ อ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของ
วรรค

ข้าแก่ร้ายอดเอา เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

4) คำที่ใช้พยัญชนะสัมผัสชนิด 2 คำที่ต้นวรรคและกลางวรรค เช่น

- อย่ายินคำคนโลก

อย่า และ ยิน เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ย และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

คำ และ คน เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ค และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของ
วรรค

อย่ายินคำคนโลก เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา พาลูกหลานมากิน

ยล และ เยี่ยง เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ย และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

ลูก และ หลาน เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ล และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา พาลูกหลานมากิน เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้
ปฏิบัติ

5) คำที่ใช้สัมผัสชนิด 2 คำต้นวรรคและท้ายวรรค เช่น

- คนขำอย่าร่วมรัก

คน และ ขำ เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ค – ข และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

ร่วม และ รัก เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ร และเป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของ
วรรค

คนขำอย่าร่วมรัก เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ชอบชิตมักจางจาก

ชอบ และ ชิต เป็นคำสัมผัสพยางค์ ช และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

จาง และ จาก เป็นคำสัมผัสพยางค์ จ และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของ
วรรค

ชอบชิตมักจางจาก เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- (ปางมีชอบท่านช่วย) ปางป่วยท่านชิงชัง

ปาง และ ป่วย เป็นคำสัมผัสพยางค์ ป และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 2 ของ
วรรค

ชิง และ ชัง เป็นคำสัมผัสพยางค์ ช และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค
(ปางมีชอบท่านช่วย) ปางป่วยท่านชิงชัง เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้
ปฏิบัติ

6) คำที่ใช้สัมผัสชนิด 2 คำกลางวรรคและท้ายวรรค เช่น

- อาสาเจ้าจนตนตาย

เจ้า และ จน เป็นคำสัมผัสพยางค์ จ และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

ตน และ ตาย เป็นคำสัมผัสพยางค์ ต และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของ
วรรค

อาสาเจ้าจนตนตาย เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ที่ชอบช่วยยกยอ

ชอบ และ ช่วย เป็นคำสัมผัสพยางค์ ช และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของ
วรรค

ยก และ ยอ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ย และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของ
วรรค

ที่ชอบช่วยยกยอ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ที่มีภัยพึงหลีก ปลีกตนไปโดยด่วน

ภัย และ พึง เป็นคำสัมผัสพยางค์ ภ - พ และ เป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 4 ของ
วรรค

โดย และ ด่วน เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ ด และเป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

ที่มีภัยพิงหลัก ปลีกตนไปโดยด่วน เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “พึง” เป็นคำแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- อย่ามัวเมาเนื่องนิจ

มัว และ เมา เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ ม และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

เนื่อง และ นิจ เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ น และเป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

อย่ามัวเมาเนื่องนิจ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ยอมิตรเมื่อลับหลัง

มิตร และ เมื่อ เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ ม และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 3 ของวรรค

ลับ และ หลัง เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ ล และเป็นคำสัมผัสคำที่ 4 กับ 5 ของวรรค

ยอมิตรเมื่อลับหลัง เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

ข. คำที่ใช้พยางค์สัมผัสชนิด 3 คำ แบ่งเป็น

1) คำที่ใช้พยางค์สัมผัสชนิด 3 คำ ต้นวรรค เช่น

- (ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า) เฝ้าแผ่นภาพสุโขทัย

เฝ้า, แผ่น และ ภาพ เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ ผ - พ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1, 2 และ 3 ของวรรค

(ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า) เฝ้าแผ่นภาพสุโขทัย กล่าวถึงพระร่วงผู้ปกครองสุโขทัย

- พึงผันเมื่อต่อญาติ

พึง, ผัน และ เมื่อ เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ พ - ผ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1, 2 และ 3 ของวรรค

พึงผันเมื่อต่อญาติ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “พึง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- พรรคพวกพึงทำนุ (ปลุกอาแรงท้วน)

พรรค, พวก และ พึง เป็นคำสัมผัสพยางค์ พ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1, 2 และ 3 ของวรรค

พรรคพวกพึงทำนุ (ปลุกอาแรงท้วน) เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “พึง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- อย่า ยลเยี่ยงถั่วแตกมิติต

อย่า, ยล และ เยี่ยง เป็นคำสัมผัสพยางค์ ย และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1, 2 และ 3 ของวรรค

อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติต เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- สู้เสียดินอย่าเสียศักดิ์

สู้, เสียดิน และ สิ้น เป็นคำสัมผัสพยางค์ ส และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1, 2 และ 3 ของวรรค

สู้เสียดินอย่าเสียศักดิ์ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- สบสิ่งสรรพโอวาท (ผู้เป็นปราชญ์พึงสดับ) ตรีบริตรองปฏิบัติ

สบ, สิ่ง และ สรรพ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ส และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1, 2 และ 3 ของวรรค

ตรี, บริ และ ตรอง เป็นคำสัมผัสพยางค์ ตร และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1, 2 และ 3 ของวรรค

สบสิ่งสรรพโอวาท (ผู้เป็นปราชญ์พึงสดับ ตรีบริตรองปฏิบัติ) เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

2) คำที่ใช้สัมผัส 3 คำ กลางวรรค เช่น

- (ท้าวธราดลพึงเพียร เรือนอำรุงผดุงอาตม์) อย่าเคลื่อนคลาตคลา

ถ้อย

เคลื่อน, คลาต และ คลา เป็นคำสัมผัสพยางค์ คล และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2, 3 และ 4 ของวรรค

(ท้าวธราดลพึงเพียร เรือนอำรุงผดุงอาตม์) อย่าเคลื่อนคลาตคลาถ้อยเป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

ค. คำที่ใช้สัมผัสชนิด 4 คำ ท้ายวรรค ได้แก่

- ข้างไล่แล่นเลียงหลบ

ไล่, แล่น, เลียง และ หลบ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ๓ และ ๔ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2, 3, 4 และ 5 ของวรรค

ข้างไล่แล่นเลียงหลบ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

การใช้พยางค์สัมผัสในแบบสัมผัสชนิดนี้ ผู้แต่งใช้พยางค์ 2 คำ , 3 คำ และ 4 คำ โดยวางในตำแหน่งต้นวรรค กลางวรรค ท้ายวรรค ต้นวรรคและกลางวรรค ต้นวรรคและท้ายวรรค และ กลางวรรคและท้ายวรรคในวรรคที่มีจำนวนคำตั้งแต่ 4 คำ - 7 คำ แต่วรรคที่มีจำนวนคำ 5 คำจะพบมากที่สุด การวางคำในตำแหน่งท้ายวรรคพบมากที่สุด รองลงมาเป็นตำแหน่ง กลางวรรคและต้นวรรค ส่วนการวางคำแบบอื่นๆ นอกจากนี้มีเพียงเล็กน้อย พยางค์ที่ใช้สัมผัสชนิดนิยมใช้ 2 คำมากที่สุด

1.5.2.2 คำที่ใช้พยางค์สัมผัสคำ คือ คำที่มีเสียงพยางค์เดียวกันสัมผัสกัน แต่มีคำอื่นมาคั่น แบ่งเป็นคำที่ใช้สัมผัสคำ 1 คำ และ 2 คำ ดังนี้

ก. คำที่ใช้พยางค์สัมผัสคำ 1 คำ เช่น

- ความชอบจำใส่ใจ

จำ และ ใจ เป็นคำสัมผัสพยางค์ ๓ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 5 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 4 คือ ใส่

ความชอบจำใส่ใจ เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ปางมีชอบท่านช่วย

ชอบ และ ช่วย เป็นคำสัมผัสพยางค์ ๓ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 5 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 4 คือ ท่าน

ปางมีชอบท่านช่วย เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- (มัก) ดื้อยาด่วนเคียด

(มัก) ดื้อ และ ด่วน เป็นคำสัมผัสพยางค์ ๓ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 3 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 2 คือ ย่า

มักดื้อยาด่วนเคียด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติด

แตก และ ติด เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ ต และเป็นคำสัมผัสคำที่ 5 กับ 7 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 6 คือ มิ

อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าทำการที่ผิด

ทำ และ ที่ เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ ท และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 คือ การ

อย่าทำการที่ผิด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก

แทน และ ท่าน เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ ท และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 คือ คุณ

ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- ภายในอย่านำออก ภายนอกอย่านำเข้า

ใน และ นำ , นอก และ นำ เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ น และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 คือ อย่า

ภายในอย่านำออก ภายนอกอย่านำเข้า เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- อย่าเฝือแผ่ความผิด

แผ่ และ ผิด เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ พ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 5 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 4 คือ ความ

อย่าเฝือแผ่ความผิด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- การเรื่อนตนเร่งคิด

เรื่อน และ เร่ง เป็นคำสัมผัสพยางค์ชนะ ร และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 คือ ตน

การเรื่อนตนเร่งคิด เป็นสุภาษิตที่มีความหมายแสดงถึงการให้ปฏิบัติ

ข. คำที่ใช้พยัญชนะสัมผัสกัน 2 คำ เช่น

- ใจอย่าเบาจงหนัก

ใจ และ จง เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ จ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 2 และ 3 คือ อย่า และ เบา

ใจอย่าเบาจงหนัก เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ และ คำว่า จง เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- อย่าตื่นยกยอดน

ตื่น และ ตน เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ต และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 5 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 กับ 4 คือ ยก และ ยอด

อย่าตื่นยกยอดน เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ตนเป็นไถอย่าคบทาส

ไถ และ ทาส เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ท และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 6 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 4 และ 5 คือ อย่า และ คบ

ตนเป็นไถอย่าคบทาส เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- ท่านไถอย่าหมายโทษ

ไถ และ โทษ เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ท และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 5 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 และ 4 คือ อย่า และ หมาย

ท่านไถอย่าหมายโทษ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- หน้าศึกอย่านอนใจ

หน้า และ นอน เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ น และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 2 และ 3 คือ ศึก และ อย่า

หน้าศึกอย่านอนใจ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

- (สบสิ่งสรรพโอวาท) ผู้เป็นปราชญ์พึงสดับ

ผู้ และ พึง เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ พ – ผ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 1 กับ 4 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 2 และ 3 คือ เป็น และ ปราชญ์

(สบสิ่งสรรพโอวาท) ผู้เป็นปราชญ์พึงสดับ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “พึง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- หว่านพืชจักเอาผล (เลี้ยงคนจักกินแรง)

พืช และ ผล เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ พ – ผ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 2 กับ 5 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 3 และ 4 คือ จัก และ เอา

หว่านพืชจักเอาผล (เลี้ยงคนจักกินแรง) เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จัก” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ

- อย่าใฝ่สูงให้พ้นศักดิ์

สูง และ ศักดิ์ เป็นคำสัมผัสพยัญชนะ ส – ศ และเป็นคำสัมผัสคำที่ 3 กับ 6 ของวรรค คำคั่นเป็นคำที่ 4 และ 5 คือ ให้ และ พ้น

อย่าใฝ่สูงให้พ้นศักดิ์ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ

การใช้พยัญชนะสัมผัสในแบบสัมผัสคั่นนี้ผู้แต่งใช้จำนวนคำที่คั่น 1 คำ - 2 คำ การใช้สัมผัสคั่น 1 คำ ผู้แต่งใช้ในตำแหน่งที่ 1 กับ 3 มีคำคั่นเป็นคำที่ 2 คือ (ภัก) ดื้ออย่าด่วนเคียด ตำแหน่งที่ 2 กับ 4 มีคำคั่นเป็นคำที่ 3 เช่น อย่าทำการที่ผิด ตำแหน่งที่ 3 กับ 5 มีคำคั่นเป็นคำที่ 4 เช่น ความชอบจำใส่ใจ เป็นต้น ตำแหน่งที่ 5 กับ 7 มีคำคั่นเป็นคำที่ 6 คือ อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติด จำนวนคำที่ใช้ในวรรคมีตั้งแต่ 4 คำ - 7 คำ เช่น ภักดื้ออย่าด่วนเคียด การเรื่อนตนเร่งคิด ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติด เป็นต้น

ผู้แต่งมักใช้คำสัมผัสคั่นคำที่ 2 กับ 4 มีคำคั่นเป็นคำที่ 3 และคำสัมผัสคั่นคำที่ 3 กับ 5 มีคำคั่นเป็นคำที่ 4 ในวรรคที่มีจำนวนคำ 5 คำ คำสัมผัสจะอยู่ช่วงกลางของวรรคเพื่อเชื่อมข้อความต้นวรรคและท้ายวรรคให้ไปด้วยกัน มีจังหวะลื่นไหลมากกว่าการใช้คำรับสัมผัสคำที่ 1 กับ 3 มีคำคั่นเป็นคำที่ 2 ในวรรคที่มีจำนวนคำ 4 คำ และคำสัมผัสคั่นคำที่ 5 กับ 7 มีคำคั่นเป็นคำที่ 6 ในวรรคที่มีจำนวนคำ 7 คำ

การใช้สัมผัสสระและพยัญชนะซึ่งเป็นสัมผัสในแบบสัมผัสชิดและสัมผัสคั่นดังตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นการแสดงความสามารถของผู้แต่ง เพราะโดยปกติคำประพันธ์ประเภทร้อยไม่มิกฎเกณฑ์บังคับเกี่ยวกับการใช้สัมผัสใน แต่ในสุภาษิตพระร่วงพบการใช้สัมผัสในจำนวนมาก สัมผัสในที่ใช้นั้นช่วยให้สุภาษิตมีความไพเราะ สื่อความได้ชัดเจนและสามารถจดจำได้ง่ายขึ้น

1.6 การใช้สัมผัสนอก

การใช้คำสัมผัสนอก คือ การที่ผู้แต่งใช้คำที่มีเสียงสระเดียวกันสัมผัสกัน เพื่อให้ข้อความคล้องจอง ไพเราะ และถูกกฏข้อบังคับของคำประพันธ์แต่ละชนิด คำประพันธ์ประเภทร้อยมีการบังคับสัมผัสนอก คือ คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสไปยังคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 หรือคำหนึ่งคำใดของวรรคถัดไป แต่โดยมากนิยมสัมผัสคำที่ 1 และ 2 ในสุภาษิตพระร่วงพบการรับสัมผัสคำที่ 4 ในวรรคด้วย

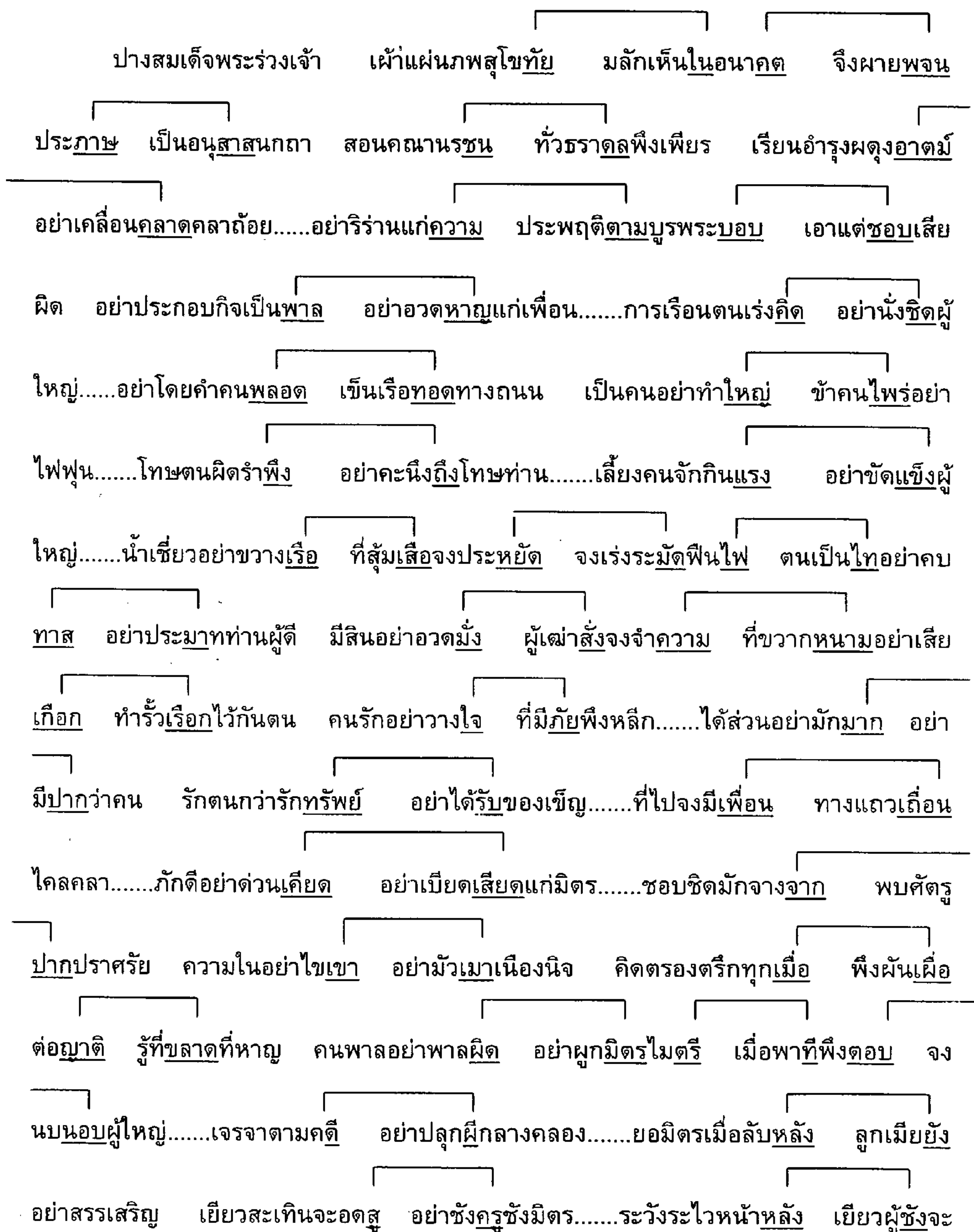
คำรับสัมผัสที่พบมากที่สุดอันดับที่หนึ่งเป็นคำรับสัมผัสคำที่ 2 จำนวน 73 วรรค
อันดับที่สองเป็นคำรับสัมผัสคำที่ 3 จำนวน 63 วรรค อันดับที่สามเป็นคำรับสัมผัสคำที่ 1
จำนวน 42 วรรค อันดับที่สุดเป็นคำรับสัมผัสคำที่ 4 จำนวน 4 วรรค ดังต่อไปนี้

1.6.1 คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสไปยังคำที่ 2 ของวรรคถัดไป พบจำนวน
73 วรรคสัมผัส ได้แก่

ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า   เฝ้าผ่านภาพสุโขทัย   มลักเห็นในอนาคต   จึงผายพจน
 ประภาษ   เป็นอนุสาสนกถา   สอนคณารชน.....อย่าเคลื่อนคลาตคลาถ้อย   เมื่อน้อย
 ให้เรียนวิชา   ให้หาสินเมื่อใหญ่   อย่าไผ่เอาทรัพย์ท่าน.....อย่าอวดหาญแก่เพื่อน   ไปเรือน
 ท่านอย่างนังนาน.....อย่าไผ่สูงให้พันศักดิ์   ที่รักอย่าดูถูก.....สร้างกุศลอย่ารู้โรย   อย่าโดย
 คำคนพลอด   เข็นเรือทอดทางถนน   เป็นคนอย่าทำใหญ่   ข้าคนไพรอย่าไผ่พ่น   คบขุน
 นางอย่าโหด   โทษตนผิดรำพึง   อย่าคะเนถึงโทษท่าน   หวานพืชจักเอาผล   เลี้ยงคนจัก
 กินแรง   อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่   อย่าไผ่ตนให้เกิน   เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว   น้ำเขียวอย่าขวาง
 เรือ.....ปลีกตนไปโดยด่วน   ได้ส่วนอย่ามักมาก   อย่ามีปากว่าคน   รักตนกว่ารักทรัพย์.....
 ของฝากท่านอย่ารับ   ที่ทับจงมีไฟ   ที่ไปจงมีเพื่อน   ทางแถวเถื่อนไคลคลา   ครูปาสอน
 อย่าโกรธ.....ภักดีอย่าด่วนเคียด   อย่าเบียดเสียดแก่มิตร   ที่ผิดช่วยเตือนตอบ   ที่ชอบช่วย
 ยกยอ   อย่าขอของรักมิตร   ชอบขิดมักจางจาก   พบศัตรูปากปราศรัย   ความในอย่าไข
 เขา.....รู้ที่ตลาดที่หาญ   คนพาลอย่าพาลผิด.....จงบนอบผู้ใหญ่   ช่างไล่เล่นเสียงหลบ
 สุวานขออย่าขอตอบ   อย่างอุปจิตริษยา.....อย่าปลุกผีกลางคลอง   อย่าปองเรียนอาถรรพ์

.....จงยลเยี่ยงสัมฤทธิ์แตกมีเสียว   ลูกเมียอย่าวางใจ   ภายใต้อย่านำออก   ภายนอกอย่า
 นำเข้า   อาสาเจ้าจนตนตาย   อาสานายจงพอแรง   ของแพงอย่ามักกิน   อย่ายื่นคำคน
 โลก   โอบอ้อมเอาใจคน   อย่ายลเหตุแต่ไกล   ท่านให้อย่าหมายโทษ   คนโหดให้เอ็นดู
 ยอครูยอต่อน้า   ยอข้าเมื่อแล้วกิจ   ยอมิตรเมื่อลับหลัง   ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ   เยี้ยว
 สะเทินจะอดสู.....เข้าออกอย่าวางใจ   ระวังระไวหน้าหลัง.....อย่ากริ้วโกรธเนื่อง নিজ   ผิดผิด
 ปลิดไปร้าง.....คิดชวนชวายุที่ชอบ   ได้ตอบอย่าเสียคำ   คนขำอย่าร่วมรัก.....พาลูกหลาน
 มากิน   ระบือระบิลอย่าฟังคำ   การจะทำอย่าด่วนได้   อย่าใช้คนบังบด.....เผ้าท้าวไทยอย่า
 ทรนง   ภักดีจงอย่าเกียจ   เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ   นอบนบใจใสสุจริต   อย่าขุดคนด้วยปาก
 อย่าถากคนด้วยตา   อย่าพาดพิงด้วยหู.....อย่าริกล้าวคำคด   คนทรยศอย่าเชื่อ   อย่าเผื่อแผ่
 ความผิด   อย่าผูกมิตรคนจร   ท่านสอนอย่าสอนตอบ   ความชอบจำใส่ใจ   ระวังระไวที่ไป
 มา.....อย่าโน้มน้าผู้อื่น   อย่าดีนยกยอตน   คนจนอย่าดูถูก.....ตระกูลตนจงคำนับ   อย่าจับ
 ลิ่นแก่คน   ท่านรักตนจงรักตอบ   ท่านนอบตนจงนอบแทน   ความแค้นให้ประหยัด   เผ่า
 กษัตริย์เพลิงงู   อย่าดูถูกว่าน้อย   หึงห้อยอย่าแข่งไฟ.....คิดข้างหน้าอย่าเบา   เมื่อเข้าศึก
 ระวังตน   เป็นคนเรียนความรู้   จงยั้งผู้ผู้มีศักดิ์   อย่างง่ายยามีดี   อย่าตั้งให้แก่กา.....อย่าตี
 สุนัขห้ามเห่า   ข้าเก่าร้ายอดเอา.....ตรับตรึงรองปฏิบัติ   โดยอรรถอันถ่องถ้วน.....เลศอ้าง

1.6.2 คำสุดท้ายของวรรคหน้าส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคถัดไป พบ 63
วรรคสัมผัส ได้แก่

คอยโทษ   อย่ากริ้วโกรธเนื่องในใจ   ผิวผิดปลิดไปร้าง   ข้างตนไว้อาวธ   เครื่องสรรพพยุทร
อย่าวางจิต   คิดทุกข์ในสงสาร   อย่าทำการที่ผิด.....ระบิระบิลอย่าฟังคำ   การจะทำอย่า
ด่วนได้.....ฝากของรักจงพอใจ   เฝ้าท้าวไทอย่าทรนง.....อย่าพาผิดด้วยหู   อย่าเลียนครุ
เตื่อนด่า.....อย่าเื่อแผ่ความผิด   อย่าผูกมิตรคนจร.....อย่าจับลิ้นแก่คน   ท่านรักตนจงรัก
ตอบ.....หึงห้อยอย่าแข่งไฟ   อย่าปองภัยต่อท้าว   อย่ามักห้าวพลันแตก   อย่าเข้าแบก
งาช้าง   อย่าออกก้างขุนนาง   ปางมีชอบท่านช่วย   ปางป่วยท่านชิงชัง   ผิจะบังบังจงลับ
ผิจะจับจับจงมัน   ผิจะคั้นคั้นจงดาย   ผิจะหมายหมายจงแท้   ผิจะแก้แก้จงกระจ่าง   อย่า
รักห่างกว่าชิด.....เป็นคนเรียนความรู้   จงยิงผู้ผู้มีศักดิ์.....ใจอย่าเบาจงหนัก   อย่าดีสุนัข
ห้ามเห่า   เข้าเก่าร้ายอดเอา   อย่ารักเหากว่าผม   อย่ารักลมกว่าน้ำ   อย่ารักถ้ากว่าเรื่อน
อย่ารักเื่อนกว่าตะวัน   สบสิงสรรพโอวาท   ผู้เป็นปราชญ์พิงสดับ

1.6.3 คำสุดท้ายของวรรคหน้าส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1 ของวรรคถัดไป พบ 42 วรรคสัมผัส ได้แก่

ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า   เฝ้าแผ่นภพสุโขทัย.....ท้าวธราดลพิงเพียร   เรียนอำรุงผดุง
อาตม์.....ไปเรื่อนท่านอย่านั่งนาน   การเรื่อนตนเร่งคิด.....ที่รักอย่าดูถูก   ปลุกไมตรีอย่ารู้
ร้าง   สร้างกุศลอย่ารู้โรย.....คบขุนนางอย่าไหด   โทษตนผิดรำพึง   อย่าคะนึงถึงโทษท่าน
หว่านพิชจักเอาผล.....อย่าประมาทท่านผู้ดี   มีสินอย่าอวตมั่ง.....ทำริ้วเรื่อกไว้กันตน   คน
รักอย่าวางใจ   ที่มีภัยพิงหลีก   ปลีกตนไปโดยด่วน.....อย่าได้รับของเข็ญ   เห็นงามตาอย่า

ปอง ของ ฝาก ท่าน อย่า รับ.....ครู บา สอน อย่า โกรธ   โทษ ตน ผิด พึง รู้   ผู้ เสีย สิน อย่า เสีย ศักดิ์

ภัก ดี อย่า ด่วน เคียด.....อย่า มัว เมา เนื่อง นิจ   คิด ตรง ตริก ทุก เมื่อ.....อย่า ปอง เรียน อา ถรรพ์

พลัน นิบ หาย วาย ม้วย.....อย่า ยิน คำ คน โลก   โอบ อ้อม เอา ใจ คน.....อย่า ชัง ครู ชัง มิตร   ผิด

อย่า เอา เอา แต่ ชอบ   นอบ ทน ต่อ ผู้ เฒ่า   เข้า ออก อย่า วาง ใจ.....อย่า กริ้ว โกรธ เนื่อง นิจ   ผิด

ผิด ปลิด ไป ร้าง   ข้าง ตน ไว้ อาวุธ   เครื่อง สรรพ พุทธ อย่า วาง จิต   คิด ทุก ข ใน สง สาร   อย่า

ทำ การ ที่ ผิด   คิด ชวน ขาย ที่ ชอบ.....คน ฆ่า อย่า ร่วม รัก   พร รค พวก พึง ทำ นุ   ปลุก เอา แรง

ทั่ว ตน   ยล เยี่ยง ไถ่ นก กระทำ   พาล ลูก หลาน มาก ิน.....อย่า ใช้ คน บัง บด   ทด แทน คุณ ท่าน

เมื่อ ยาก   ฝาก ของ รัก จง พอ ใจ.....เจ้า เคียด อย่า เคียด ตอบ   นอบ นบ ใจ ใส สุ ทธิ.....อย่า ถาก

คน ด้วย ตา   อย่า พา ผิด ด้วย หู   อย่า เลี่ยน ครู เตือน ตา   อย่า รัก กล่าว คำ จด.....เม ต ตา ตอบ

ต่อ มิตร   คิด แล้ว จึง เจรจา   อย่า นิน หา ผู้ อื่น   อย่า ตี น ยก ยอ ตน   คน จน อย่า ดู ถูก   ปลุก

ไม ตรี ทั่ว ชน.....อย่า ออก ก้าง ขุน นาง   ป้าง มี ชอบ ท่าน ช่วย.....อย่า รัก ห่าง กว่า ชิด   คิด ข้าง

หน้า อย่า เบา.....อย่า ตึง ให้ แก่ กา   อย่า ตี ปลา หน้า ไซ   ใจ อย่า เบา จง หนัก.....ผู้ เป็น ปราชญ์

พึง สดับ   ตรั บ ติ ตรอง ปฏิบัติ

1.6.4 คำสุดท้ายของวรรคหน้าส่งสัมผัสไปยังคำที่ 4 ของวรรคถัดไป พบ 4 วรรคสัมผัส ได้แก่

การใช้คำสัมผัสนอกนี้ผู้แต่งกำหนดใช้ตามกฎหมายข้อบังคับของการใช้สัมผัสของคำประพันธ์ประเภทร้อยสุภาพ คือ คำสุดท้ายของวรรคหน้าส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 หรือคำหนึ่งคำใดของวรรคถัดไป เช่น อย่าประมาทท่านผู้ดี มีสินอย่าอวดมั่ง ภายในอย่า
นำออก ภายนอกอย่านำเข้า อย่าพาผิดด้วยหู อย่าเลียนครูเตือนดำ เป็นต้น การใช้คำ
รับสัมผัสเป็นคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 นอกจากจะตรงตามกฎหมายข้อบังคับแล้วยังทำให้สุภาพมีความ
ไพเราะ คล่องจอง และจดจำได้ง่าย แต่ในสุภาพพระร่วงยังมีการใช้คำรับสัมผัสคำที่ 4 ใน
วรรคที่มีจำนวนคำมากขึ้น เช่น (อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์) พลับนิบหาย
วายม้วย อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิตัด เป็นต้น

สุภาพที่มีความยาวมากทำให้คำที่รับ - ส่งสัมผัสห่างกันเป็นผลให้ความไพเราะของ
สุภาสิตลดลงเพราะเป็นลักษณะที่ขัดกับความนิยมว่าไพเราะในการใช้คำรับสัมผัสไม่เกิน
ตำแหน่งที่ 3 ของวรรค ในกรณีที่พิจารณาตามความสมบูรณ์ของเนื้อความการใช้จำนวนคำ
ในวรรคมากขึ้นแต่ช่วยทำให้สื่อความกันเข้าใจชัดเจน แม้ว่าจะขาดความไพเราะไปบ้าง
เพราะจุดประสงค์หลักของผู้แต่ง คือ การอบรมสั่งสอนความประพฤติแก่ผู้อ่าน มิใช่แสดงฝีมือ
ในเชิงการประพันธ์

1.7 การใช้สัญลักษณ์

การใช้สัญลักษณ์ คือ การที่ผู้แต่งกำหนดคำขึ้นมาใช้ให้มีความหมายถึงอีกสิ่งหนึ่ง
สัญลักษณ์ที่ใช้อาจเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ ในสุภาพพระร่วงพบสัญลักษณ์ที่เป็น
รูปธรรมแทนนามธรรม ดังนี้

- หิงห้อยอย่าแข่งไฟ

หิงห้อยอย่าแข่งไฟ เป็นคำสัญลักษณ์คำที่ 1 ในจำนวน 4 คำ เป็นคำสัญลักษณ์ที่ใช้
ต้นวรรค

หิงห้อย หมายถึง คนธรรมดาทั่วไปที่ไม่มีอำนาจ บารมี หรือฐานะ

หิ้งห้อยอย่าแข่งไฟ เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อรู้ว่าตนเป็นคนธรรมดาทั่วไปก็ไม่ควรไปติดแข่งชั้นกับผู้มีอำนาจ บารมีหรือฐานะดีกว่าตน เพราะว่าไม่มีทางที่จะสู้ท่านเหล่านั้นได้ อีกทั้งตนอาจได้รับอันตรายถึงชีวิต

- อย่าจับลิ้นแก่คน

อย่าจับลิ้นแก่คน เป็นคำสุภาษิตลักษณะคำที่ 3 ในจำนวน 5 คำ เป็นคำสุภาษิตลักษณะที่ใช้กลางวรรค

ลิ้น หมายถึง คำพูด

อย่าจับลิ้นแก่คน เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรยึดถือหรือตั้งใจจับผิดคำพูดของผู้อื่นอาจทำให้บาดหมางใจกันได้

- อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติด

อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติด เป็นคำสุภาษิตลักษณะคำที่ 4 กับ 5 ในจำนวน 7 คำ เป็นคำสุภาษิตลักษณะที่ใช้กลางวรรค

ถั่วแตก หมายถึง การดำเนินชีวิตที่ล้มเหลวจนยากที่จะกลับตัวได้

อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติด เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรดำเนินชีวิตอย่างถั่วแตก คือ ถั่วเป็นภาชนะที่ทำมาจากดินหรือกระเบื้องเมื่อแตกแล้วก็ไม่สามารถนำมาสร้างใหม่ได้อีก กลายเป็นสิ่งไร้ค่า ถั่วแตกเปรียบเหมือนการดำเนินชีวิตที่ล้มเหลวจนไม่สามารถตั้งตัวใหม่ได้

นอกจากถั่วแตกจะหมายถึงการดำเนินชีวิตที่ล้มเหลวแล้ว ยังอาจหมายถึงความประพฤติที่ไม่ดีซึ่งกระทำมานานจนไม่สามารถกลับตัวกลับใจได้

- จงยลเยี่ยงสัมฤทธิ์แตกมิเสีย

จงยลเยี่ยงสัมฤทธิ์แตกมิเสีย เป็นคำสุภาษิตลักษณะคำที่ 4 กับ 5 ในจำนวน 7 คำ เป็นคำสุภาษิตลักษณะที่ใช้กลางวรรค

สัมฤทธิ์ หมายถึง การดำเนินชีวิตในลักษณะที่กระทำผิดแล้วสามารถกลับตัวได้

จงยลเยี่ยงสัมฤทธิ์แตกมิเสีย เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” เป็นคำที่แสดงถึงการให้ปฏิบัติ มีความหมายสืบเนื่องจาก อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติด คือ นอกจากจะไม่ดำเนินชีวิตที่จะทำให้ตนล้มเหลวแล้ว ยังต้องทำตนให้เหมือนสัมฤทธิ์ที่แตกหรือเสียหายแล้วสามารถนำมาหลอมสร้างใหม่ได้

- อย่าเข้าแบกงาช้าง

อย่าเข้าแบกงาช้าง เป็นคำสัญลักษณ์คำที่ 4 กับ 5 ในจำนวน 5 คำ เป็นคำสัญลักษณ์ที่ใช้ทำยรรรค

งาช้าง หมายถึง ภาระรับผิดชอบที่ยิ่งใหญ่

อย่าเข้าแบกงาช้าง เป็นสุภาษิตที่ใช้คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงถึงการห้ามปฏิบัติ หมายความว่า ไม่ควรอาสาเข้ารับผิดชอบภาระหน้าที่ที่จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง เป็นการกระทำที่ไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ เลย

นอกจากงาช้าง จะหมายถึง ภาระรับผิดชอบที่ยิ่งใหญ่แล้ว ยังอาจหมายถึงการอาสาเข้าไปช่วยหรือยุ่งเกี่ยวกับเรื่องราวของผู้มีอำนาจหรือยศศักดิ์ ในลักษณะนี้อาจทำให้ผู้เป็นเจ้าของเรื่องราวหรือฐานะนั้นไม่พอใจ ตัวเองก็อาจมีภัยถึงชีวิตได้

การที่ผู้แต่งเลือกใช้คำช้างต้นเป็นสัญลักษณ์เพราะเป็นสิ่งที่เห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน มีคุณสมบัติประจำตัว คือ “หึ่งห้อย” เป็นสัตว์ตัวเล็กที่มีแสงในตัวเอง แต่แสงนั้นริบหรี่ จึงใช้เปรียบเทียบกับคนที่มีฐานะ บารมีหรือกำลังน้อยซึ่งไม่สามารถต่อสู้หรือแข่งขันกับผู้ที่เหนือกว่าได้ “ถ้วยแตก” ถ้วยเป็นภาชนะที่ทำด้วยกระเบื้องซึ่งเมื่อแตกเสียหายแล้วไม่สามารถนำมาสร้างใหม่ได้ จึงเปรียบเทียบกับผู้ที่ประพบัติตัวเสียหายมากจนไม่สามารถกลับตัวได้ “สัมฤทธิ์แตก” สัมฤทธิ์ เป็นโลหะผสมระหว่างทองแดงและดีบุก ซึ่งไม่แตก แม้บิดเบี้ยวเปลี่ยนรูปไป แต่สามารถนำมาหลอมสร้างใหม่ได้ เปรียบเทียบกับผู้ที่ประพบัติตัวเสียหายเล็กน้อยจึงสามารถกลับตัวใหม่ได้ “งาช้าง” งา เป็นฟันของช้าง ซึ่งมีขนาดใหญ่และน้ำหนักมาก แม้ผู้มีร่างกายแข็งแรงถ้าเข้าแบกงาช้างก็ต้องใช้กำลังมาก “ลิ้น” เป็นอวัยวะในช่องปากของคน นอกจากใช้ในการรับรสของอาหารแล้ว ยังช่วยในการกล่อมเกล่าเสียงที่เปล่งออกมาให้เป็นเสียงสระและเสียงพยัญชนะเพื่อสร้างเป็นคำขึ้น ลิ้นจึงเป็นอวัยวะสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพูด เมื่อคำสัญลักษณ์เหล่านี้มีคุณสมบัติดังกล่าวจึงสามารถโยงความคิดระหว่างคำสัญลักษณ์นั้นกับสิ่งที่สั่งสอนเป็นผลให้เข้าใจง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

ลักษณะการใช้สัญลักษณ์ที่อ้างถึงสิ่งที่เห็นในชีวิตประจำวันและมีคุณสมบัติประจำตัวนี้มีปรากฏทั่วไปในวรรณคดีไทย แต่สำหรับวรรณคดีคำสอนบางเรื่องมีการใช้สัญลักษณ์เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายและรวดเร็วเช่นกัน เช่น โคลงโลกนิติ ก็มีการใช้ “หึ่งห้อย” เป็นสัญลักษณ์เช่นเดียวกัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

- หึ่งห้อยสองกันสู้

บัตเทียบเทียมรัตนอัน

ทองเหลืองหลู่สุวรรณ

พาลว่าตนเองอ้า

แสงจันทร์

เอี่ยมขำ

ธรรมชาติ

อาจล้ำเลยกวีฯ

และ

- มือตัวนึกคิดจะมล้าง	เขาหมาย
ปากตัวนถ่มน้ำลาย	เลียบฟ้า
<u>หิ้งห้อย</u> แข่งแสงฉาย	สุริเยศ
คนทุพพลอวดกล้า	แข่งผู้มีบุญฯ

นอกจากหิ้งห้อยแล้วไม่พบสัญลักษณ์อื่นอีก ดังนั้นสัญลักษณ์ที่ใช้ในสุภาสิตพระร่วง คือ หิ้งห้อย ถ้วยแตก สัมฤทธิ์แตก และงาช้าง และหิ้งห้อยนั้นก็จะพบเฉพาะในสุภาสิตพระร่วงเท่านั้นและจะพบสัญลักษณ์เพียงบางสัญลักษณ์ดัง “หิ้งห้อย” ในโคลงโลกนิติด้วย

2. การใช้ประโยค

การใช้ประโยค หมายถึง การนำคำมาเรียบเรียงให้เป็นข้อความที่มีใจความสมบูรณ์ ลักษณะของประโยคจะแตกต่างกันตามเจตนาของผู้ใช้ ลักษณะประโยคมีหลายประเภท เช่น ประโยคคำถาม ประโยคปฏิเสธ ประโยคบอกเล่า ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง เป็นต้น จากการศึกษาสุภาสิตพระร่วงซึ่งเป็นวรรณกรรมคำสอนพบประโยคหลายประเภท ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

2.1 ประโยคคำสั่ง คือ ลักษณะของประโยคที่ผู้แต่งเจตนาให้ผู้อ่านกระทำตามหรือมิให้กระทำในสิ่งที่กล่าวนั้น ดังนี้

2.1.1 ประโยคคำสั่งที่ใช้คำว่า “จง” และ “ให้” มีการเรียงคำในประโยคโดยใช้ คำสั่งดังกล่าวก่อนประโยค กลางประโยค หรือท้ายๆ ประโยค

2.1.1.1 การใช้คำว่า “จง” “จง” เป็นคำแสดงเจตนาอย่างชัดเจนว่าต้องการ ให้ปฏิบัติเนื่องจากเป็นเรื่องสำคัญ ผู้แต่งใช้คำว่า “จง” ที่ต้นประโยค กลางประโยค หรือท้ายๆ ประโยค และละคำว่า “จง” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค ดังนี้

ก. ใช้คำว่า “จง” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค แบ่งเป็น

1) ใช้คำว่า “จง” ที่ต้นประโยค ได้แก่

- จงเร่งระมัดฟันไฟ

จงเร่งระมัดฟันไฟ หมายความว่า ให้มีความระมัดระวังเกี่ยวกับไฟ เนื่องจากสมัยโบราณต้องก่อไฟเพื่อการหุงต้มอาหารและให้แสงสว่าง จึงต้องรู้จักระวังควบคุมมิให้ไหม้ลุกลาม จนเกิดอันตรายได้

- จงบอบนอบผู้ใหญ่

จงบอบนอบผู้ใหญ่ หมายความว่าผู้น้อยสมควรคารวะผู้อาวุโสซึ่งเป็นธรรมเนียมไทยที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

- จงบลเยี่ยงสัมฤทธิ์แตกมิเสีย

จงบลเยี่ยงสัมฤทธิ์แตกมิเสีย หมายความว่า สัมฤทธิ์เป็นโลหะซึ่งเมื่อแปรรูปไปแล้วสามารถนำมาหลอมสร้างใหม่ให้ดีขึ้นเหมือนเดิมได้อีก ดังนั้นคนจึงควรมีคุณลักษณะที่ดีเช่น โลหะสัมฤทธิ์

- จงยิ่งผู้ผู้มีศักดิ์

จงยิ่งผู้ผู้มีศักดิ์ หมายความว่า ควรนำแบบอย่างของผู้มีศักดิ์มาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น ศักดิ์ในที่นี้ หมายถึง ศักดิ์ศรี, ตำแหน่งที่สำคัญ, ความรู้สูง, สติปัญญาดี

2) ใช้คำว่า “จง” ที่กลางประโยค ได้แก่

- ภักดีจงอย่าเกียจ

ภักดีจงอย่าเกียจ หมายความว่า ต้องมีความจงรักภักดีต่อผู้นำหรือผู้ปกครองบ้านเมืองอย่างมั่นคงไม่มีข้อเคลือบแคลง

- ที่ทับจงมีไฟ

ที่ทับจงมีไฟ หมายความว่า สถานที่อยู่อาศัยก่อไฟหรือจุดตะเกียงไว้ให้มีแสงสว่างเพียงพอเพื่อป้องกันภัยจากสัตว์ร้ายหรือคนร้ายที่จะเข้ามาทำอันตราย

- ที่ไปจงมีเพื่อน

ที่ไปจงมีเพื่อน หมายความว่า เมื่อจะไปสถานที่แห่งใดก็ควรมีเพื่อนไปด้วย หากมีปัญหาดังกล่าวก็สามารถช่วยกันแก้ไขได้

- ที่สุมเสื่อจงประหยัด

ที่สุมเสื่อจงประหยัด หมายความว่า เมื่อเราต้องอยู่ในสถานที่ใช้แอบซุ่มเสื่อเพื่อดักจับเสือหรือสัตว์อื่นๆ นั้น เราควรมีความระมัดระวัง รอบคอบเพื่อความปลอดภัย

- ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ

ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ หมายความว่า ผู้สูงอายุหรือผู้เฒ่าผู้แก่สั่งสอนสิ่งใด ผู้อ่อนวัยกว่าก็ควรจดจำ เชื่อถือเพราะท่านเป็นผู้ประสบการณ์มากมาย ที่จะแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อลูกหลาน

- อาสานายจงพอแรง

อาสานายจงพอแรง หมายความว่า การรับใช้กิจการงานของเจ้านายควรกระทำเต็มความสามารถเพื่อให้กิจการงานนั้นบรรลุผลสำเร็จ

- ตระกูลตนจงคำนับ

ตระกูลตนจงคำนับ หมายความว่า ตระกูลหรือบรรพบุรุษของเรา เราก็ต้องให้ความเคารพ นับถือ เพราะท่านเป็นผู้มีพระคุณได้วางรากฐานที่ดีและมั่นคงไว้ให้ลูกหลาน

- ฝากของรักจงพอใจ

ฝากของรักจงพอใจ หมายความว่า การจะให้ของฝากหรือของกำนัลแก่ผู้ใดก็ควรให้สิ่งที่เขาชอบหรือพอใจจึงจะเป็นการดีที่สุด

- ท่านรักตนจงรักตอบ

ท่านรักตนจงรักตอบ หมายความว่า เมื่อผู้ใดให้ความรักแก่เรา เราก็ควรให้ความรักตอบแก่ผู้นั้นด้วย

- ท่านนอบตนจงนอบแทน

ท่านนอบตนจงนอบแทน หมายความว่า ผู้ใดให้ความเคารพนอบน้อมแก่เรา เราก็ให้ความเคารพนอบน้อมตอบแก่ผู้นั้นเช่นกัน

3) ใช้คำว่า “จง” ที่ท้ายๆ ประโยค ได้แก่

- ผิจะบังบังจงลับ

ผิจะบังบังจงลับ หมายความว่า ถ้าจะปกปิดสิ่งใดก็ต้องปกปิดให้มิดชิด มิให้ผู้ใดสามารถล่วงรู้ได้

- ผิจะจับจับจงมัน

ผิจะจับจับจงมัน หมายความว่า ถ้าจะทำการสิ่งใดก็ต้องทำด้วยความตั้งใจที่มั่นคง แน่ใจ ไม่ทำๆ หยุดๆ หรือเปลี่ยนใจบ่อยๆ

- ผิจะคั่นคั่นจงตาย

ผิจะคั่นคั่นจงตาย หมายความว่า ถ้าจะบีบคั้นหรือเค้นสิ่งใดก็ต้องทำให้มัน มิให้สิ่งนั้น หลุดรอดไปได้จนกว่าจะได้ผลตามที่หวัง

- ผิจะหมายหมายจงแท้

ผิจะหมายหมายจงแท้ หมายความว่า ถ้าต้องการสิ่งใดก็ต้องตั้งใจอย่างแน่วแน่มิเปลี่ยนความตั้งใจง่าย ๆ

- ผิจะแก้แก้จงกระจ่าง

ผิจะแก้แก้จงกระจ่าง หมายความว่า ถ้าจะแก้ไขสิ่งใดก็ต้องแก้จนได้ผลแน่นอนชัดเจน มิให้สิ่งนั้นค้างคาใจอยู่

ข. ละคำว่า “จง” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค แบ่งเป็น

1) ละคำว่า “จง” ที่ต้นประโยค ได้แก่

- (จง) ประพฤติตามบุญพระบอบ

(จง) ประพฤติตามบุญพระบอบ หมายความว่า ควรกระทำตามวัฒนธรรมประเพณีที่มี มาแต่โบราณเพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขในสังคม

- (จง) นอบตนต่อผู้เฒ่า

(จง) นอบตนต่อผู้เฒ่า หมายความว่า ต้องแสดงความเคารพนอบน้อมตนต่อผู้อาวุโส ตามขนบธรรมเนียมที่ดั่งามมาแต่ดั้งเดิม

2) ละคำว่า “จง” ที่กลางประโยค ได้แก่

- เมื่อเข้าศึก (จง) ระวังตน

เมื่อเข้าศึก (จง) ระวังตน หมายความว่า เมื่อถึงยามศึกสงครามหรือยามต่อสู้เข้าศึกจะ ต้องมีความระมัดระวังตนเองไม่ให้เกิดอันตรายได้

- ช้างไล่แล่น (จง) เลี่ยงหลบ

ช้างไล่แล่น (จง) เลี่ยงหลบ หมายความว่า เมื่อช้างหรือภัยอันตรายที่ใหญ่หลวงเข้ามา ใกล้ตัวเรา เราก็ควรหาทางหลบหลีกให้พ้นอันตราย

- การเรื่อนตน (จง) เร่งคิด

การเรื่อนตน (จง) เร่งคิด หมายความว่า เรื่องเกี่ยวกับครอบครัวหรือในบ้านของตนเองควรหมั่นคิดพัฒนาหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2.1.1.2 การใช้คำว่า “ให้” “ให้” เป็นคำแสดงเจตนาของผู้แต่งที่ต้องการให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับการใช้คำว่า “จง” ผู้แต่งใช้คำว่า “ให้” ไว้ที่ต้นประโยค กลางประโยค และละคำว่า “ให้” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค ดังนี้

ก. ใช้คำว่า “ให้” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค แบ่งเป็น

1) ใช้คำว่า “ให้” ที่ต้นประโยค ได้แก่

- ให้หาสินเมื่อใหญ่

ให้หาสินเมื่อใหญ่ หมายความว่า เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วควรรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ เพราะเป็นวัยหนุ่มสาวที่มีกำลังวังชา สามารถทำงานต่างๆ ได้อย่างเต็มที่

2) ใช้คำว่า “ให้” ที่กลางประโยค ได้แก่

- เมื่อน้อยให้เรียนวิชา

เมื่อน้อยให้เรียนวิชา เป็นสุภาษิตสอนคู่กับ “ให้หาสินเมื่อใหญ่” หมายความว่า เมื่อเป็นเด็กก็ควรศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ให้มากก่อนโตเป็นผู้ใหญ่จึงค่อยทำงานหาเลี้ยงชีพ

- คนโหดให้เอ็นดู

คนโหดให้เอ็นดู หมายความว่า เราควรให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยกว่าเรา เพื่อช่วยให้เขาพ้นจากความลำบาก

ข. ละคำว่า “ให้” ที่ส่วนกลางของประโยค ได้แก่

- โทษตนผิด (ให้) รำพึง

โทษตนผิด (ให้) รำพึง หมายความว่า เมื่อรู้ว่าตนกระทำความผิดก็ต้องรู้และพิจารณาความผิดของตนเองเพื่อหาทางแก้ไขข้อผิดพลาดนั้น

จากการวิเคราะห์ประโยคคำสั่งในสุภาษิตพระร่วง พอสรุปได้ว่า ประโยคคำสั่งในสุภาษิตพระร่วง ใช้คำว่า “จง” และ “ให้” ไว้ในส่วนต่างๆ ของประโยค สุภาษิตที่ใช้คำว่า “จง” ไว้กลางประโยคพบมากที่สุด จำนวน 10 สุภาษิต รองลงมาเป็นการใช้ “จง” ท้ายๆ ประโยค และละ “จง” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยคพบอย่างละ 5 สุภาษิต ลักษณะการใช้ “จง” ที่เหมือนกันคือ ผู้แต่งกล่าวสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก่อนแล้วคั่นด้วยคำว่า “จง” ต่อจากนั้นบอกวิธีปฏิบัติหรือกระทำต่อสิ่งนั้น เช่น ตระกูลตนจงคำนับ ผีจะบังบังจงลับ การเรื่อนตน (จง) เร่งคิด

เป็นต้น ส่วนการใช้ “จง” ต้นประโยคนั้นเป็นการบอกหรือสั่งตั้งแต่ต้น แล้วตามด้วยสิ่งที่จะให้กระทำ เช่น จงเร่งระมัดระวังไฟ (จง) ประพฤติตามบุรพพระบอบ เป็นต้น

สุภาสิตที่ใช้คำว่า “ให้” มีลักษณะเช่นเดียวกับสุภาสิตที่ใช้คำว่า “จง” ดังกล่าวแล้วแต่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยในเรื่องน้ำหนักของการเน้นย้ำให้ปฏิบัติหรือกระทำต่อสิ่งนั้นๆ มากกว่าสุภาสิตที่ใช้คำว่า “ให้” เล็กน้อย คำว่า “จง” มีนัยว่าต้องปฏิบัติ แต่คำว่า “ให้” มีนัยว่าควรปฏิบัติ เช่น เมื่อน้อยให้เรียนวิชา จงเร่งระมัดระวังไฟ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการวางตำแหน่งคำว่า “จง” และคำว่า “ให้” ไว้ส่วนใดของประโยคก็ตามผู้แต่งต้องการเน้นย้ำให้เกิดการปฏิบัติตามหรือให้ความสำคัญเท่าเทียมกัน แต่ต้องใช้คำว่า “จง” ไว้ในที่ต่างกันเพื่อความไพเราะและความสะดวกในการเล่นสัมผัสระหว่างวรรคเท่านั้น ส่วนประโยคคำสั่งที่ใช้ “ให้” นั้น ผู้แต่งใช้ “ให้” ที่ต้นประโยค 1 สุภาสิต กลางประโยค 2 สุภาสิต และการละ “ให้” ที่ส่วนกลางประโยค 1 สุภาสิต

2.1.2 ประโยคคำสั่งใช้คำว่า “อย่า” ไว้หน้าประโยค กลางประโยค หรือท้ายๆ ประโยค เช่น

2.1.2.1 การใช้คำว่า “อย่า” คำว่า “อย่า” เป็นคำแสดงเจตนาชัดแจ้งว่าต้องการห้ามหรือละเว้นการทำสิ่งนั้น เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรปฏิบัติอย่างยิ่ง ผู้แต่งวางคำว่า “อย่า” ไว้ต้นประโยค กลางประโยค ท้ายๆ ประโยค และละคำว่า “อย่า” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค ดังนี้

ก. ใช้คำว่า “อย่า” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค แบ่งเป็น

1) ใช้คำว่า “อย่า” ที่ต้น หรือต้นๆ ประโยค ได้แก่

- (ท้าวธราดลพึงเพียร เรือนอำรุงผดุงอาตม์) อย่าเคลื่อนคลาตคลาถ้อย

(ท้าวธราดลพึงเพียร เรือนอำรุงผดุงอาตม์) อย่าเคลื่อนคลาตคลาถ้อย หมายความว่า ถ้อยคำสั่งสอนของพระร่วงเป็นสิ่งที่ราษฎรทุกคนควรจดจำเอาใจใส่โดยไม่คลาดเคลื่อนเพื่อนำไปปฏิบัติในสังคม

- อย่าไผ่เอาทรัพย์ท่าน

อย่าไผ่เอาทรัพย์ท่าน หมายความว่า ไม่ควรปรารถนาในทรัพย์สินของผู้อื่นเพราะเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง

- อย่าประกอบกิจเป็นพาล

อย่าประกอบกิจเป็นพาล หมายความว่า ไม่ควรกระทำการใดๆ ที่เป็นไม่ดีหรือก่อความเสียหายทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

- อย่าอวดหาญแก่เพื่อน

อย่าอวดหาญแก่เพื่อน หมายความว่าไม่ควรอวดเก่งกล้าต่อหน้าเพื่อนเพราะอาจทำให้เพื่อนเกิดความรู้สึกไม่พอใจได้

- อย่านั่งชิดผู้ใหญ่

อย่านั่งชิดผู้ใหญ่ หมายความว่าไม่ควรนั่งชิดผู้ใหญ่เพราะการทำเช่นนั้นเป็นการตีเสมอผู้ใหญ่ถือว่าเป็นกิริยาไม่เหมาะสมในสังคมไทย

- อย่าใฝ่สูงให้พ้นศักดิ์

อย่าใฝ่สูงให้พ้นศักดิ์ หมายความว่าไม่ควรคิดหวังในสิ่งที่สูงกว่าฐานะตน เพราะนอกจากเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากแล้วยังอาจได้รับอันตรายจากการกระทำนั้นด้วย

- อย่าโดยคำคนพลอด

อย่าโดยคำคนพลอด หมายความว่าไม่ควรเชื่อตามคำพูดที่ฟังดูอ่อนหวานไพเราะของผู้อื่นเพราะอาจเป็นถ้อยคำเท็จหรือไม่มีประโยชน์ก็ได้

- อย่าคะนึ่งถึงโทษท่าน

อย่าคะนึ่งถึงโทษท่าน หมายความว่าไม่ควรคิดคำนึงแต่โทษหรือความผิดของผู้อื่นตลอดเวลาเพราะอาจสร้างความไม่พอใจแก่ผู้อื่นได้

- อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่

อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่ หมายความว่าไม่ควรขัดต่อคำสั่งสอนของผู้ใหญ่เพราะเป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสม

- อย่าใฝ่ตนให้เกิน

อย่าใฝ่ตนให้เกิน หมายความว่าไม่ควรคิดหวังหรือกระทำสิ่งใด ๆ เกินสถานภาพของตนเพราะเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากลำบาก

- อย่าประมาทท่านผู้ดี

อย่าประมาทท่านผู้ดี หมายความว่าไม่ควรประมาทหรือล่วงเกินบุคคลที่เป็นผู้ดีหรืออยู่ในตระกูลสูง เพราะอาจเป็นอันตรายต่อตน

- อย่ามีปากว่าคน

อย่ามีปากว่าคน หมายความว่า ไม่ควรพูดตำหนิหรือต่อว่าบุคคลอื่น เพราะนอกจากเป็นการแสดงนิสัยไม่ดี และตนเองอาจได้รับอันตรายจากคำพูดนั้นได้

- อย่าได้รับของเข็ญ

อย่าได้รับของเข็ญ หมายความว่า ไม่ควรรับสิ่งของที่มีที่มาไม่สุจริต เช่น สินบนหรือของโจร เพราะอาจนำความเดือดร้อนมาสู่ตนเองได้

- อย่าเบียดเสียดแก่มิตร

อย่าเบียดเสียดแก่มิตร หมายความว่า ไม่ควรเอาเปรียบเพื่อนซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม

- อย่าขอของรักมิตร

อย่าขอของรักมิตร หมายความว่า สิ่งของใดที่เพื่อนรักหรือหวงแหน ตนก็ไม่ควรขอของสิ่งนั้นจากเพื่อน

- อย่ามัวเมาเนื่องนิจ

อย่ามัวเมาเนื่องนิจ หมายความว่า ไม่ควรลุ่มหลงมัวเมาในสิ่งไม่ดีอย่างไม่ลืมหูลืมตา เพราะไม่มีประโยชน์จะมีก็แต่โทษเท่านั้น

- (คนพาลอย่าพาลผิด) อย่าผูกมิตรไมตรี

(คนพาลอย่าพาลผิด) อย่าผูกมิตรไมตรี หมายความว่า ไม่ควรกระทำความผิดตามคนที่ไม่ดี และไม่ควรรสร้างไมตรีกับคนพาล

- อย่ากอปรจิตริษยา

อย่ากอปรจิตริษยา หมายความว่า ไม่ควรมีจิตใจริษยาเมื่อเห็นผู้อื่นดีกว่าตน

- อย่าปลุกผีกลางคลอง (อย่าปองเรียนอาถรรพ์ พลันจับหายวายม้วย)

อย่าปลุกผีกลางคลอง (อย่าปองเรียนอาถรรพ์ พลันจับหายวายม้วย) หมายความว่า ไม่ควรกระทำการที่ไม่เหมาะสมแก่กาลเทศะหรือเกี่ยวข้องกับวิชาอาคมต่างๆ เพราะจะนำความเดือดร้อนมาสู่ตนและผู้เกี่ยวข้องได้

- อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติด

อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติด หมายความว่า ไม่ควรประพฤติเสื่อมเสียจนไม่สามารถแก้ไขได้เหมือนถั่วที่แตกแล้วไม่สามารถนำกลับมาซ่อมแซมใหม่ได้

- อย่ายินคำคนโลภ

อย่ายินคำคนโลภ หมายความว่า ไม่ควรฟังถ้อยคำของคนที่มีความโลภ ต้องการไม่รู้จักพอ เพราะจะทำให้เกิดความคิดโลภตามไปด้วย

- อย่ายลเหตุแต่ใกล้

อย่ายลเหตุแต่ใกล้ หมายความว่า ไม่ควรมองสิ่งต่างๆ แต่เพียงผิวเผินควรจะมีให้ลึกซึ้งและละเอียดถี่ถ้วน

- อย่าชังครูชังมิตร

อย่าชังครูชังมิตร หมายความว่า ไม่ควรโกรธหรือเกลียดครูและเพื่อน เพราะพวกนี้เป็นผู้มีคุณปรารถนาดีต่อเรา

- อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิจ

อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิจ หมายความว่า ไม่ควรอารมณ์เสียหรือแสดงความโกรธบ่อยๆ เพราะเป็นการบั่นทอนร่างกายและจิตใจ

- อย่าทำการที่ผิด

อย่าทำการที่ผิด หมายความว่า ไม่ควรกระทำการใดๆ ที่ไม่ถูกต้อง เพราะจะนำผลเสียหายตามมา

- อย่าใช้คนบังบด

อย่าใช้คนบังบด หมายความว่า ไม่ควรให้คนที่ไม่น่าไว้วางใจหรือมีลัษณคมในให้ทำกิจการงานของตน เพราะอาจมีผลเสียหายมากกว่าผลดี

- อย่าพูดคนด้วยปาก

อย่าพูดคนด้วยปาก หมายความว่า ไม่ใช่ปากหรือคำพูดของตนเองทำร้ายผู้อื่น เป็นสิ่งไม่ถูกต้อง

- อย่าถากคนด้วยตา

อย่าถากคนด้วยตา หมายความว่า ไม่ควรแสดงกิริยาดูหมิ่นเสียดสีผู้อื่นด้วยการใช้สายตา

- อย่าพาดิตด้วยหู

อย่าพาดิตด้วยหู หมายความว่า ไม่ควรฟังเรื่องราวต่างๆ อย่างผิดๆ ซึ่งจะทำให้การกระทำที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวนั้นผิดไปด้วย

- อย่าเลียนครูเตือนคำ

อย่าเลียนครูเตือนคำ หมายความว่า ไม่ควรล้อเลียนคำเตือนหรือคำสั่งสอนของครู เพราะเป็นกิริยาที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง

- อย่าริกกล่าวคำคด

อย่าริกกล่าวคำคด หมายความว่า อย่าหักพุดปด, โกหกหลอกลวงผู้อื่น

- อย่าเผื่อแผ่ความผิด

อย่าเผื่อแผ่ความผิด หมายความว่า ไม่ควรโยนความผิดตนเองไปให้ผู้อื่นร่วมรับผิดชอบด้วย ถือเป็นการเห็นแก่ตัวยิ่ง

- อย่าผูกมิตรคนจร

อย่าผูกมิตรคนจร หมายความว่า ไม่ควรผูกไมตรีกับคนที่ไม่มีหลักแหล่งแน่นอน

- อย่านินทาผู้อื่น

อย่านินทาผู้อื่น หมายความว่า ไม่ควรว่ากล่าวผู้อื่นลับหลังเป็นกิริยาที่ไม่ดี

- อย่าตื่นยกยอดตน

อย่าตื่นยกยอดตน หมายความว่า ไม่กล่าวยกย่องหรือชื่นชมตนเอง เพราะเป็นการแสดงนิสัยที่ไม่ดี

- อย่าจับลิ้นแก่คน

อย่าจับลิ้นแก่คน หมายความว่า ไม่ควรจับผิดคำพูดของผู้อื่น เพราะจะสร้างความไม่พอใจให้แก่เขาได้

- เผือกษัตริย์เพลิงงู อย่าดูถูกว่าน้อย

เผือกษัตริย์เพลิงงู อย่าดูถูกว่าน้อย หมายความว่า บุคคลหรือสิ่งต่างๆ ที่มีอำนาจ บารมี เราไม่ควรประมาทแม้เพียงเล็กน้อยเพราะอาจเป็นอันตรายถึงชีวิต

- อย่าปองภัยต่อหัว

อย่าปองภัยต่อหัว หมายความว่า ไม่ควรคิดทำร้ายผู้เป็นใหญ่หรือเจ้านาย เพราะนอกจากเป็นความคิดไม่ถูกต้องแล้วยังจะนำภัยมาถึงตนเองและผู้อื่นด้วย

- อย่ามักห้าวพลันแตก

อย่ามักห้าวพลันแตก หมายความว่า ไม่ควรมีความห้าวหาญมากเกินไปเพราะอาจเกิดปัญหากับผู้อื่นและนำความเดือดร้อนมาสู่ตนได้

- อย่าเข้าแบกงาช้าง

อย่าเข้าแบกงาช้าง หมายความว่า ไม่ควรรับทำกิจการงานใดๆ ที่ยากลำบากจนเกินไป เพราะจะทำให้ไม่สำเร็จและจะเกิดอันตรายต่อตนได้

- อย่าออกก้างขุนนาง

อย่าออกก้างขุนนาง หมายความว่า ไม่ควรแสดงความกระด้างกระเดื่องต่อขุนนาง ข้าราชการเพราะพวกเขามีอำนาจอาจนำภัยมาสู่ตนได้

- อย่ารักห่างกว่าชิด

อย่ารักห่างกว่าชิด หมายความว่า ไม่ควรพอใจหรือเห็นคุณค่าของสิ่งที่อยู่ไกลตัวมากกว่าสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว

- อย่าถือเอาดี้นกว่าล็ก

อย่าถือเอาดี้นกว่าล็ก หมายความว่า ไม่ควรยึดถือในสิ่งที่เปลือกนอกมากกว่าสิ่งที่ป็นสาระอยู่ข้างใน

- อย่ามักง่ายมิดี

อย่ามักง่ายมิดี หมายความว่า ไม่ควรกระทำสิ่งใดๆ อย่างมักง่าย เพราะจะเกิดผลเสียตามมาภายหลังได้

- อย่าตั้งให้แก่กา

อย่าตั้งให้แก่กา หมายความว่า ไม่ควรกระทำการที่ตนจะได้รับอันตรายแต่ผลประโยชน์ไปตกแก่ผู้อื่น เพราะเป็นการไม่คุ้มค่า

- อย่าตีปลาหน้าไซ

อย่าตีปลาหน้าไซ หมายความว่า ไม่ควรกระทำการใดที่ไปขัดขวางความสำเร็จที่กำลังจะมาถึง เพราะเป็นการเสียเวลาเปล่า

- อย่าตีสุนัขหำเห่า

อย่าตีสุนัขหำเห่า หมายความว่า ไม่ควรกระทำการที่เป็นการฝืนธรรมชาติเพราะจะไม่เกิดผล

- อย่ารักเหากว่าผม อย่ารักลมกว่าน้ำ อย่ารักถ้ำกว่าเรือน อย่า

รักเดือนกว่าตะวัน

อย่ารักเหากว่าผม อย่ารักลมกว่าน้ำ อย่ารักถ้ำกว่าเรือน อย่ารักเดือนกว่าตะวัน หมายความว่า ไม่ควรเห็นสิ่งที่มีคุณค่าน้อยสำคัญกว่าสิ่งที่มีคุณค่ามาก

- ผิตอย่าเอาเอาแต่ชอบ

ผิตอย่าเอาเอาแต่ชอบ หมายความว่า ไม่ควรกระทำความผิตหรือสิ่งไม่ดีแต่จงเลือกกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง

- ใจอย่าเบาจนหนัก

ใจอย่าเบาจนหนัก หมายความว่า ไม่ควรเชื่อสิ่งใดง่าย ๆ แต่ควรมีใจหนักแน่นคิดพิจารณาให้รอบคอบในสิ่งที่ได้ยินมาก่อนจะเชื่อ

2) ใช้คำว่า “อย่า” ที่กลางประโยค ได้แก่

- เข้าเถื่อนอย่าลืมพธำ

เข้าเถื่อนอย่าลืมพธำ หมายความว่า เมื่อไปสถานที่ที่เป็นป่าไม่ควรลืมอาวุธติดตัวไปด้วย

- หน้าศึกอย่านอนใจ

หน้าศึกอย่านอนใจ หมายความว่า เมื่อถึงคราวศึกสงครามไม่ควรตั้งอยู่ในความประมาทควรเตรียมการป้องกันให้พร้อมอยู่เสมอ

- ที่รักอย่าดูถูก

ที่รักอย่าดูถูก หมายความว่า ไม่ควรคิดหรือกระทำการดูถูก ไม่ให้เกียรติคนที่ตนรัก เพียงเพราะเห็นว่าเป็นคนที่คุ้นเคยกัน

- เป็นคนอย่าทำใหญ่

เป็นคนอย่าทำใหญ่ หมายความว่า ไม่ควรทำตัวยิ่งใหญ่เหนือผู้อื่น

- ข้าคนไฟร่อยไฟฟู

ข้าคนไฟร่อยไฟฟู หมายความว่า ไม่ควรโกรธหรือมีโมโหร้ายต่อผู้รับใช้ และข้าทาสบริวาร

- คนรักอย่าวางใจ

คนรักอย่าวางใจ หมายความว่า แม้แต่คนที่เรารักก็ไม่ควรวางใจจนเกินไป

- เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว

เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว หมายความว่า เมื่อไปที่แห่งใดก็ไม่ควรไปคนเดียวควรหาเพื่อนร่วมทางไปด้วยจะได้ช่วยเหลือกันเมื่อมีภัยอันตรายที่อาจมาถึง

- น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ

น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ หมายความว่า ไม่ควรขัดขวางในสิ่งที่มีกำลังแรงเพราะตนจะทานไม่ไหวและอาจได้รับอันตรายได้

- มีสินอย่าอวดมั่ง

มีสินอย่าอวดมั่ง หมายความว่า แม้ตนจะมีทรัพย์สินมากมายก็ไม่ควรแสดงแก่ผู้อื่น เพราะอาจได้รับความเดือดร้อนจากทรัพย์สินนั้นได้

- ได้ส่วนอย่ามักมาก

ได้ส่วนอย่ามักมาก หมายความว่า ควรพอใจในสิ่งที่ตนมี ไม่ควรคิดต้องการให้มากกว่านี้ เพราะอาจได้รับความเดือดร้อนได้

- สู้อยเสียสินอย่าเสียศักดิ์

สูญเสียสินอย่าเสียศักดิ์ หมายความว่า การเสียทรัพย์สินย่อมดีกว่าเสียศักดิ์ศรีเพราะสามารถหาใหม่ได้ แต่ถ้าเสียศักดิ์ศรีก็อาจสร้างขึ้นใหม่ได้ยาก

- ักดิ์อย่าด่วนเคียด

ักดิ์อย่าด่วนเคียด หมายความว่า ควรมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ อย่าได้คิดเคียดแค้นแม้ท่านจะลงโทษเรากก็ตาม

- ความในอย่าไขเขา

ความในอย่าไขเขา หมายความว่า ความลับภายในกลุ่มตนไม่ควรบอกกล่าวแก่ผู้อื่น เพราะอาจเป็นการนำความเสียหายมาสู่กลุ่มตนได้

- คนพาลอย่าพาลผิด

คนพาลอย่าพาลผิด หมายความว่า ไม่ควรกระทำความผิดตามคนพาลเพราะจะทำให้เราเป็นคนพาลไปด้วย

- สุวานขออย่าขอตอบ

สุวานขออย่าขอตอบ หมายความว่า สุนัขหรือสิ่งที่ดีกว่าทำร้ายตน ก็ไม่ควรแสดงกิริยาเช่นนั้นโต้ตอบกลับไป

- ของแพงอย่ามักกิน

ของแพงอย่ามักกิน หมายความว่า ไม่ควรใช้จ่ายซื้อของที่มีราคาแพง เพราะสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น

- ลูกเมียอย่าวางใจ

ลูกเมียอย่าวางใจ หมายความว่า ไม่ควรไว้วางใจใครง่าย ๆ แม้แต่บุตรและภรรยาของตนก็ตาม

- ภายในอย่านำออก ภายนอกอย่านำเข้า

ภายในอย่านำออก ภายนอกอย่านำเข้า หมายความว่า ไม่ควรนำความไปบอกแก่ผู้อื่น ขณะเดียวกันก็ไม่ควรนำความลับของผู้อื่นเข้ามาสู่กลุ่มตนเช่นเดียวกัน

- ท่านให้อย่าหามาโทษ

ท่านให้อย่าหามาโทษ หมายความว่า ไม่ควรคิดปองร้ายผู้เป็นใหญ่เพราะนอกจากเป็นการไม่ถูกต้องแล้วยังจะนำความเดือดร้อนมาสู่ตนและผู้เกี่ยวข้องด้วย

- ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ (เยียวสะเทินจะอดสู)

ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ (เยียวสะเทินจะอดสู) หมายความว่า ไม่ควรยกย่องสรรเสริญ บุตรและภรรยาของตนต่อหน้าผู้อื่นเพราะเป็นการกระทำที่น่าอดสู

- เข้าออกอย่าวางใจ

เข้าออกอย่าวางใจ หมายความว่า เมื่อจะเข้าออกสถานที่ใดก็ต้องมีความระมัดระวัง ไม่วางใจสิ่งใดง่าย ๆ

- ได้ตอบอย่าเสียคำ

ได้ตอบอย่าเสียคำ หมายความว่า เมื่อจะพูดหรือตอบสิ่งใดก็ต้องใช้เหตุผลอย่างถูกต้อง ไม่ควรพูดในสิ่งที่ไม่มีความจำเป็น ไม่มีสาระ

- คนอย่าร่วมรัก

คนอย่าร่วมรัก หมายความว่า ไม่ควรคบหากับผู้ทำตัวลึกลับ เพราะอาจเป็นภัยแก่ตน

- การจะทำอย่าด่วนได้

การจะทำอย่าด่วนได้ หมายความว่า กิจกรรมงานต่างๆ ไม่ควรรีบกระทำ ควรคิดพิจารณาให้ดีก่อน

- ใฝ่ทำวไทอย่าทรนง

ใฝ่ทำวไทอย่าทรนง หมายความว่า เมื่อเข้าใฝ่กษัตริย์หรือผู้เป็นใหญ่ก็ไม่ควรแสดง กิริยาหยิ่งทะนง ควรแสดงกิริยานอบน้อมมีสัมมาคารวะจะมีผลดีแก่ตนมากกว่า

- เจ้าเคียดดอย่าเคียดตอบ

เจ้าเคียดดอย่าเคียดตอบ หมายความว่า ถ้ากษัตริย์หรือผู้เป็นใหญ่โกรธหรือลงโทษตนก็ไม่ควรแสดงความโกรธแค้นกลับไป

- ท่านสอนนอย่าสอนตอบ

ท่านสอนนอย่าสอนตอบ หมายความว่า เมื่อท่านสั่งสอนอบรมสิ่งใดแก่เรา เราก็ควรรับ ฟังแต่โดยดี ไม่ควรเถียงท่านเพราะเป็นกิริยาไม่เหมาะสม

- หึงห้อยอย่าแข่งไฟ

หึงห้อยอย่าแข่งไฟ หมายความว่า คนที่มีกำลังน้อยไม่ควรไปต่อสู้หรือแข่งขันกับผู้มีกำลังมากกว่า

- ปลุกไมตรีอย่ารู้ร้าง

ปลุกไมตรีอย่ารู้ร้าง หมายความว่า หมั่นสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นอย่าได้เลิกรา

- สร้างกุศลอย่ารู้โรย

สร้างกุศลอย่ารู้โรย หมายความว่า หมั่นสร้างคุณงามความดีอย่างสม่ำเสมออย่าได้ย่อหย่อนลงไป

- ตนเป็นไทอย่าทาส

ตนเป็นไทอย่าทาส หมายความว่า ไม่ควรคบหาทาส เพราะเป็นผู้มีข้อผูกมัดอยู่กับผู้อื่น และอาจนำความทุกข์ร้อนใจมาสู่ตนเองได้

- ที่ขวากหนามอย่าเสียเกือก

ที่ขวากหนามอย่าเสียเกือก หมายความว่า สถานที่ที่มีขวากหนามหรือภัยอันตรายก็ไม่ควรละทิ้งสิ่งป้องกันจากภัยนั้น

- ระเบิดระบิลอย่าฟังคำ

ระเบิดระบิลอย่าฟังคำ หมายความว่า ไม่ควรเชื่อข่าวลือเพราะข่าวลืออาจเป็นเท็จ

3) ใช้คำว่า “อย่า” ที่ท้ายๆ ประโยค ได้แก่

- คบขุนนางอย่าโหด

คบขุนนางอย่าโหด หมายความว่า การติดต่อกับขุนนาง ข้าราชการควรมีของกำนัลไปมอบบ้างถือเป็นการแสดงน้ำใจ

- เห็นงามตาอย่าปอง

เห็นงามตาอย่าปอง หมายความว่า สิ่งที่สวยงามไม่ควรอยากได้หรือเป็นเจ้าของเพราะสิ่งนั้นอาจไม่ใช่ของดีหรือเหมาะกับเราก็ได้

- ของฝากท่านอย่ารับ

ของฝากท่านอย่ารับ หมายความว่า ไม่ควรนำของฝากของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง

- ครูบาสอนอย่าโกรธ

ครูบาสอนอย่าโกรธ หมายความว่า ไม่ควรโกรธหรือแสดงกิริยาไม่พอใจครูอาจารย์เมื่อท่านสั่งสอน เพราะท่านเป็นผู้ให้ความรู้และหวังดีต่อเรา

- เครื่องสรรพยุทธอย่าวางจิต

เครื่องสรรพยุทธอย่าวางจิต หมายความว่า ไม่ควรประมาทในการใช้อาวุธต่างๆ เพราะเป็นของมีคม และอันตราย ต้องระมัดระวังทั้งการใช้และการรักษา

- คนทรยศอย่าเชื่อ

คนทรยศอย่าเชื่อ หมายความว่า ไม่ควรเชื่อหรือไว้วางใจคนที่คิดคดทรยศเพราะตนจะได้รับความเดือดร้อน

- คิดข้างหน้าอย่าเบา

คิดข้างหน้าอย่าเบา หมายความว่า ควรคิดวางแผนการณ์ในอนาคตให้รอบคอบถี่ถ้วนจะได้คาดการณ์ในสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ถูกต้อง

ข. ละคำว่า “อย่า” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค

1) ละคำว่า “อย่า” ที่ต้นประโยค ได้แก่

- (อย่า) เข็นเรือทอดทางถนน

(อย่า) เข็นเรือทอดทางถนน หมายความว่า ไม่ควรแสดงกิริยาหรือความประพฤติที่ไม่เหมาะสมแก่กาลเทศะหรือไปขัดขวาง สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

จากการวิเคราะห์ประโยคคำสั่งของสุภาษิตพระร่วงที่ใช้คำว่า “อย่า” สรุปได้ว่า ผู้แต่งใช้คำว่า “อย่า” ไว้ที่ต้นประโยคมากที่สุดจำนวน 50 สุภาษิต รองลงมาใช้คำว่า “อย่า” ไว้กลางประโยคจำนวน 33 สุภาษิต และมีจำนวนน้อยที่ใช้คำว่า “อย่า” ไว้ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค ซึ่งพบเพียงจำนวนจำนวน 8 สุภาษิต

ผู้แต่งนิยมใช้คำว่า “อย่า” ซึ่งเป็นการห้ามปฏิบัติไว้ส่วนต้นและส่วนกลางของประโยคเกือบทั้งหมด เพราะต้องการเน้นให้ผู้อ่านเห็นชัดเจน เนื่องจากสิ่งที่ห้ามปฏิบัติเป็นสิ่งที่สำคัญ

มาก หากไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้แต่งก็จะเกิดผลเสียหายต่อตนเองและส่วนรวม โดยเฉพาะเรื่องการปฏิบัติในการคบคน การเป็นคนมีศักดิ์ศรี และการทำตามประเพณีซึ่งสังคมไทยเคร่งครัดมากในการเคารพผู้อาวุโสและผู้เป็นใหญ่ ดังตัวอย่างสุภาษิต อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่ อย่าปกป้องภัยต่อท้าว อย่าออกก้างขุนนาง อย่างนั่งชิดผู้ใหญ่ อย่าผูกมิตรคนจร อย่าขอของรักมิตร อย่าเบียดเสียดแก่มิตร คนพาลอย่าพาลมิตร สู้เสียสละอย่าเสียศักดิ์ ท่านให้อาหมายโทษเป็นต้น

อย่างไรก็ตามการใช้คำห้าม “อย่า” ไว้ที่ต้น กลาง หรือส่วนอื่นๆ ของประโยคก็เน้นน้ำหนักของการห้ามปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่ความสำคัญของสิ่งที่ห้ามต่างกันบ้างเล็กน้อย กล่าวคือ ผู้แต่งให้ความสำคัญกับส่วนรวมหรือประเทศชาติมากกว่าส่วนตน

2.2 ประโยคขอร้อง คือ ประโยคที่ผู้แต่งเจตนาขอร้องให้ผู้อ่านให้กระทำหรือไม่กระทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ประโยคขอร้องเป็นประโยคที่มีน้ำหนักของการบังคับเบากว่าประโยคคำสั่ง การขอร้องนั้นผู้อ่านจะกระทำตามหรือไม่ก็ได้ ผู้แต่งใช้คำขอร้องไว้ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค หรืออาจละคำขอร้องก็ได้ คือ

2.2.1 ใช้คำว่า “พึง” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค แบ่งเป็น

2.2.1.1 ใช้คำว่า “พึง” อยู่กลางประโยค ได้แก่

- ที่มีภัยพึงหลีก (ปลีกตนไปโดยด่วน)

ที่มีภัยพึงหลีก (ปลีกตนไปโดยด่วน) หมายความว่า สถานที่ใดที่ตนเห็นว่ามีภัยอันตราย ก็ควรหลบออกไปโดยเร็ว

2.2.2 ละคำว่า “พึง” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค แบ่งเป็น

2.2.2.1 ละคำว่า “พึง” ที่ต้นประโยค ได้แก่

- (พึง) ทำรั้วเรียกไว้กันตน

(พึง) ทำรั้วเรียกไว้กันตน หมายความว่า ควรสร้างรั้วล้อมบ้านไว้เพื่อป้องกันภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากคนหรือสัตว์ภายนอกบ้าน

- (พึง) อาสาเจ้าจนตนตาย

(พึง) อาสาเจ้าจนตนตาย หมายความว่า ควรปฏิบัติภารกิจของกษัตริย์อย่างเต็มที่แม้ต้องสละชีวิตก็ตาม

- ข้าแก่ร้าย (พึง) อดเอา

ข้าแก่ร้าย (พึง) อดเอา หมายความว่า ผู้ที่รับใช้ตนมานาน หากทำความผิดไปบ้าง ก็ควรอดทนไม่ลงโทษรุนแรง

- ข้างตน (ฟัง) ไว้อาวุธ

ข้างตน (ฟัง) ไว้อาวุธ หมายความว่า ควรจะมีอาวุธไว้ข้างกายตนบ้างเพื่อเป็นเครื่องมือในการป้องกันภัยอันตรายที่มีต่อชีวิตตน

จากการวิเคราะห์ประโยคข้อร้องในสุภาษิตพระร่วงที่ใช้คำว่า “ฟัง” สรุปได้ว่า ผู้แต่งใช้ที่กลางประโยคเท่านั้นจำนวน 2 สุภาษิต และละคำว่า “ฟัง” ที่ต้นประโยคจำนวน 1 สุภาษิตละคำว่า “อย่า” ที่กลางประโยคจำนวน 1 สุภาษิต

สุภาษิตที่ผู้แต่งใช้คำว่า “ฟัง” ไว้ที่ต้นประโยคและกลางประโยคนั้นมีความเหมือนกันคือ ทำให้สุภาษิตนั้นเป็นไปทำนองข้อร้องให้ผู้อ่านปฏิบัติตามที่ผู้แต่งกล่าว แต่มีความแตกต่างกันในตำแหน่งของคำว่า “ฟัง” ในประโยคและมีผลต่อความเน้นย้ำและความไพเราะด้วย คือ สุภาษิตที่ใช้คำว่า “ฟัง” ที่ต้นประโยคจะมีน้ำหนักของการเน้นย้ำให้ผู้อ่านปฏิบัติและความไพเราะน้อยกว่าสุภาษิตที่ใช้คำว่า “ฟัง” ที่กลางประโยคซึ่งมีน้ำหนักของการเน้นย้ำให้ผู้อ่านปฏิบัติและความไพเราะมากกว่า

2.3 ประโยคเชิญชวน คือ ประโยคที่ผู้แต่งเจตนาเชิญชวนหรือโน้มน้าวให้ผู้อื่นกระทำตาม ประโยคเชิญชวนเป็นประโยคที่มีน้ำหนักของการบังคับเบาที่สุด ผู้ใดจะกระทำตามหรือไม่ก็ได้ ผู้แต่งใช้คำว่า “ฟัง” ไว้ที่ต้นประโยค กลางประโยค หรืออาจละคำว่า “ฟัง” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยคก็ได้ คือ

2.3.1 ใช้คำว่า “ฟัง” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค แบ่งเป็น

2.3.1.1 ใช้คำว่า “ฟัง” ที่ต้นประโยค ได้แก่

- ฟังฉันเมื่อต่อญาติ

ฟังฉันเมื่อต่อญาติ หมายความว่า ควรให้ความเอื้อเฟื้อแบ่งปันสิ่งที่ตนมีแก่ญาติพี่น้อง

2.3.1.2 ใช้คำว่า “ฟัง” ที่กลางประโยค ได้แก่

- พรรคพวกฟังทำนุก (ปลุกเอาแรงทั่วตน)

พรรคพวกฟังทำนุก (ปลุกเอาแรงทั่วตน) หมายความว่า ควรดูแลเอาใจใส่เพื่อนและบริวารของตนซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิด เพราะนอกจากเป็นการแสดงน้ำใจแล้วตนยังอาจได้รับความช่วยเหลือจากพวกเขาในยามลำบากได้

- (คนพาลอย่าพาลผิด อย่าผูกมิตรไมตรี) เมื่อพาที่ฟังตอบ

(คนพาลอย่าพาลผิด อย่าผูกมิตรไมตรี) เมื่อพาที่ฟังตอบ หมายความว่า เมื่อมีใครถามหรือพูดด้วยก็ควรพูดตอบมิฉะนั้นจะเป็นการเสียมารยาท

2.3.2 ละคำว่า “ฟัง” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยค แบ่งเป็น

2.3.2.1 ละคำว่า “ฟัง” ที่ต้นประโยค ได้แก่

- (ฟัง) เจรตามคดี

(ฟัง) เจรตามคดี หมายความว่า ควรกล่าวให้ตรงเรื่องที่เกิดขึ้น อย่างกล่าวออกนอกเรื่องหรือสร้างเรื่องขึ้นเพื่อใส่ร้ายป้ายสี

- (ฟัง) รักตนกว่ารักทรัพย์

(ฟัง) รักตนกว่ารักทรัพย์ หมายความว่า ควรรักตนเองให้มากกว่าทรัพย์สิน เพราะทรัพย์ที่เสียไปย่อมหาใหม่ได้ แต่ชีวิตของตนที่เสียไปไม่สามารถหาใหม่ได้

- (ฟัง) คัดกรองตริกทุกเมื่อ

(ฟัง) คัดกรองตริกทุกเมื่อ หมายความว่า ควรคิดไตร่ตรองทุกครั้งก่อนกระทำการใด เพื่อป้องกันความเสียหายหรือปัญหาที่อาจเกิดขึ้นภายหลัง

- (ฟัง) รู้ที่ขลาดที่หาญ

(ฟัง) รู้ที่ขลาดที่หาญ หมายความว่า ควรรู้ว่าสถานการณ์ใด หรือเวลาใดควรแสดงความกล้าหาญจึงจะได้รับผลดีที่สุด

- (ฟัง) โอบอ้อมเอาใจคน

(ฟัง) โอบอ้อมเอาใจคน หมายความว่า ควรรู้จักการเอาอกเอาใจผู้อื่นเพื่อให้เขาได้รับความสุขกายและสุขใจ ตนเองก็จะมีความสุขด้วยเช่นกัน

- (ฟัง) ยอเข้าเมื่อแล้วกิจ

(ฟัง) ยอเข้าเมื่อแล้วกิจ หมายความว่า ควรกล่าวชมเชยผู้รับใช้หลังปฏิบัติภารกิจได้สำเร็จลุล่วงแล้ว

- (ฟัง) คิดทุกข์ในสงสาร

(ฟัง) คิดทุกข์ในสงสาร หมายความว่า ควรคิดในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดซึ่งเป็นธรรมดาของโลก เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติไม่ประมาทในการดำรงชีวิต

- (ฟัง) คิดขวนขวายที่ชอบ

(ฟัง) คิดขวนขวายที่ชอบ หมายความว่า ควรคิดกระทำในสิ่งที่ดี ถูกต้องเพื่อให้ผลที่ดีตอบแทนกลับมา

- (ฟัง) ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก

(ฟัง) ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก หมายความว่า ควรตอบแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณ เมื่อท่านประสบความลำบากหรือความทุกข์

- (ฟัง) ระวังระไวที่ไปมา

(ฟัง) ระวังระไวที่ไปมา หมายความว่า ควรมีความระมัดระวังรอบคอบในสถานที่ต่างๆ ที่ไปเพื่อความปลอดภัย

- (ฟัง) เมตตาตอบต่อมิตร

(ฟัง) เมตตาตอบต่อมิตร หมายความว่า ควรมีความเมตตาให้แก่เพื่อน เป็นการแสดงความมีน้ำใจรวมถึงตอบแทนคุณในยามที่เพื่อนช่วยเหลือตน

- (ฟัง) ปลุกไมตรีทั่วชน

(ฟัง) ปลุกไมตรีทั่วชน หมายความว่า ควรสร้างมิตรไมตรีกับผู้อื่นทั่วไปเพื่อเป็นการเพิ่มมิตรและป้องกันการมีศัตรู

- (ฟัง) ยอมิตรเมื่อลับหลัง

(ฟัง) ยอมิตรเมื่อลับหลัง หมายความว่า ควรกล่าวยกย่องชมเชยเมื่อเพื่อนกระทำ ความดีหรือภารกิจสำเร็จลุล่วงแล้ว

2.3.2.2 ละคำว่า “ฟัง” ที่กลางประโยค ได้แก่

- ที่ผิด (ฟัง) ช่วยเตือนตอบ ที่ชอบ (ฟัง) ช่วยยกยอ

ที่ผิด (ฟัง) ช่วยเตือนตอบ ที่ชอบ (ฟัง) ช่วยยกยอ หมายความว่า เมื่อเห็นผู้ใด กระทำความผิดก็ควรตักเตือนเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดในสิ่งไม่ดีในภายหน้า แต่ถ้าเห็น ผู้กระทำสิ่งดี ถูกดองก็ควรยกย่องชมเชยเพื่อเป็นกำลังใจในการกระทำสิ่งดีต่อไป

- ความชอบ (ฟัง) จำใส่ใจ

ความชอบ (ฟัง) จำใส่ใจ หมายความว่า ควรจดจำพฤติกรรมที่ดีหรือสิ่งดีไว้ในใจเพื่อ เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนด้วย

- เป็นคน (ฟัง) เรียนความรู้

เป็นคน (ฟัง) เรียนความรู้ หมายความว่า เมื่อเกิดเป็นคนแล้วก็ควรศึกษาหาความรู้ เพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตต่อไป

- ยอครู (ฟัง) ยอต่อหน้า

ยอครู (ฟัง) ยอต่อหน้า หมายความว่า ควรกล่าวยกย่องชมเชยครูต่อหน้าท่านเพื่อเป็นการให้กำลังใจในการอบรมสั่งสอนศิษย์ต่อไป

- ทางแถวเถื่อน (ฟัง) ไกลคลา

ทางแถวเถื่อน (ฟัง) ไกลคลา หมายความว่า สถานที่ใดเป็นป่ารกหรือทางทุรกันดารก็ไม่ต้องไปทางนั้น ควรเลี่ยงไปทางอื่นจะดีกว่า

- การเรือนตน (ฟัง) เร่งคิด

การเรือนตน (ฟัง) เร่งคิด หมายความว่า ควรคิดหรือจัดการสิ่งต่างๆ ในบ้านเรือนตนให้เป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่เสมอ

จากการวิเคราะห์ประโยคเชิญชวนในสุภาษิตพระร่วง สรุปได้ว่า ใช้คำในประโยคว่า “ฟัง” เช่นเดียวกับประโยคขอร้อง แตต่างกันที่ว่าประโยคขอร้องความหนักแน่นมากกว่า ประโยคเชิญชวน ผู้แต่งใช้คำว่า “ฟัง” ที่ตำแหน่งต้นประโยคและกลางประโยคเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่จะละคำว่า “ฟัง” ที่ส่วนต่างๆ ของประโยคซึ่งพบมากจำนวนถึงจำนวน 20 สุภาษิต ประกอบด้วยการละคำว่า “ฟัง” ที่ต้นประโยคและกลางประโยค การละคำว่า “ฟัง” ไว้ที่ส่วนต่างๆ ดังกล่าวมุ่งหมายในการขอร้องและเชิญชวนเหมือนกันในแง่ขอให้ทำในสิ่งที่ดี มีประโยชน์ต่อส่วนรวมและถูกต้องตามประเพณี แตต่างกันในเรื่องการเน้นน้ำหนักของการปฏิบัติ คือ ประโยคขอร้องจะมีน้ำหนักของการปฏิบัติได้ เช่น ฟัง เจริญตามคติ (ฟัง) คิด ขวนขวายที่ชอบ แต่ประโยคเชิญชวนจะมีน้ำหนักของการปฏิบัติน้อยกว่า เช่น ฟัง โอบอ้อมเอาใจคน เป็นต้น

3. กวีโวหาร

กวีโวหาร หมายถึง ถ้อยคำที่ผู้แต่งเลือกใช้เพื่อให้มีความไพเราะเพราะพริ้ง และมีความหมายลึกซึ้ง การใช้โวหารนั้นผู้แต่งอาจมีจุดประสงค์เพื่อบรรยายหรืออธิบาย พรรณนา หรือสั่งสอนก็ได้

ตรีศิลป์ บุญขจร กล่าวถึงประเภทของโวหารที่ใช้ในการเขียนว่า มี 5 ประเภท (ตรีศิลป์ บุญขจร : 762 - 766) ดังนี้

1. บรรยายโวหาร คือ โวหารที่ใช้เล่าเรื่อง บอกเล่าหรืออธิบายเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นจริงตามลำดับเหตุการณ์ซึ่งอาจมาจากความรู้ ประสบการณ์หรือการค้นคว้า มุ่งที่ความชัดเจน

เขียนตรงไปตรงมา รวบรัด ไม่เยิ่นเย้อ กล่าวถึงสาระสำคัญโดยไม่จำเป็นต้องมีผลความเสริม อาจใช้อุปมาโวหารและสาธกโวหารได้บ้างแต่ไม่มากนัก

2. พรรณนาโวหาร คือ โวหารที่มุ่งให้ความแจ่มแจ้งละเอียดลออ ให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ซาบซึ้ง เพลิดเพลินกับข้อความเหล่านั้น พรรณนาโวหารจะใช้ข้อความที่ยาวกว่าการบรรยายแต่ไม่เยิ่นเย้อเพราะมุ่งให้เกิดภาพ และอารมณ์ มักใช้การเล่นคำ เล่นเสียงและใช้ภาพพจน์

3. สาธกโวหาร คือ โวหารที่มุ่งยกตัวอย่างประกอบการอธิบายหรือสนับสนุนความคิดเห็นให้หนักแน่น น่าเชื่อถือ สาธกโวหารใช้เสริมในบรรยายโวหาร พรรณนาโวหารและเทศนาโวหาร

4. เทศนาโวหาร คือ โวหารที่มุ่งแสดงความแจ่มแจ้งให้ผู้อ่านเห็นคล้อยตามหรือชักจูงใจให้ผู้อ่านเกิดความคิดคล้อยตามความคิดของผู้เขียน อาจใช้บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร อุปมาโวหาร สาธกโวหารประกอบเพื่อให้เกิดความชัดเจนได้

5. อุปมาโวหาร คือ โวหารที่กล่าวเปรียบเทียบสิ่งที่คล้ายคลึงกันเพื่อให้ชัดเจนในด้านความหมาย ภาพ เกิดอารมณ์ ความรู้สึกมากขึ้น อุปมาโวหารเป็นโวหารที่ใช้เสริมบรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหารเพื่อให้ชัดเจน น่าอ่านโดยอาจใช้ประกอบสั้นๆ หรืออย่างละเอียดก็ได้

วิภา กงกะนันท์ ได้แบ่งโวหารไว้หลายชนิด (วิภา กงกะนันท์. 2533 : 35 - 53) ดังนี้

1. เมตาฟอรั (Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นจะเท่ากันทุกประการ โดยใช้คำว่า เป็น เท่า คือ ฯลฯ ในการเปรียบเทียบ เช่น

- ถนนและเป็นสังขยา

2. สิมิลี (Simile) เป็นการเปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกันทุกประการ คำที่ใช้ในการเปรียบเทียบ เช่น เหมือน คล้าย ดุจ ดูราว กล ประหนึ่ง เพียง ดัง ราวกับ เจก ฯลฯ เช่น

- สาวิกายีมอย่างมีความหมายคล้ายยิมของโมนาลิซ่า

3. สมพจน์ัย (Synecdoche) เป็นการกล่าวถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของส่วนทั้งหมดแต่ให้ความหมายครอบคลุมทุกส่วน เช่น

- เป็นหูเป็นตา หมายถึง ช่วยเหลือทุกคน

4. นามนัย (Metonymy) เป็นการเอ่ยถึงสิ่งหนึ่งให้มีความหมายเป็นอีกอย่างหนึ่ง มีวิธีการใช้หลายวิธี คือ

4.1 เอ่ยชื่อคนแต่หมายถึงผลงานของเขา เช่น

- ฉันรู้จักเจ้าฟ้ากุ้งมากกว่าอังคาร กัลยาณพงศ์

4.2 เอ่ยชื่อสถานที่แต่หมายถึงคนที่อยู่นั้น เช่น

- ไม่มีปฏิริยาใดที่มาจากทับแก้ว   ทับแก้ว คือ นักศึกษามหาวิทยาลัย
ศิลปากร ณ พระราชวังสนามจันทร์

4.3 เอ่ยชื่อผลิตภัณฑ์หรือวัตถุ เมื่อหมายถึงผลผลิตประเภทเดียวกันหรือหมายถึง
สิ่งอื่น เช่น

- บิณฑ์ บันลือฤทธิ์เป็นทั้งดาราจอเงินและดาราจอแก้ว   จอเงิน
หมายถึง ภาพยนตร์   จอแก้ว หมายถึง โทรทัศน์

4.4 ใช้คำที่ในภาษาธรรมชาติมีความหมายอย่างหนึ่งให้มีความหมายอีกอย่าง
หนึ่งในลักษณะคล้ายสัญลักษณ์ เช่น

- ข้าพเจ้ากับวาสิฐผู้ประสบขุมทรัพย์ใหม่ๆ อันเกิดต่อความรักร่วมของตน
ขุมทรัพย์ใหม่ๆ หมายถึง ความสุข

4.5 พูดหรือเขียนอย่างหนึ่งแต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น เช่น

- เขาถูกรุมกินโต๊ะ   รุมกินโต๊ะ หมายถึง ถูกทำร้ายหรือโจมตีจนลุกไม่
ขึ้น

5. ปฏิวาทะ (Oxymoron) เป็นการนำคำที่มีความหมายตรงกันข้ามมารวมกันเพื่อให้
เกิดคำที่มีความหมายใหม่หรือมีความหมายที่ทำให้ความรู้สึกขัดแย้ง เพิ่มน้ำหนักให้แก่ความ
หมายของคำแรก เช่น

- น้อย + มาก   เป็น   น้อยมาก หมายถึง น้อยเหลือเกิน

6. ปฏิภาคพจน์ (Paradox) เป็นข้อความที่มีความขัดแย้งไม่ว่าผู้ใช้จะมีความเข้าใจหรือ
ไม่ก็ตาม เป็นข้อความที่กล่าวถึงสิ่งที่แปลกแต่จริงหรือไม่น่าเป็นไปได้แต่เป็นไปได้แล้ว เช่น

- ดิฉันแอนตี้การพูดฝรั่งปนไทย

7. आवัตพากย์ (Synesthesia) เป็นการใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา
เช่น

- กลิ่นของความรัก   รสชาติของความสุข

8. อติพจน์ (Hyperbole) เป็นการพูดแสดงความจริงเพื่อเน้นความรู้สึกมิใช่เพื่อหลอกลวง
เช่น

- กริ้วโกรธคือไฟไหม้ฟ้า

9. อธิพจน์ (Overstatement) เป็นการพูดหรือการเขียนประหนึ่งโอ้อวดโดยมิได้เจตนา
จะให้อ่านหรือผู้ฟังรู้สึกขำ ต่างจากอติพจน์ที่เจตนา แต่อธิพจน์มุ่งเน้นความรู้สึกที่จริงจัง

10. ปฏิรูปพจน์ (Allusion) เป็นการใช้อรรถาพิสัยที่ดัดแปลงมาจากข้อความที่รู้จักกันดี
แล้ว เช่น วาตะของนักปราชญ์ รัฐบุรุษ ผู้แต่ง สุภาษิตคำพังเพย ผลงานของผู้อื่น เช่น

- สหกรณ์ของนักศึกษา   โดยนักศึกษา   เพื่อนักศึกษา

11. บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นการใช้ภาษาในลักษณะที่ทำให้ดูเหมือนว่าสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คนเป็นคน โดยให้สรรพสิ่งเหล่านั้นแสดงกิริยาต่าง ๆ ราวกับเป็นคน เช่น

- เสาไฟฟ้าพูดถึงชายคนนั้น

12. อุทาหรณ์ (Analogy) เป็นการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ หรือความคิดสองอย่างที่ไม่จำเป็นต้องเปรียบเทียบกันว่าคล้ายกัน โดยการยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่การเข้าใจ เปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เขียนหรือผู้พูดต้องการอธิบายคล้ายวิธีอุปมา แต่ความแตกต่างอยู่ที่ว่าอุปมาเป็นการเปรียบเทียบถ้อยคำในขณะที่อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ เช่น

- อันว่านกเขาไฟซึ่งมีเสียงไพเราะอ่อนหวานยืนชิวอยู่ได้ด้วยแสงจันทร์
ฉันใด ข้าพเจ้ายืนชิวต่อมาก็ได้ด้วยแสงจันทร์แห่งดวงหน้าของนางฉันนั้น

13. ปฏิพจน์ (Rhetorical question) เป็นการใช้คำถามที่มีได้หวังคำตอบ ผู้ถามมีเจตนาที่จะเรียกร้องความสนใจมากกว่าต้องการคำตอบหรือหากจะมีคำตอบคำตอบนั้นก็มักเป็นคำตอบปฏิเสธ เช่น

- ฝนแล้งอย่างนั้นชาวนาชาวไร่จะทำอย่างไรกัน

ในสุภาษิตพระร่วงมีสุภาษิตที่ผู้แต่งใช้โวหารแทบทุกประเภทดังกล่าวข้างต้น ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

1. ใช้อุปมาโวหารในลักษณะนามนัย โดยใช้วิธีการเอ่ยถึงสิ่งของหรือวัตถุ เช่น

- อ่ายลเยี่ยงถ้วยแตกมิติต

เป็นอุปมาโวหารในลักษณะนามนัย โดยใช้วิธีการเอ่ยถึงวัตถุ คือ ถ้วยแตก ผู้แต่งกล่าวว่าอย่าประพฤติดนเหมือนถ้วยซึ่งเมื่อแตกเสียหายแล้วก็ไม่สามารถเอามาเชื่อมต่อกันเป็นรูปเดิมได้ เปรียบกับคนที่ทำชั่วร้ายแรงจนไม่สามารถแก้ไขได้

- จงยลเยี่ยงสัมฤทธิ์แตกมิเสีย

เป็นอุปมาโวหารในลักษณะนามนัย โดยใช้วิธีการเอ่ยถึงโลหะซึ่งเป็นวัตถุ คือ สัมฤทธิ์ ผู้แต่งกล่าวว่าให้ประพฤติดนเหมือนสัมฤทธิ์ ซึ่งเมื่อแตกเสียหายก็ยังสามารถนำกลับมาหลอมใหม่ได้ เปรียบกับคนที่แม้ประพฤติดีผลพลาดไปแล้วยังสามารถกลับตัวเป็นคนดีได้

2. ใช้บรรยายโวหาร คือ การใช้ถ้อยคำบอกเล่าเรื่องหรืออธิบายเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ชัดเจน บรรยายโวหารที่พบในสุภาษิตพระร่วง มีดังนี้

- ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า แผ่นนภพสุโขทัย มล็กเห็นในอนาคต
จึงผายพจนประภาษ เป็นอนุศาสนกถา สอนคณานรชน

- บัณ เจิตจำนงแจ้ง	พิสดาร ความเอย
ทิต ยบุลบรรหาร	เหตุไว้
พระ ปิ่นนครสถาน	อุตรสุข ไทยนา
ร่วง ราชนามนี้ได้	กล่าวถ้อยคำสอนฯ

บรรยายโวหารใน ร่ายตอนต้นอธิบายสาเหตุที่พระร่วงกล่าวถ้อยคำสุภาสิตสั่งสอน ราษฎร และโคลงกระทู้ตอนท้ายกล่าวย้ำความเดิมที่อธิบายไว้ตอนต้นอีกครั้งหนึ่ง เนื้อความ ที่บรรยายก็คือ เรื่องราวต่าง ๆ ตามลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่ครั้งที่พระร่วงเป็นกษัตริย์ปกครอง สุขุขทัยได้เห็นถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเพื่อเป็นการเตรียมตัวไว้ล่วงหน้าโดยไม่ ประมาท สำหรับโคลงสี่สุภาพตอนท้ายเรื่องก็ใช้ในการบอกเล่าเรื่องราวเช่นเดียวกับร่าย แต่ การลำดับเหตุการณ์ต่างกัน โคลงสี่สุภาพจะกล่าวเพียงว่าพระร่วงกษัตริย์ผู้ประเสริฐได้กล่าว ถ้อยคำสั่งสอนเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ อย่างละเอียดเท่านั้น

3) ใช้เทศนาโวหาร คือ การใช้ถ้อยคำในการสั่งสอนเพื่อโน้มน้าวชักจูงใจให้เกิดคล้อย ตามจนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และนำไปปฏิบัติในที่สุด

โดยปกติเทศนาโวหารจะใช้เพื่อชักจูงโน้มน้าวใจให้คล้อยตามจึงต้องยกเหตุผลประกอบ แต่ในสุภาสิตพระร่วงพบลักษณะการใช้ภาษาเพื่อสั่งสอนทำนองเดียวกับเทศนาโวหารแต่ไม่ สามารถจัดเป็นเทศนาโวหารได้โดยตรง เพราะผู้แต่งมิได้บอกสาเหตุหรือยกเหตุผลมาประกอบ การกล่าวสั่งสอน แต่หากพิจารณาโดยรวมก็พออนุมานให้เป็นสุภาสิตที่มีลักษณะเป็นเทศนา โวหารได้ สุภาสิตที่บอกเหตุผลประกอบการสั่งสอนมีบ้าง ได้แก่

- อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์ พลันฉิบหายวาย ม้วย

หมายความว่า อย่าทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมแก่กาลเทศะหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิชาอาคม ต่าง ๆ เพราะจะนำความเดือดร้อนมาสู่ตนและผู้เกี่ยวข้องได้

- ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ เยี่ยวสะเทินจะอดสู

หมายความว่า ไม่ควรยกย่องสรรเสริญบุตรและภรรยาของตนต่อหน้าผู้อื่น เพราะ เป็นการกระทำที่น่าอดสู

- เข้าออกอย่าวางใจ ระวังระไวหน้าหลัง เยี่ยวผู้ซึ่งจะคอยโทษ

หมายความว่า เมื่อจะเข้าออกสถานที่ใดก็ต้องมีความระมัดระวัง ไม่ไว้วางใจสิ่งใด ง่าย ๆ มิฉะนั้นผู้อื่นอาจลอบทำร้ายเราได้

- อย่างมักหัวพลันแตก

หมายความว่า ไม่ควรมีความห้าวหาญมากเกินไป เพราะอาจเกิดปัญหากับผู้อื่นและ
นำความเดือดร้อนมาสู่ตนได้

จากการวิเคราะห์กวีโวหารในสุภาสิตพระร่วง สรุปได้ว่า มีการใช้เทศนาโวหารมากที่สุด รองลงมาเป็นอุปมาโวหารในลักษณะนามนัยและบรรยายโวหาร ทั้งนี้เพราะสุภาสิตพระร่วง เป็นวรรณกรรมคำสอนที่เน้นการสั่งสอนเป็นหลัก แม้สุภาสิตส่วนใหญ่ไม่กล่าวเหตุผลประกอบ การสั่งสอนเนื่องจากสุภาสิตต้องการความกระชับและให้จบความในแต่ละวรรค แต่ก็ยังมี สุภาสิตที่บอกเหตุผลประกอบจำนวน 4 บทดังกล่าวข้างต้น

4. กัศนะ

ทักษะที่จะวิเคราะห์ในเรื่องนี้ หมายถึง ความคิดเห็นของผู้แต่งที่มีต่อการปกครอง สังคม วัฒนธรรม และความเชื่อเรื่องลึกลับอำนาจเหนือธรรมชาติ ผู้แต่งได้แสดงทักษะที่มีต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวไว้อย่างมีศิลปะ เมื่อได้วิเคราะห์ผลงานอย่างลึกซึ้งพบทักษะของผู้แต่งดังต่อไปนี้

4.1 ทักษะที่มีต่อการปกครอง เป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับระบอบการปกครองบ้านเมือง ผู้ปกครอง และผู้ใต้ปกครอง แบ่งเป็น

4.1.1 ระเบียบการปกครองบ้านเมือง เป็นความคิดเห็นของผู้แต่งที่มีต่อระบอบที่ใช้ในการปกครองบ้านเมือง ได้แก่

- ปางสมเด็จพะร่วงเจ้า เผ้าแผ่นภพสุโขทัย มล็กเห็นในอนาคต
- บัณ เจิตจำนงแจ่ม พิศดาร ความเอย
จิต ยุบลบรรหาร เหตุไฉน
พระ ปิ่นนคราสถาน อุดรสุข ไทยนา
ร่วง ราชนามนี้ไฉน กล่าวถ้อยคำสอนฯ

รายตอนต้นและโคลงสี่สุภาพตอนท้ายผู้แต่งใช้คำว่า “สมเด็จพระ”, “เจ้า”, “เฝ้าแผ่นภพ” และ “ร่วงราช” ซึ่งเป็นคำที่แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองเป็นพระราชหรือพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ ลักษณะเช่นนี้ตรงกับระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

4.1.2 ผู้ปกครอง เป็นความคิดเห็นของผู้แต่งเกี่ยวกับอำนาจความยิ่งใหญ่ พระ
ปรีชาญาณหรือบุญญาธิการและหน้าที่ของผู้ปกครองที่มีต่อราษฎร แบ่งเป็น

4.1.2.1 อำนาจของผู้ปกครอง ดังปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

- ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า เฝ้าแผ่นภพสุโขทัย มลักเห็นใน
อนาคต จึงผายพจนประภาษ เป็นอนุสาสนกถา สอนคณานรชน

- อาสาเจ้าจนตนตาย
- เผ่ากษัตริย์เพลิงงู อย่าดูถูกว่าน้อย
- บัณ เจ็ดจำแนกแจ้ง   พิศดาร ความเอย
      ทิต ยบุลบรรหาร   เหตุไฉน
      พระ ปิ่นนครสถาน   อุดรสุข ไทยนา
      ร่วง ราชนามนี้ได้   กล่าวถ้อยคำสอนฯ

พิจารณาจากคำว่า “สมเด็จพระร่วงเจ้า” และ “เผ่าแผ่นภพ” แสดงถึงความคิดของผู้แต่งว่า พระร่วงเป็นผู้ปกครองที่ยิ่งใหญ่ มีอำนาจที่สุดและอยู่เหนือคนทั้งปวง ผู้ปกครองต้องการให้ผู้ใต้ปกครองดำเนินชีวิตไปในทิศทางใดก็สามารถบอกกล่าวสั่งสอนซึ่งผู้ใต้ปกครองต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด รวมถึงการปฏิบัติกิจการงานของท่านก็ต้องกระทำเต็มความสามารถแม้ว่า อาจต้องสละชีพตนก็ตาม

4.1.2.2 พระปรีชาญาณ หรือบุญญาธิการของผู้ปกครอง ได้แก่

- ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า เฝ้าแผ่นภพสุโขทัย มลักเห็นในอนาคต
จึงผายพจนประภาษ เป็นอนุสาสนกถา

รายตอนต้นเรื่องแสดงถึงความคิดของผู้แต่งว่าพระร่วงซึ่งเป็นผู้ปกครองสุโขทัยมีบุญบารมีและพระสติปัญญาทรงเล็งเห็นหรือคาดการณ์ในอนาคตว่าจะเกิดสิ่งใดบ้าง จึงกล่าวสุภาษิตสั่งสอนราษฎรเพื่อเป็นการป้องกันแก้ไขปัญหาหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นภายหน้า

4.1.2.3 หน้าที่ของผู้ปกครองที่มีต่อราษฎร ได้แก่

- (ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า เฝ้าแผ่นภพสุโขทัย มลักเห็นใน
อนาคต) จึงผายพจนประภาษ เป็นอนุสาสนกถา สอนคณานรชน

- บัณ เจ็ดจำแนกแจ้ง   พิศดาร ความเอย
      ทิต ยบุลบรรหาร   เหตุไฉน
      พระ ปิ่นนครสถาน   อุดรสุข ไทยนา
      ร่วง ราชนามนี้ได้   กล่าวถ้อยคำสอนฯ

ผู้แต่งมีความคิดว่าผู้ปกครองมีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อราษฎร ในที่นี้คือ กล่าวคำสั่งสอนเป็นการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้

4.1.3 ผู้ได้ปกครอง เป็นความคิดของผู้แต่งที่ผู้ได้ปกครองต้องเชื่อฟังผู้ปกครอง ปฏิบัติกิจการงานด้วยชีวิต ไม่คิดปองร้าย แสดงกิริยาที่เหมาะสมถึงมีความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองด้วย แบ่งเป็น

4.1.3.1 การเชื่อฟังผู้ปกครอง ได้แก่

- (ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า แผ่นนภสุโขทัย มลักเห็นในอนาคต จิงผายพจนประภาษ เป็นอนุศาสนกถา สอนคณานรชน) ท้าวธราดลฟังเพียร เรียนอาวุธ ผดุงอาตม์ อย่าเคลื่อนคลาดคลาถ้อย

- สบสังสรรพโอวาท ผู้เป็นปราชญ์ฟังสดับ ตรับตริตรองปฏิบัติ โดยอรรถอันถ่องถ้วน แกลงเลศเหตุเลือกถ้วน เลิศอ้างทางธรรม แลนาฯ

เมื่อผู้ปกครองกล่าวถ้อยคำสั่งสอนใด ผู้ได้ปกครองต้องเชื่อฟังหรือปฏิบัติตามแม้ว่าผู้นั้นเป็นปราชญ์หรือมีความรู้มาก เพราะถ้อยคำเหล่านั้นถูกตามธรรมเนียมคลองธรรม

4.1.3.2 การปฏิบัติหน้าที่การงานต่อผู้ปกครองด้วยชีวิต ได้แก่

- อาสาเจ้าจนตนตาย

ผู้แต่งมีความคิดว่าผู้ได้ปกครองควรอาสาเข้าแบ่งเบาภารกิจของเจ้านายหรือผู้เป็นใหญ่ในสิ่งที่ตนกระทำได้ และเมื่อรับผิดชอบภารกิจนั้นแล้วก็ต้องปฏิบัติให้เต็มความสามารถแม้จะต้องสละชีพก็ตาม

4.1.3.3 การไม่คิดปองร้ายต่อผู้ปกครอง ได้แก่

- ท่านไต่อย่าหมายโทษ
- อย่าปองภัยต่อท้าว
- เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ นอบนบใจใสสุทร

การปองร้ายเจ้านายหรือผู้เป็นใหญ่เป็นความประพฤติที่ผิดหลักอันพึงปฏิบัติ แม้ว่าท่านจะโกรธไม่พอใจเราามากเพียงใดเราก็ต้องแสดงความเคารพจงรักภักดีด้วยจิตใจที่ไม่ขุ่นมัว ซึ่งนอกจากเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติแล้วยังเป็นการป้องกันภัยเดือดร้อนของตนเองและผู้อื่นที่เกิดจากการปองร้ายต่อท่านด้วย

4.1.3.4 การแสดงกิริยาเหมาะสมต่อหน้าผู้ปกครอง ได้แก่

- เฝ้าท้าวไต่อย่าทรนง

การเข้าเฝ้าต่อเบื้องหน้าเจ้านายหรือผู้เป็นใหญ่ ไม่ควรแสดงกิริยาต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสมในที่นี้เป็นการแสดงความหยิ่งทรนง แม้ว่าตนจะมีความรู้ความสามารถมากก็ตาม เพราะนอกจากเป็นการไม่เหมาะสมอย่างยิ่งแล้วตนเองและผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตนอาจได้รับภัยโทษจากกิริยานั้นได้

4.1.3.5 การจงรักภักดีไม่เสื่อมคลาย ได้แก่

- ภักดีจงอย่าเกียจ

เมื่อตัดสินใจจงรักภักดีต่อผู้เป็นใหญ่แล้วก็ควรมีความคิดและแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นต่อไป อย่าได้คดโกง คิดทรยศ หรือแม้แต่คิดเกียจคร้าน เพราะการกระทำดังกล่าวอาจสร้างความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและผู้เกี่ยวข้องด้วย

ผู้แต่งมีทัศนะหรือเกี่ยวกับการปกครองว่า เป็นระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งผู้ปกครองเป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่มีอำนาจสูงสุดเพียงผู้เดียว

4.2 ทัศนะที่มีต่อสังคม เป็นความคิดเห็นของผู้แต่งที่เกี่ยวกับความประพฤติที่พึงปฏิบัติของบุคคลในสังคม เพื่อให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย แบ่งเป็น

4.2.1 การคิดไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนกระทำการใดๆ เป็นความคิดของผู้แต่งที่ว่า การจะตัดสินใจกระทำการสิ่งใดลงไป ควรคิดทบทวนให้ดีเสียก่อน ได้แก่

- คิดแล้วจึงเจรจา
- คิดตรองตรึกทุกเมื่อ
- คิดข้างหน้าอย่าเบา
- การจะทำอย่าด่วนได้

ผู้แต่งมีความคิดว่าก่อนกระทำการใดต้องคิดตรึกตรองให้ดีเสียก่อนไม่ควรรีบตัดสินใจกระทำหรือคิดแต่ทางใดอย่างเดียว เพื่อเป็นการป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

4.2.2 การมีใจหนักแน่นไม่หลงคารมใครง่ายๆ ผู้แต่งมีความคิดว่าควรมีใจที่หนักแน่น พิจารณาก่อนหรือบุคคลควรเชื่อหรือไม่ ได้แก่

- ระวังระบิลอย่าฟังคำ
- ใจอย่าเบาจนหนัก
- คนทรยศอย่าเชื่อ
- อย่ายินคำคนโลภ
- อย่าโดยคำคนพลอด

เราไม่ควรเชื่อถือข่าวลือ ถ้อยคำ หรือคนไม่ดีโดยไม่มีจิตใจหนักแน่น เพราะเรื่องราวต่างๆ ที่ฟังอาจเป็นเรื่องราวไม่จริงและไม่เหมาะสมที่จะนำมาประกอบการตัดสินใจกระทำการใดๆ ลงไป

4.2.3 การรอบคอบไม่ประมาท เป็นความคิดของผู้แต่งที่ว่า ควรมีความถี่ถ้วน รอบคอบในเรื่องต่างๆ จะได้เป็นการไม่ประมาท ได้แก่

- เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว
- ช้างไล่เล่นเลียงหลบ
- อย่าประมาทท่านผู้ดี
- ทำเร็วเรือกไวกันตน
- เข้าออกอย่าวางใจ
- ระวังระไวหน้าหลัง เยียวผู้ซึ่งจะคอยโทษ
- ระวังระไวที่ไปมา
- เมื่อเข้าศึกระวังตน
- ความแค้นให้ประหยัด
- เข้าเถื่อนอย่าลืมพรา
- ข้างตนไวอาวุธ
- เครื่องสรรพยุทธอย่าวางจิต
- ที่สู้มเสื่อจงประหยัด
- ที่ทับจงมีไฟ ที่ไปจงมีเพื่อน
- คิดทุกขในสงสาร
- เผ่ากษัตริย์เพลิงงู อย่าดูถูกว่าน้อย
- หน้าศึกรออย่าอนใจ

ผู้แต่งมีความคิดว่าสิ่งสำคัญที่จะทำให้การดำรงชีวิตอยู่รอดปลอดภัย คือ การระมัดระวังตัวอยู่เสมอ การไม่ตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางในที่เปลี่ยว การระมัดระวังบุคคล สัตว์ สถานที่ เหตุการณ์ บุคคล รวมถึงอาวุธต่างๆ ต้องไม่ประมาทและเตรียมการให้พร้อมเพื่อป้องกันสิ่งที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตตนเอง

4.2.4 การไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นความคิดของผู้แต่งที่ว่า ไม่ควรกระทำการใดที่จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น เช่น

- น้ำเชื้ออย่าขวางเรือ
- อย่าได้รับของเข็ญ
- อย่าปองเรียนอาถรรพ์ พลันจับหายวายม้วย
- อย่ามักห้าวพลันแตก
- อย่าเข้าแบกงาช้าง
- อย่าตึงให้แกก
- อย่าใช้คนบังบด

- อย่าริรำนแก่ความ
- มีสินอย่าอวดมั่ง
- ที่มีภัยพึงหลีกเลี่ยง ปลูกตนไปโดยด่วน
- เช้นเรือทอดทางถนน
- อย่าคะเนถึงโทษท่าน
- อย่าขุดคนด้วยปาก
- อย่าถากคนด้วยตา
- อย่าพาดพิงด้วยหู
- อย่าเฝ้ารอทรัพย์ท่าน
- อย่างินหาผู้อื่น

นอกจากนี้การสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นก็เป็นสิ่งไม่ควรเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการจับผิดเรื่องต่างๆ การว่าร้ายลับหลัง หรือแม้แต่การมีความต้องการทรัพย์สินของผู้อื่น จะเป็นการสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นอย่างยิ่ง

4.2.5 การปฏิบัติกิจการงาน เป็นสิ่งที่ควรกระทำในการปฏิบัติกิจการงานต่างๆ ได้แก่

- อย่าใช้คนบังคับ
- หว่านพืชจักเอาผล เลี้ยงคนจักกินแรง
- ฝึกจะแก้แค้นจงระวัง

การกระทำใดๆ ก็ตามควรรู้จักเลือกใช้ผู้ที่ไม่มีความลับปิดมาปฏิบัติกิจการงานแทนตน นอกจากนี้ต้องตั้งจุดมุ่งหมายและผลที่ต้องการได้รับเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติหรือกระทำได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ถึงแม้ต้องแก้ไขงานนั้นอีกครั้งก็ต้องทำให้กระจ่างชัดเจนด้วย จะทำให้การกระทำแต่ละครั้งคุ้มค่างับกำลังกาย กำลังทรัพย์ที่ทุ่มเทไป

4.2.6 การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นการแสดงความสัมพันธ์อันดีของมนุษย์ในสังคม ได้แก่

- ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง (สร้างกุศลอย่ารู้โรย)
- ปลูกไมตรีทั่วชน
- ท่านรักตนจงรักตอบ
- ท่านนอบตนจงนอบแทน
- โอบอ้อมเอาใจคน

ผู้แต่งมีความคิดว่าเราควรมีมิตรไมตรีที่ดีกับผู้อื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ถ้าผู้อื่นรักเราหรือนอบน้อมต่อเรา เราก็ควรแสดงกิริยาเช่นนั้นตอบกลับไปจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นด้วย

4.2.7 การปฏิบัติต่อมิตร เป็นสิ่งที่ควรกระทำต่อเพื่อนของตน ได้แก่

- อย่าเบียดเบียนแก่มิตร
- อย่าขอร้องรักมิตร
- เมตตาตอบต่อมิตร
- ยอมิตรเมื่อลับหลัง
- อย่าชิงครุชิงมิตร
- อย่าอวดหาญแก่เพื่อน

ผู้แต่งมีความคิดว่า สิ่งที่เราสมควรปฏิบัติต่อเพื่อนซึ่งถือว่าเป็นเหมาะสม ได้แก่ การไม่เบียดเบียนเพื่อน มีความเมตตาปรารถนาดี รวมถึงไม่แสดงกิริยาไม่เหมาะสมต่าง ๆ ต่อหน้าเพื่อนด้วย

4.2.8 การปฏิบัติต่อศัตรูหรืออมิตร เป็นการปฏิบัติที่ผู้แต่งเห็นว่าเหมาะสมต่อศัตรูหรืออมิตรต่างๆ ได้แก่

- คนทรยศอย่าเชื่อ
- อย่ายินคำคนโลภ
- คนขำอย่าร่วมรัก
- (คนพาลอย่าพาลผิด) อย่าผูกมิตรไมตรี เมื่อพาทีพึงตอบ
- พบศัตรูปากกราศรีย (ความในอย่าไขเขา)

ผู้แต่งมีความคิดว่าการกระทำที่เหมาะสมต่อผู้เป็นศัตรูหรืออมิตรของตน คือ ไม่เชื่อถือหรือไม่ยุ่งเกี่ยวกับคนเหล่านั้น แต่ถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ควรเจรจาแต่พอควรด้วยความระมัดระวังยิ่งดีที่สุด

4.2.9 การปฏิบัติต่อผู้ได้บังคับบัญชา เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติต่อผู้ได้บังคับบัญชาไม่ว่าคนเหล่านั้นจะเป็นใครก็ตาม ได้แก่

- ข้าคนไพร่อย่าไฟฟุ่
- ภักดีอย่าทวนเคียด
- ยอข้าเมื่อแล้วกิจ
- ข้าเก่าร้ายอดเอา

ผู้แต่งคิดว่าการปฏิบัติตนต่อผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความสำคัญ เพราะผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นผู้ช่วยเหลือให้กิจการงานของตนสำเร็จลุล่วงได้รวดเร็ว เมื่อพวกเขาปฏิบัติภารกิจแทนสำเร็จแล้วก็ควรยกย่องชมเชยเพื่อเป็นกำลังใจในการปฏิบัติงานต่อไป แต่เมื่อปฏิบัติงานผิดพลาดหรือล้มเหลวก็ไม่ควรลงโทษรุนแรงเพราะอย่างน้อยก็เคยรับใช้ ช่วยเหลือกิจการงานของตนมาก่อนจึงย่อมมีความชอบอยู่บ้าง

4.2.10 การปฏิบัติต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เป็นการปฏิบัติที่ควรกระทำต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ได้แก่

- คบขุนนางอย่าโหด
- อย่าออกกั๊กขุนนาง
- อาสาเจ้าจนตนตาย
- อาสาตายจงพอแรง

ผู้แต่งมีความคิดว่า สิ่งที่ควรปฏิบัติต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมือง คือ การมีน้ำใจ รู้จักหาของกำนัลไปมอบบ้าง ไม่แสดงกิริยาอวดดี รวมทั้งรู้จักอาสาเข้าช่วยเหลือกิจการงานตามความเหมาะสม

4.2.11 ความสำคัญของการศึกษา เป็นความคิดของผู้แต่งที่ว่า การศึกษามีความสำคัญซึ่งควรเริ่มตั้งแต่เป็นเด็กเล็ก ได้แก่

- (ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า แผ่นนภพสุโขทัย มลักเห็นในอนาคต จึงฉายพจนประภาษ เป็นอนุสาสนกถา สอนคณานรชน ท้าวธราดลพึงเพียรเรียนอรรณพดุจดุจอาตม์
- เมื่อน้อยให้เรียนวิชา (ให้หาสินเมื่อใหญ่)
- เป็นคนเรียนความรู้

ผู้แต่งมีความคิดว่าการศึกษาประโยชน์ต่อผู้เรียนเอง คือ ความรู้ที่เป็นผลมาจากการศึกษาเล่าเรียนจะนำมาใช้เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพเพื่อให้ตนดำรงอยู่และพัฒนาสังคมให้เจริญขึ้นเรื่อยไป แต่การจะมีความรู้ได้นั้นต้องมาจากการศึกษาที่เริ่มศึกษาตั้งแต่วัยเด็กเพราะเป็นวัยที่เรียนรู้ได้รวดเร็วและมีความจำดี การศึกษาหาความรู้ตั้งแต่เล็กนอกจากจะได้มีเวลาเรียนนานๆ แล้วยังเป็นการสะสมความรู้ไว้ใช้ในการศึกษาระดับสูงๆ ต่อไป

ผู้แต่งแสดงความคิดเกี่ยวกับการศึกษาเพียงเล็กน้อยว่าเมื่อตนยังเป็นเด็กเล็กควรศึกษาหาความรู้เพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิตต่อไป กล่าวได้ว่าผู้แต่งให้ความสำคัญของการศึกษาหาความรู้น้อยกว่าการประพฤติปฏิบัติตนตามประเพณีวัฒนธรรมในสังคม

ผู้แต่งมีความคิดว่าการที่จะทำให้สังคมมีความสุข เป็นระเบียบเรียบร้อยได้นั้นตนเองต้องลงมือกระทำทั้งต่อตนเองและผู้อื่นซึ่งเริ่มตั้งแต่เด็กเล็กกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ การกระทำเหล่านั้นเป็นไปเพื่อสังคมสุข มีความเป็นระเบียบจะได้เอื้อต่อการปกครองบ้านเมืองของผู้ปกครองด้วย

4.3 ทศนะที่มีต่อวัฒนธรรม เป็นความคิดของผู้แต่งเกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณีที่คนในสังคมรุ่นหนึ่งอบรมและถ่ายทอดแก่สมาชิกของสังคมอีกรุ่นหนึ่งต่อไป เพื่อให้สังคมมีระเบียบแบบแผนและดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างสงบสุข แบ่งเป็น

4.3.1 การเคารพผู้อาวุโส เป็นการแสดงการนับถือ ไม่ล่วงเกินหรือล่วงละเมิดต่อผู้อาวุโส ได้แก่

- ประพฤติตามบุรพพระบอบ
- ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ
- นอบตนต่อผู้เฒ่า
- จงนบนอบผู้ใหญ่
- อย่างนังชิดผู้ใหญ่
- อย่างขัดแย้งผู้ใหญ่

ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่ เป็นบุคคลที่ควรเคารพและเชื่อฟัง ดังนั้นการนอบน้อมนับถือประพฤติดำตามคำสอนของท่าน ไม่แสดงความประพฤติที่ไม่ควรต่าง ๆ จึงเป็นการกระทำที่เหมาะสม

4.3.2 ความกตัญญู เป็นการรู้ระลึก และตอบแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณ ได้แก่

- ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก
- ตระกูลตนจงคำนับ

ความกตัญญูเป็นวัฒนธรรมที่งดงามซึ่งสังคมไทยให้ความสำคัญและสืบทอดกันมา การรู้จักกตัญญูบิดา มารดา หรือผู้มีพระคุณต่อเราและควรทดแทนคุณในยามที่ท่านเดือดร้อน รวมทั้งการให้ความเคารพต่อวงศ์ตระกูลหรือบรรพบุรุษของตนด้วย

4.3.3 การรู้จักกาลเทศะ เป็นการรู้จักว่าเวลาใด สถานที่ใดควรปฏิบัติเช่นไร จึงเหมาะสม ได้แก่

- ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน
- รู้ที่ขลาดที่หาญ
- สุวานขออย่าขบตอบ

- อย่าปลูกผักกลางคลอง (อย่าปองเรียนอาถรรพ์ ปล้นจับหายวาย
ม้วย)

- อย่าไฟสูงให้พันศักดิ์
- ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ (เยียวสะเทินจะอดสู)

การกระทำบางอย่างต้องคำนึงกาลเทศะว่าควรกระทำหรือไม่ควรกระทำอะไร เพราะถ้าเลือกกระทำสิ่งที่ถูกต้อง และเหมาะสมแก่กาลเทศะก็ย่อมได้รับผลดี แต่ถ้ากระทำโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะก็อาจได้รับผลไม่ดีตามมาได้

4.3.4 ความเกรงใจ เป็นความต้องการที่ไม่อยากให้ผู้อื่นรู้สึกลำบากเดือดร้อนรำคาญใจ ได้แก่

- ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน
- อย่างนั่งชิดผู้ใหญ่

ความเกรงใจเป็นสิ่งที่สำคัญในการติดต่อคบหากัน เมื่อไปเยี่ยมเยือนผู้ใดก็ไม่ควรคุยกับเจ้าบ้านเป็นเวลานาน ถือเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะนอกจากตนเองจะต้องเสียเวลาไปกับการคุยเรื่องต่างๆ มากกว่าจะใช้เวลาไปทำสิ่งที่ดีมีประโยชน์อื่นๆ รวมถึงเจ้าบ้านก็ไม่สามารถลุกไปทำภารกิจอื่นๆ ได้

4.3.5 การรู้จักเอื้อเฟื้อแบ่งปัน เป็นการแสดงความมีน้ำใจ ให้การอุดหนุนเจือจานผู้อื่น ได้แก่

- ฟังฉันทเมื่อต่อญาติ
- เมตตาตอบต่อมิตร
- คนโหดให้เอ็นดู

การมีน้ำใจ รู้จักเอื้อเฟื้อแบ่งปันในสิ่งที่ตนมีแก่ผู้อื่นบ้าง เป็นการกระทำดี ไม่ว่าผู้ที่เราเอื้อเฟื้อจะเป็นญาติ เพื่อน หรือแม้แต่ผู้ยากไร้ ก็ทำให้ผู้ที่ได้รับการแบ่งปันมีความสุข บรรเทาทุกข์ได้

4.3.6 การไม่ฟุ่มเฟือย เป็นการรู้จักใช้จ่ายเงินอย่างถูกต้อง ได้แก่

- ของแพงอย่ามักกิน

ผู้แต่งมีความคิดว่าสิ่งใดที่มีราคาสูงและตนก็มีกำลังจ่ายได้แต่ก็เป็นสิ่งไม่ควรกระทำ เพราะถือเป็นการบันทอนกำลังทรัพย์ตนเองไปอย่างฟุ่มเฟือย ภายหน้าเมื่อจำเป็นต้องใช้จ่ายทรัพย์ ก็อาจไม่มีทรัพย์หรือมีทรัพย์ไม่เพียงพอที่จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนได้

4.3.7 การหมั่นคิดพิจารณาตนเอง เป็นการรู้จักคิดไตร่ตรองความผิดที่ตนได้กระทำลงไป ได้แก่

- โทษตนผิดพึงรู้
- โทษตนผิดรำพึง

ผู้แต่งมีความคิดว่าบุคคลทุกคนย่อมกระทำความผิดได้โดยไม่ตั้งใจ แต่เมื่อรู้ตัวว่ากระทำผิดแล้วก็ต้องคิดพิจารณาตนเองว่าได้กระทำความผิดใดลงไป ส่งผลกระทบต่อผู้ใดบ้าง นอกจากนี้ควรถึงคิดวิธีป้องกันหรือแก้ไขความผิดที่อาจเกิดขึ้นในกาลต่อไปด้วย

4.3.8 การรู้จักประมาณตน เป็นการพิจารณาว่าตนมีกำลัง หรือความสามารถเพียงใด ได้แก่

- อย่าใฝ่สูงให้พ้นศักดิ์
- อย่าใฝ่ตนให้เกิน
- หึงห้อยอย่าแข่งไฟ

การรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่หรือเป็นอยู่ ย่อมมีความสุขใจไม่ต้องคิดแข่งขันกับผู้มีความสามารถสูงกว่าตน อาจจะทำให้สิ่งที่ตนตั้งความปรารถนาเป็นไป得太ยาก หรือเป็นไปไม่ได้

4.3.9 การปฏิบัติต่อครู อาจารย์ เป็นความประพฤติที่เหมาะสม ควรปฏิบัติต่อครูอาจารย์ ได้แก่

- อย่าเลี่ยนครูเตือนดำ
- ครูบาสอนอย่าโกรธ
- อย่าชังครูชังมิตร
- ยอครูบอต่อหน้า

ครู อาจารย์เป็นบุคคลผู้มีพระคุณที่สั่งสอนลูกศิษย์ให้มีความรู้ มีความประพฤติที่ดี สร้างตนให้เป็นคนมีคุณค่าในสังคม แม้บางครั้งท่านจะดุดำไปบ้าง เราก็ไม่ควรแสดงพฤติกรรมล้อเลียนหรือโกรธท่าน อีกทั้งการยกย่องท่านก็ควรกระทำต่อหน้า ท่านจะได้มีกำลังใจในการอบรมสั่งสอนศิษย์ต่อไป

4.3.10 การให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีค่ามากกว่าสิ่งที่มีค่าน้อย เป็นการให้ความสำคัญกับสิ่งที่พิจารณาแล้วว่าพิเศษ หรือมีคุณค่ามากกว่าสิ่งที่พิเศษหรือมีค่าน้อยกว่า ได้แก่

- สู้เสียสละอย่าเสียศักดิ์
- รักตนกว่ารักทรัพย์
- อย่ารักห่างกว่าชิด

- อย่ารักเหากว่าผม
- อย่ารักลมกว่าน้ำ
- อย่ารักถ้ำกว่าเรือน
- อย่ารักเดือนกว่าตะวัน

การรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าย่อมทำให้ตนเองเห็นความสำคัญและได้รับประโยชน์จากสิ่งนั้น และควรให้ความสำคัญในระดับที่น้อยลงสำหรับสิ่งที่มีค่าน้อยกว่าเพราะจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควรจะได้

4.3.11 การทำความดี เป็นการยึดถือการปฏิบัติในสิ่งดีและไม่ทำความชั่ว ได้แก่

- คิดชวนชวายที่ชอบ
- ความชอบจำใส่ใจ
- เอาแต่ชอบเสียผิด
- ผิดอย่าเอาเอาแต่ชอบ
- อย่าทำการที่ผิด

ผู้แต่งมีความคิดว่า เราควรยึดมั่นและปฏิบัติตนในสิ่งที่ดี รวมถึงการไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ชั่วด้วย จึงจะทำให้ได้รับผลดีกลับมา

4.3.12 การปฏิบัติกิจการงานอย่างจริงจังและเต็มที่ เป็นการตั้งใจมั่นคงในการปฏิบัติกิจการงานต่างๆ เพื่อให้ได้รับผลดีกลับมา ได้แก่

- ผีจะบังบังจงลับ
- ผีจะจับจับจงมัน
- ผีจะคั่นคั่นจงตาย
- ผีจะหมายหมายจงแท้
- ผีจะแก้แก้จงกระจ่าง

ผู้แต่งมีความคิดว่า ในการปฏิบัติกิจการงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ก็ควรกระทำด้วยความตั้งใจ มั่นคง และกระทำอย่างเต็มที่ เต็มความสามารถเพื่อให้เกิดผลเป็นที่น่าพอใจ

วัฒนธรรมประเพณีเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ต่อไป โดยปัจจัยที่มีความสำคัญมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการไม่สร้างความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น คือ เริ่มต้นปฏิบัติที่ตนเองก่อนแล้วจึงขยายไปยังผู้อื่นต่อไป เรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ ทั้งผู้อาวุโส ครู อาจารย์ การมีความกตัญญู รู้จักกาลเทศะ ความเกรงใจ การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การคิดพิจารณาตน การทำความดีไม่ทำความชั่ว และการปฏิบัติกิจการงานอย่างเต็มที่ เมื่อคนในสังคมปฏิบัติตนเช่นนี้ก็ย่อมทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมีวัฒนธรรม

4.4 ทักษะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องลี้ลับ และอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นความคิดของผู้แต่งที่เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องลี้ลับ อำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่ให้ผลดีต่อใคร ได้แก่

- อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์ พลันนิบหายวายม้วย

ผู้แต่งมีทัศนะว่าเรื่องลี้ลับ อำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ผี วิชาอาคมต่างๆ เป็นสิ่งที่ไม่ควรไปหลงมกมายหรือหวังพึ่งให้ช่วย เพราะนอกจากไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดแล้ว ยังสร้างหายนะมาสู่ตนเองอีกด้วย

จากการวิเคราะห์ทัศนะของผู้แต่งพบว่า ทัศนะที่มีต่อสังคมพบมากที่สุด ได้แก่ ทัศนะที่เกี่ยวกับความประพฤติของคนในสังคม การปฏิบัติกิจการงาน เป็นต้น ทัศนะที่พบรองลงมา เป็นทัศนะที่มีต่อวัฒนธรรม ได้แก่ การเคารพผู้อาวุโส การรู้จักกาลเทศะ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ทัศนะที่พบลำดับถัดไปเป็นทัศนะที่มีต่อการปกครอง ได้แก่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งผู้ปกครองมีอำนาจสูงสุด ผู้ใต้ปกครองต้องเชื่อฟังและจงรักภักดีโดยไม่มีข้อแม้ ส่วนทัศนะที่มีต่อความเชื่อเรื่องลี้ลับและอำนาจเหนือธรรมชาติ พบน้อยที่สุด ผู้แต่งมีทัศนะว่าเรื่องลี้ลับและอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งที่ไม่ให้ผลดีแล้วยังนำหายนะมาด้วย เนื่องจากเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดหรือดำรงอยู่ในสังคมจะเกี่ยวพันกับคนในสังคมมากที่สุด วัฒนธรรมประเพณีเป็นอันดับรองลงมา สำหรับทัศนะด้านการปกครอง และทัศนะด้านความเชื่อเรื่องลี้ลับและอำนาจเหนือธรรมชาติผู้แต่งกล่าวไว้น้อยที่สุด อาจเป็นเพราะทัศนะดังกล่าวไม่ใช่จุดประสงค์หลักในการกล่าวอบรมสั่งสอน ดังนั้นทัศนะที่แฝงในสุภาษิตซึ่งเกี่ยวข้องกับทัศนะดังกล่าวจึงมีเพียงเล็กน้อย

บทที่ 3

สรุปผล และอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ด้านการใช้คำ การใช้ประโยค กวีโวหาร และทัศนะสรุปผลได้ดังนี้

1. การใช้คำ พบว่ามี 7 ลักษณะ ดังนี้

1.1 การใช้คำซ้ำ มี 2 แบบ คือ การใช้คำซ้ำแบบชิดกัน เป็นการซ้ำคำในตำแหน่งที่ 3 กับ 4 และการใช้คำซ้ำแบบไม่ชิดกันเป็นคำซ้ำในตำแหน่งที่ 2 กับ 4 2 กับ 5 และ 1 กับ 3 ในวรรค ส่วนสาระในการกล่าวสั่งสอนมี 2 แบบ คือ การห้ามปฏิบัติและการให้ปฏิบัติ การใช้คำมีวัตถุประสงค์เพื่อเน้นความสำคัญของคำสอนและให้เกิดความไพเราะ คล้องจองกัน

1.2 การซ้ำความมี 4 แบบ คือ --- --- อย่า --- ตอบ , ระวังระไว --- , ผิจะ --- --- จง --- และ --- รัก --- กว่า --- โดยซ้ำความในตำแหน่งที่ 2 กับ 4 และตำแหน่งที่ 3 กับ 5 ในวรรค การซ้ำความมีวัตถุประสงค์เพื่อเน้นความสำคัญของคำสอน

1.3 การใช้คำซ้อน มี 2 แบบ คือ คำซ้อนเสียงและคำซ้อนความหมาย คำซ้อนเสียงมี 2 ชนิด คือ คำซ้อนเสียงสระและคำซ้อนเสียงพยัญชนะ การใช้คำซ้อนเสียงสระและคำซ้อนเสียงพยัญชนะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เสียงที่ซ้อนกันช่วยเสริมความให้หนักแน่นยิ่ง

1.4 การหลากคำ มีการใช้คำหลากที่มีความหมายเกี่ยวกับผู้เป็นใหญ่ แผ่นดิน เพื่อน คนไม่ดี เวลา ความโกรธ ความอยาก ความต้องการ การระมัดระวัง สรรพนาม และมนุษย์ โดยคำหลากเกี่ยวกับบุคคลมีจำนวนมากที่สุด ได้แก่ คำที่มีความหมายเกี่ยวกับผู้เป็นใหญ่ เพื่อน คนไม่ดี สรรพนาม และมนุษย์รวม 20 คำ นอกนั้นมีทั้งหมดรวม 15 คำ การหลากคำมีวัตถุประสงค์เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้คำเดิมซ้ำๆ กัน และเพื่อความสะดวกในการเล่น สัมผัสทำให้ข้อความไพเราะขึ้น

1.5 การใช้สัมผัสใน มี 2 แบบ คือ การใช้สัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ การใช้สัมผัสสระใช้แบบสัมผัสชิดกลางวรรค แบบสัมผัสชิดท้ายวรรคและแบบสัมผัสคั่นเพื่อย้ำความหมายและเกิดความไพเราะ คล้องจอง การใช้สัมผัสพยัญชนะทั้งแบบสัมผัสชิดและแบบสัมผัสคั่น พบว่าใช้พยัญชนะแบบสัมผัสชิด 2 คำมากที่สุด รองลงมาเป็นแบบสัมผัสชิด 3 คำ และ 4 คำตามลำดับ ส่วนสัมผัสพยัญชนะแบบสัมผัสคั่น 1 คำใช้มากกว่าแบบสัมผัสคั่น 2 คำเพื่อให้เกิดความไพเราะและจดจำได้ง่าย การใช้สัมผัสในมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ข้อความมีความไพเราะคล้องจอง สื่อความได้ชัดเจนและจดจำได้ยิ่งขึ้น

1.6 การใช้สัมผัสนอก ใช้คำรับสัมผัสตั้งแต่คำที่ 1 ถึงคำที่ 4 ในวรรค แต่โดยมากเป็นคำรับสัมผัสคำที่ 2 รองลงมาเป็นคำรับสัมผัสคำที่ 3 ส่วนคำรับสัมผัสคำที่ 1 และคำที่ 4

พบน้อยที่สุด การใช้สัมผัสนอกมีวัตถุประสงค์เพื่อโยงสัมผัสตามข้อบังคับของคำประพันธ์ประเภทร้อย ทำให้ข้อความมีความไพเราะ คล้องจองกัน

1.7 การใช้สัญลักษณ์ ใช้สัญลักษณ์ที่เป็นสากล เช่น หิ่งห้อย และสัญลักษณ์เฉพาะ เช่น ถ้วยแตก งาช้าง เป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบกับพฤติกรรมและการกระทำต่างๆ ให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น การใช้สัญลักษณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คำสัญลักษณ์ที่มีคุณสมบัติประจำตัวนั้นเชื่อมโยงความเข้าใจในคำสอนทำให้เข้าใจได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

2. การใช้ประโยค มี 3 ลักษณะ คือ ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และประโยคเชิญชวน ดังนี้

2.1 ประโยคคำสั่ง ใช้คำว่า “จง” , “ให้” และ “อย่า” ในประโยค คำว่า “จง” ใช้ในตำแหน่งกลางประโยคซึ่งต้นประโยคนำด้วยสิ่งที่ผู้แต่งต้องการให้อ่านกระทำ รองลงมาใช้คำว่า “จง” ในตำแหน่งท้ายๆ ประโยค และตำแหน่งต้นประโยคตามลำดับ นอกจากนี้มีการละคำว่า “จง” ที่ตำแหน่งกลางประโยคและตำแหน่งต้นประโยคตามลำดับ การใช้คำว่า “ให้” โดยมากใช้ในตำแหน่งกลางประโยคและตำแหน่งต้นประโยคตามลำดับ และมีการละคำว่า “ให้” ที่ตำแหน่งกลางประโยคด้วย ประโยคคำสั่งที่ใช้คำว่า “ให้” จะมีน้ำหนักของการเน้นย้ำให้ปฏิบัติตามน้อยกว่าประโยคคำสั่งที่ใช้คำว่า “จง” ประโยคคำสั่งที่ใช้คำว่า “อย่า” โดยมากใช้ในตำแหน่งต้นประโยคซึ่งเป็นการกล่าวห้ามปฏิบัติตั้งแต่ต้น รองลงมาใช้คำว่า “อย่า” ในตำแหน่งกลางประโยคและตำแหน่งท้ายๆ ประโยคตามลำดับ นอกจากนี้มีการละคำว่า “อย่า” ที่ตำแหน่งต้นประโยคด้วย

2.2 ประโยคขอร้อง ใช้คำว่า “พึง” ในตำแหน่งกลางประโยคพบเพียง 1 สุภาชิต นอกจากนั้นเป็นการละคำว่า “พึง” ในตำแหน่งต้นประโยคและตำแหน่งกลางประโยคพบอย่างละ 2 สุภาชิต

2.3 ประโยคเชิญชวน ใช้คำว่า “พึง” เช่นเดียวกับประโยคขอร้องแต่น้ำหนักของการบังคับน้อยกว่าซึ่งพบในตำแหน่งกลางประโยคมากที่สุด รองลงมาเป็นตำแหน่งต้นประโยคตามลำดับ ส่วนการละคำว่า “พึง” พบว่าละคำในตำแหน่งต้นประโยคมากกว่ากลางประโยค

3. กวีโวหาร พบว่ามีการใช้ 3 ลักษณะ คืออุปมาโวหารแบบนามนัยซึ่งใช้เพื่อเปรียบเทียบกับสิ่งของ วัตถุ บรรยายโวหารซึ่งใช้เพื่ออธิบายสิ่งที่ต้องการบอก และเทศนาโวหารซึ่งใช้เพื่อสั่งสอน โน้มน้าวใจให้อ่านคล้อยตาม การใช้เทศนาโวหารพบมากที่สุด รองลงมาเป็นอุปมาโวหารแบบนามนัยและบรรยายโวหารพบน้อยที่สุด

4. ทักษะ พบว่าทักษะของผู้แต่งสุภาษิตพระร่วง 4 ด้าน คือ ทักษะที่มีต่อสังคมพบมากที่สุด รองลงมาเป็นทักษะที่มีต่อวัฒนธรรม ทักษะที่มีต่อการปกครอง และทักษะที่มีต่อความเชื่อเรื่องลี้ลับและอำนาจเหนือธรรมชาติตามลำดับ

ด้านทักษะที่มีต่อสังคม แบ่งเป็นทักษะเรื่องการคิดไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนกระทำการใด ๆ เรื่องการมีใจหนักแน่นไม่หลงคารมใครง่าย ๆ เรื่องการรอบคอบไม่ประมาท เรื่องการไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น การปฏิบัติกิจการงาน การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี การปฏิบัติต่อมิตร ศัตรูหรือมิตร ผู้ใต้บังคับบัญชา เจ้าหน้าที่บ้านเมือง และความสำคัญของการศึกษา สรุปทักษะที่เกี่ยวกับสังคมได้ว่าการที่บุคคลจะอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุขจะต้องมีระเบียบวินัยในตัวเองและเคารพกติกาของสังคมโดยฝึกฝนตนเองตั้งแต่เป็นเด็กกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่

ด้านทักษะที่มีต่อวัฒนธรรม แบ่งเป็นการเคารพผู้อาวุโส ความกตัญญู การรู้จักกาลเทศะ ความเกรงใจ การรู้จักเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การไม่ฟุ้งเฟ้อ การคิดพิจารณาตนเอง การรู้จักประมาณตน การปฏิบัติต่อครู อาจารย์ การให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีค่ามากกว่าสิ่งที่มีค่าน้อย การทำความดี การปฏิบัติกิจการงานอย่างจริงจัง เต็มที่

ด้านทักษะที่มีต่อการปกครอง ผู้แต่งเห็นว่าการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ผู้ปกครองมีอำนาจสูงสุดและมีบุญญาธิการมาก ผู้ใต้ปกครองต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามด้วยความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง สรุปทักษะที่มีต่อการปกครองได้ว่ามีระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ผู้ปกครองมีอำนาจสูงสุด ผู้ใต้ปกครองต้องปฏิบัติตามด้วยความจงรักภักดีแม้ต้องสละด้วยชีวิต

ด้านทักษะที่มีต่อความเชื่อเรื่องลี้ลับและอำนาจเหนือธรรมชาติ ผู้แต่งมีความคิดว่าเรื่องอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติ อาทิ ไสยศาสตร์เวท นอกจากจะไม่ให้ผลดีต่อใครแล้ว ยังนำหายนะมาสู่ตนเองอีกด้วย

อภิปรายผล

สุภาษิตพระร่วง เป็นวรรณคดีคำสอนที่น่าสนใจ เพราะนอกจากมีเนื้อหาคำสอนที่ปรับใช้ได้ทุกยุคสมัยแล้วยังเป็นวรรณคดีที่มีปัญหาเกี่ยวกับผู้แต่งและยุคสมัยที่แต่งซึ่งยังเป็นที่ถกเถียงกันในวงการวรรณคดีไทยมานาน การศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีเรื่องนี้ในด้านใดก็ตามย่อมมีผลการศึกษาค้นคว้าที่เป็นประโยชน์ต่อประเด็นปัญหาดังกล่าวได้ สำหรับการศึกษาวิเคราะห์ด้านท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตพระร่วง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ทักษะของผู้แต่งที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ได้เพราะแนวความคิดเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกับตัวมนุษย์มากที่สุด ดังนั้นผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจึงน่าจะเป็นประโยชน์ในแง่ใดแง่หนึ่ง

จากการวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ด้านการใช้คำ คำว่า “จง” , “ให้” , “อย่า” เป็นคำมีอำนาจแสดงความเด็ดขาด หนักแน่นในการกล่าวคำสอน ผู้กล่าวคำสอนจึงน่าจะเป็นผู้ใหญ่ มีอำนาจปกครองผู้อื่นจึงสามารถสั่งสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสอนเหล่านั้นได้ ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่ง คือ แม้สุภาสิตพระร่วงใช้คำประพันธ์ประเภทคำที่ไม่มีกฏเกณฑ์บังคับสัมผัสใน แต่เนื้อความเกือบทุกวรรคมีการใช้สัมผัสใน ไม่ว่าจะเป็นสัมผัสสระหรือสัมผัสพยัญชนะทั้งแบบสัมผัสชนิดและสัมผัสคั่น ทำให้เห็นได้ว่าผู้แต่งมีความสามารถในการประพันธ์ทำให้ข้อความมีความไพเราะ คล่องจอง เข้าใจและจดจำได้ง่าย โดยที่เนื้อความไม่เปลี่ยนแปลงไป

ข้อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งในการใช้สัญลักษณ์ คือ สุภาสิตพระร่วงใช้สัญลักษณ์เฉพาะ เช่น ถ้วยแตก สัมฤทธิ์แตก เป็นต้น เป็นการใช้สัญลักษณ์ที่มีความหมายเฉพาะ และพบแต่ในสุภาสิตพระร่วงเท่านั้น ไม่พบในวรรณคดีอื่นๆ สำหรับการใช้นิทัศน์แทนการกล่าวสอนตรงๆ อาจเป็นเพราะเป็นกลวิธีที่แยบยลในการสั่งสอน โดยเมื่อผู้ฟังได้ฟังคำสั่งสอนที่มีการใช้นิทัศน์แล้ว ก็ต้องใช้การตีความหมายประกอบบ้าง เมื่อผู้ฟังตีความหมายได้แล้วก็จะเข้าใจและซาบซึ้งกับคำสอนนั้นๆ มากกว่าการรับฟังคำสอนที่เข้าใจได้ทันที นอกจากนี้กล่าวได้ว่า เนื้อหาคำสอนของสุภาสิตพระร่วงมีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา เพราะสามารถนำมาปรับใช้หรือเป็นข้อคำสอนในชีวิตประจำวันได้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมพระยาเดชาดิศร. (2511). *ประชุมโคลงโลกนิติ*. ธนบุรี : อมรการพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2539). *วรรณกรรมสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากรการพิมพ์.
- กำธร กิตติภูมิชัย. (2520). *ข้อคิดจากสุภาวดีพระร่วง*. กรุงเทพฯ : ธนาคารกรุงเทพ.
- ✓ กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2542). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย=INTRODUCTION TO THAI LITERATURE*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- _____. (2522). *วรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- คมทวน คันธนู. (2541). *พิเคราะห์วรรณคดีโดยวิธีประวัติศาสตร์เล่ม 1*. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.
- คุรุสภา. (2518). *คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูงของชุมชนภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : คุรุสภาลาดพร้าว.
- ✓ จตุพร จันทะสุด. (2543). *วิเคราะห์นวนิยายเรื่องร่มฉัตร ของ ทมยันตี*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ไทยศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ✓ เจือ สตะเวทิน. (2518). *การใช้ภาษาระดับปริญญา*. กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์.
- จันทิชย์ กระแสสินธุ์. (ม.ป.ป.). *กวีโวหารและโบราณคดี*. พระนคร. ม.ป.พ.
- ✓ ชลธิรา กลัดอยู่และคนอื่นๆ. (2517). *การใช้ภาษา*. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- เดชา ชากักดี. (2542). *วิเคราะห์หลักจริยธรรมในวรรณคดีสุภาวดีพระร่วง*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (จริยศาสตร์ศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2533). "การพัฒนาสมรรถภาพในการเขียน," ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการใช้ภาษาไทย หน่วยที่ 9 – 15 = Effective Communication in Thai*. หน้า 762 – 766. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ✓ ทศนีย์ ทานตวณิช. (2517). *วิเคราะห์วรรณกรรมของพระยาตรัง*. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2535). *พินิจวรรณกรรม รวมบทความวิชาการด้านวรรณคดีและภาษา*. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง.
- ✓ ประทีป วาทิกทินกร. (2520). *การใช้ภาษา*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ✓ ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2518). *แนวทางการศึกษาวรรณคดี : การวิจักษ์และวิจารณ์*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ประเสริฐ ณ นคร. (2528). "สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงชำระสุภาษิตพระร่วง,"

ใน พอชนรามคำแหงไม่ได้แต่งสุภาษิตพระร่วง. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.

ปัญญา บริสุทธิ์. (2523). โลกทัศน์ของคนไทยวิเคราะห์จากวรรณคดีคำสอนสมัยสุโขทัย.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

✓ เปลื้อง ณ นคร. (2511). "ทำนองเขียน," ใน คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง. อรุณลาดพร้าว.

_____. (2514). คำบรรยายวิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์. พิมพ์ครั้งที่ 4.

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

_____. (2528). "จากสุภาษิตไทยเดิมมารวบรวมเป็นสุภาษิตพระร่วง," ใน พอชนราม

คำแหงไม่ได้แต่งสุภาษิตพระร่วง. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.

✓ พรพรรณ ธารานุมาศ. (2519). สำนวนการเขียน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2526). เที้ยวเมืองพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ 12.

กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.

พระวรวงศ์วิสิฐ. (2534). วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

✓ เพ็ญศิริ พุกพันธ์. (2529). การวิเคราะห์ทัศนะทางการศึกษาจากบทร้อยกรองในนิตยสาร

และวารสารตั้งแต่ พ.ศ. 2521 จนถึง พ.ศ. 2529. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.

✓ ม.ล.ดุษฎี ชุมสาย. (2516). วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

✓ ยุพา ส่งศิริ. (2512). คู่มือวิชาภาษาไทยเล่ม 3. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึก

หัดครู.

รัตนา สถิตานนท์. (2520). วิเคราะห์สุภาษิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม. ปรินิพนธ์ กศ.ม.

กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2539). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525. พิมพ์

ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์ อจท จำกัด.

✓ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2526). ความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย ตอนที่ 3 วรรณคดีไทย. พิมพ์ครั้งที่

2. กรุงเทพฯ : ห.จ.ก. อรุณการพิมพ์.

✓ ล้อม เพ็งแก้ว. (2528). "ใครแต่งสุภาษิตพระร่วง," ใน พอชนรามคำแหงไม่ได้แต่งสุภาษิต

พระร่วง. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.

วารี สามารถ. (2531). ความคิดทางสังคมในวรรณกรรมสมัยสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.

(ปรัชญา). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

วัชร ตรีรัตนภรณ์. (2534). วิเคราะห์วรรณกรรมของอุชเชนี - นิด นรารักษ์. ปรินิพนธ์

กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

วันเนาว์ ยูเจริญ. (2525). วรรณคดีเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : มิตรสยาม.

- ✓ วิทย์ ศิวะศรียานนท์. (2518). *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์*. พระนคร : แพร่พิทยา.
- ✓ วิภา กงกะนันท์. (2533). *วรรณคดีศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (2518). *สุภาสิตพระร่วง สุภาสิตอิศรญาณ*. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2483). *สาส์นสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ 22 เมษายน 2483*. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา. (สาส์นสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เล่มที่ 18)
- สมพันธ์ เลขะพันธ์. (2532). *TH 331 วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น = LITERATURES WORKS OF THE BANGKOK PERIOD 1*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : หจก. แสงจันทร์การพิมพ์.
- สมศรี ชัยวณิชยา. (2536). *คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2325 - 2468)*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2537). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.
- สิทธา พินิจภูวดล. (2520). *วรรณกรรมสุโขทัย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุนีย์ มกราพันธ์. (2534). *แง่คิดจากวรรณคดีและวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- ✓ สุวิทย์ สังโยคะและประทีป เหมือนนิล. (2518). *วรรณกรรมปัจจุบันและการสื่อสารมวลชน*. ลพบุรี : วิทยาลัยครูเทพสตรี.
- ✓ อุดม หนูทอง. (2522). *พื้นฐานการศึกษาวรรณคดี*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สงขลา : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ประวัติความเป็นมาของสภานิติบัญญัติ

สุภาสิตพระร่วงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบัญญัติพระร่วงเดิมเชื่อกันว่าเดิมเป็นคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาเป็นลักษณะวรรณคดีมุขปาฐะ ต่อมากลายเป็นวรรณคดีลายลักษณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์โปรดให้มีการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พ.ศ. 2374 ทรงรับสั่งให้นักปราชญ์ผู้แต่งในราชสำนักรวบรวมและชำระวิชาการสาขาต่าง ๆ ให้เป็นหมวดหมู่และจารึกไว้ตามผนังรอบวัด สำหรับสุภาสิตพระร่วงซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำเนื้อความมาจากจารึกตามผนังรอบวัดนั้นได้รับการจัดไว้ในหมวดสุภาสิตและจารึกไว้ที่ผนังด้านในศาลาซึ่งอยู่หน้าพระมหาเจดีย์หลังเหนือ เป็นแผ่นจารึกรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสจำนวน 6 แผ่นและพิมพ์อยู่ในจารึกวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งหอพระสมุดรวบรวมขึ้นเมื่อคราวบูรณะวัดพระเชตุพนฯ ในคราวนั้น ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำสุภาสิตพระร่วงมาเป็นต้นเค้าในการพระราชนิพนธ์สุภาสิตพระร่วงคำโคลงเพื่ออบรมสั่งสอนประชาชนและให้เหมาะสมกับยุคสมัยที่นิยมคำประพันธ์ประเภทโคลง

เมื่อกรมศิลปากรจะจัดตรวจสอบชำระต้นฉบับก็พบว่าแผ่นจารึกที่ 5 และ 6 หลุดหายไป ประกอบกับข้อความคลาดเคลื่อนไปบ้าง จึงขอความร่วมมือจากงานบริการภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติศึกษาค้นคว้าสุภาสิตพระร่วงจากสมุดไทยซึ่งมีหลายสำนวนพบว่าสมุดไทยดำเรื่องบันทึกพระร่วง พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เลขที่ ๘๒ ตู๋ ๑๑๓ ชั้น ๖/๓ มัดที่ ๑๐ จารึกรวมอยู่กับเรื่องกฤษณาสมันต์คำฉันท์และแม่สอนลูกซึ่งชื่อมาจาก ม.ล. แดง สุประดิษฐ์ เมื่อพ.ศ. 2479 มีข้อความคล้ายคลึงกับจารึกมากทั้งเนื้อเรื่องก็ครบถ้วน กรมศิลปากรจึงนำมาใช้เป็นเอกสารในการตรวจสอบชำระส่วนที่ยังค้างอยู่โดยแก้ไขอักขรวิธีที่ยังลึกลับอยู่บ้าง

เนื้อหาของสุภาสิตพระร่วงมีดังนี้

ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า เผ้าแผ่นภพสุโขทัย มลักเห็นในอนาคต จึงฉายพจน
ประภาษ เป็นอนุสาสนกถา สอนคนนารชน ท้าวราดลพึงเพียร เรียนอำรุงผดุงอาตม
อย่าเคลื่อนคลาดคลาถ้อย เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ให้หาสินเมื่อใหญ่ อย่าไผ่เอาทรัพย์ทำน
อย่ารื้อร้างแก่ความ ประพฤติตามบุรพระบอบ เอาแต่ชอบเสียผิด อย่าประกอบกิจเป็นพาล
อย่าอวดหาญแก่เพื่อน ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน การเรือนตนเร่งคิด อย่างนั่งชิตผู้ใหญ่
อย่าไผ่สูงให้พินาศดี ที่รักอย่าดูถูก ปลุกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย อย่า
โดยคำคนพลอด เข็นเรือทอดทางถนน เป็นคนอย่าทำใหญ่ ข้าคนไพร่อย่าไผ่พุน
คบขุนนางอย่าโหด โทษตนผิดรำพึง อย่าคะเนถึงโทษท่าน หว่านพืชจักเอาผล
เลี้ยงคนจักกินแรง อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่ อย่าไผ่ตนให้เกิน เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว
น้ำเชียวอย่าขวางเรือ ที่สุมเสื่อจงประหยัด จงเร่งระมัดพิณไฟ ดนเป็นไทยอย่าคบทาส
อย่าประมาทท่านผู้ดี มีสินอย่าอวดมั่ง ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ ที่ขวากหนามอย่าเสียเกือก
ทำร้ายเรือกไว้กันตน คนรักอย่าวางใจ ที่มีภัยพึงหลีกเลี่ยง ปลีกตนไปโดยด่วน ได้ส่วนอย่า

มักมาก อย่ามีปากว่าคน รักตนกว่ารักทรัพย์ อย่าได้รับของเข็ญ เห็นงามตาอย่า
 ปอง ของฝากท่านอย่ารับ ที่ทับจงมีไฟ ที่ไปจงมีเพื่อน ทางแถวเถื่อนไคลคลา
 ครูบาสอนอย่าโกรธ โทษตนผิดพึงรู้ สูเสียสินอย่าเสียศักดิ์ รักคืออย่าด่วนเคียด อย่า
 เบียดเสียดแก่มิตร ที่ผิดช่วยเตือนตอบ ที่ชอบช่วยยกยอ อย่าขอของรักมิตร ชอบ
 ชิตมักจางจาก พบศัตรูปากปราศรัย ความในอย่าไขเขา อย่ามัวเมาเนื่องนิจ คิด
 ตรองตรึกทุกเมื่อ พึงผันเผื่อต่อญาติ รู้ที่ขลาดที่หาญ คนพาลอย่าพาลผิด อย่าผูก
 มิตรไมตรี เมื่อพาที่พึงตอบ จงนบนอบผู้ใหญ่ ช่างไล่เล่นเลี้ยงหลบ สุวานชอบอย่า
 ขบตอบ อย่าก่อปรจิตริษยา เจริญตามคติ อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียน
 อาถรรพ์ พลันจับหายวายม้วย อย่ายลเยี่ยงถ้วยแตกมิติด จงยลเยี่ยงสัมฤทธิ์แตกมิ
 เสีย ลูกเมียอย่าวางใจ ภายในอย่านำออก ภายนอกอย่านำเข้า อาสาเจ้าจนตน
 ตาย อาสานายจงพอแรง ของแพงอย่ามักกิน อย่ายินคำคนโลภ โอบอ้อมเอาใจ
 คน อย่ายลเหตุแต่ใกล้ ท่านให้อาหมายโทษ คนโหดให้เอ็นดู ยอครูยอต่อหน้า
 ยอข้าเมื่อแล้วกิจ ยอมิตรเมื่อลับหลัง ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ เยียวสะเทินจะอดสู
 อย่าชังครูชังมิตร ผิดอย่าเอาเอาแต่ชอบ นอบตนต่อผู้เฒ่า เข้าออกอย่าวางใจ
 ระวังระไวหน้าหลัง เยียวผู้ชังจะคอยโทษ อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิจ ผิดผิดปลิดไปร้าง
 ข้างตนไว้อาวุธ เครื่องสรรพยุทธอย่าวางจิต คิดทุกข์ในสงสาร อย่าทำการที่ผิด คิด
 ขวนขวายที่ชอบ โต้ตอบอย่าเสียคำ คนขำอย่าร่วมรัก พรรคพวกพึงทำนุก ปลุก
 เอาแรงทั่วตน ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา พาลูกหลานมากิน ระเบียบละอย่าฟังคำ การ
 จะทำอย่าด่วนได้ อย่าใช้คนบังคับ ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก ฝากของรักจงพอใจ
 เฝ้าท้าวไทอย่าทรนง รักดีจงอย่าเกียจ เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ นอบนบใจใสสุจริต
 อย่าชุดคนด้วยปาก อย่าถากคนด้วยตา อย่าพาผิดด้วยหู อย่าเลี่ยนครูเตือนดำ
 อย่าริกล้าวคำคด คนทรยศอย่าเชื่อ อย่าเผื่อแผ่ความผิด อย่าผูกมิตรคนจร ท่าน
 สอนอย่าสอนตอบ ความชอบจำใส่ใจ ระวังระไวที่ไปมา เมตตาตอบต่อมิตร คิดแล้ว
 จึงเจรจา อย่างินหาผู้อื่น อย่างตื่นยกยอดตน คนจนอย่าดูถูก ปลุกไมตรีทั่วชน
 ตระกูลตนจงคำนับ อย่าจับลิ้นแก่คน ท่านรักตนจงรักตอบ ท่านนอบตนจงนอบแทน
 ความแค้นให้ประหยัด เฝ้ากษัตริย์เพลิงงู อย่าดูถูกว่าน้อย หึงห้อยอย่าแข่งไฟ
 อย่าปองภัยต่อท้าว อย่ามักห้าวพลันแตก อย่าเข้าแบกงาข้าง อย่าออกก้างขุนนาง
 ปางมีชอบท่านช่วย ปางป่วยท่านชิงชัง ผิดจะบังบังจงลับ ผิดจะจับจับจงมัน ผิดจะ
 คั่นคั่นจงตาย ผิดจะหมายหมายจงแท้ ผิดจะแก้แก้จงกระจ่าง อย่ารักห่างกว่าชิด
 คิดข้างหน้าอย่าเบา เมื่อเข้าศึกระวังตน เป็นคนเรียนความรู้ จงยิงผู้ผู้มีศักดิ์
 อย่ามั่งง่ายมิตี อย่าตึงให้แก่กา อย่าตีปลาหน้าไซ ใจอย่าเบาจงหนัก อย่าดีสุนัข
 ห้ามเห่า ข้าเก่าร้ายอดเอา อย่ารักเหากว่าผม อย่ารักลมกว่าน้ำ อย่ารักถ้ำกว่า

เรือน อย่างรักเดือนกว่าตะวัน สบสิ่งสรรพโอวาท ผู้เป็นปราชญ์พึงสดับ ตรี
 ตรองปฏิบัติ โดยอรรถอันถ่องถ้วน แกลงเลศเหตุเล็ดกล้วน เลิศอ้างทางธรรม แลนาฯ

บัณ เจ็ดจำแนกแจ้ง	พิสดาร ความเอย
ทิต ยบุลบรรหาร	เหตุไว้
พระ ปิ่นนครสถาน	อุดรสุข ไทยนา
ร่ว ราชนามนี้ได้	กล่าวถ้อยคำสอนฯ

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ	นางสาวอัญชลี วรรณบุรุษ
เกิด	14 มิถุนายน พ.ศ. 2520
สถานที่เกิด	เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	629/182 ซอยสาธุประดิษฐ์ 49 ถนนสาธุประดิษฐ์ แขวงบางโพงพาง เขตยานนาวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร 10120
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2538	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนยานนาเวศวิทยาคม
พ.ศ. 2542	ศศ.บ. (ภาษาไทย) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ. 2545	กศ.ม. (ภาษาไทย) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร